

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

**KUŞAKTAN KUŞAĞA ANNELİK: GAZIANTEP ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

EDA KARAYMİRZA

Tez Danışmanı:
Dr. Öğr. Üyesi Şenay LEYLA KUZU

GAZIANTEP
ARALIK, 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
GÖÇ ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

KUŞAKTAN KUŞAĞA ANNELİK: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

Eda KARAYMİRZA

Tez Savunma Tarihi: 03.12.2019

Göç Enstitüsü Onayı

Prof.Dr. Mehmet Nuri GÜLTEKİN
Göç Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım

Dr. Öğr. Üyesi Şenay Leyla KUZU
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Şenay LEYLA KUZU
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Şenay LEYLA KUZU

Dr. Öğr. Üyesi Semiray YÜCEBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nehir GÜNDOĞDU

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim

Eda KARAYMİRZA

..... /...../2019

ÖZET

KUŞAKTAN KUŞAĞA ANNELİK: GAZİANTEP ÖRNEĞİ

KARAYMİRZA, Eda

Yüksek Lisans Tezi, Kadın Çalışmaları ABD

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Şenay LEYLA KUZU

Aralık 2019, 79 sayfa

Kuşaktan kuşağa kadının ve anneliğin nasıl bir değişim süreci geçirdiğinin ve annelik pratiklerinin bu değişimden nasıl etkilendiğinin irdelendiği bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında, saha araştırması için Gaziantep'te yaşayan orta ve üst sosyo-ekonomik gelir düzeyinde 18 anne ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışma genelinde ön plana çıkan toplumsal cinsiyet kavramı ile başlayarak, anneliğin yeniden üretimi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda kadınların tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere bağlı olarak ikincil konumları ele alınmıştır. Çalışmada, yaşanan bu değişimlerin daha iyi anlaşılabilmesi için Osmanlıdan Cumhuriyete evrilen süreçte, toplumsal cinsiyet çerçevesinde annelik rolüne ilişkin literatür tartışılmıştır. Bununla birlikte 1980 sonrası dönemde neoliberal politikalarla birlikte özellikle yeni söylemlerin merkezinde yer alan annelik söylemi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet rolleri, Annelik, Neoliberalizm

ABSTRACT

MOTHERHOOD FROM GENERATION TO GENERATION

KARAYMİRZA, Eda

Master's Thesis, Department of Women Studies

Thesis Advisor: Assoc Dr. Şenay LEYLA KUZU

December 2019, 79 Pages

Consisting of three chapters this thesis examines how women and motherhood undergo a change process from generation to generation and how motherhood practices are affected by this change. In the scope of the study were conducted in-depth interviews in Gaziantep with 18 mothers with middle or upper socioeconomic income level. Starting with the concept of gender, which is prominent throughout the study it is emphasized on reproduction of motherhood. In this context are handled the secondary positions of women in relation to the changes in the social structure in the historical process. In order to understand the changes better, in this work is discussed the literature about the role of motherhood in the framework of gender in the process of transition from the Ottoman Empire to the Republic. Besides, the discourse of motherhood, which has got to occupy a central place among the new discourses with neoliberal policies in the post-1980 period, is discussed.

Keyword: Gender, Gender roles, Motherhood, Neoliberalism

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
Metodoloji.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet.....	5
1.2. Toplumsal Cinsiyet Ayrımı ve Toplumsal Roller.....	6
1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Annelik.....	8
İKİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE	
KADIN	21
2.1. Osmanlı Devleti ve Annelik.....	21
2.1.1. Kadın Dergilerinde ve Kadın Derneklerinde Annelik.....	22
2.1.2. Osmanlı Kadın Hareketinde Annelik.....	25
2.2. Cumhuriyet Döneminde Annelik.....	26
2.2.1. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi ve Annelik.....	28
2.2.2. Toplumsal Açından Anne ve Baba Figürü.....	31
1980 Sonrası Neoliberal Politikalar.....	34
2.3.1. Politik Söylemlerde Annelik.....	35
2.3.2. 1980 Sonrası Kadın Hareketi ve Annelik.....	37
2.3.3. Neoliberalizmin İstihdam Politikaları ve Annelik.....	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ANNELİĞİN YENİDEN ÜRETİMİ	41
3.1. Popüler Kültür ve Annelik.....	41
3.1.1. Anne Bloggerlar.....	45
3.2. Üç Kuşak Anne ile Derinlemesine Görüşme.....	51

3.2.1. Kadınların Anneliği Aktarma Biçimleri.....	52
3.2.2. Aileleriyle İlişkileri	55
3.2.3. Evlilik İlişkileri	60
3.2.4. Annelik Pratikleri	63
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	69
Ek 1. Görüşmeciler.....	76
Ek 2. Görüşme Soruları	77

GİRİŞ

Annelik, kadının yaratılışı gereği içgüdüsel ve ayrıcalıklı bir özellik olduğuna dair söylemlerle yeniden inşa edilmektedir. Cinsiyetçi rol kalıpları kadınların anneliği öğrenmelerine ve bu role uygun davranmalarına neden olmaktadır. Toplumsal yapı içinde kadın çocukların annesi, evin hanımı olarak görülürken, erkeğin evin geçiminden sorumlu olduğu bir rol dağılımı söz konusudur. Bu durum en başta kadınların iş hayatından soyutlanmasına, cinsiyet eşitsizliklerinin artmasına ve kadın işi erkek işi gibi ayrımların yapılmasına neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temellerinin aile içinde atılmasıyla cinsiyetçi roller kadın ve erkek arasında paylaştırılmakta ve kadın erkeğin konumuna göre ötekileştirilmektedir. Yuval-Davis feminist siyasetin, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılaşma üzerinden hareket ettiğini, iktidarın ve düzenlemelerinin tamamen toplumsal cinsiyet üzerinden kurulduğunu ifade eder (Yuval-Davis, 2003: 30).

Giddens'a göre toplumsal cinsiyet farklılıkları biyolojik olarak değil kültürel olarak üretilirler. Bu görüşe göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedeni, kadınların ve erkeklerin farklı rollere göre toplumsal çevreye uyum sağlamalarıdır (Giddens, 2008: 506). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kızların ve erkeklerin cinsiyet rollerini ve bu rollere eşlik eden erkek ile dişi kimliklerini öğrenerek geliştirmesiyle öne çıkmaktadır

Toplumsal cinsiyet sorunlarından bir diğeri ise cinsiyetçi iş bölümünden kaynaklanmaktadır. Çocuk bakımı ve ev işleri kadının sorumluluğunda olmakla birlikte ayrıca kadının çalışma hayatına dâhil olmasıyla yeni cinsiyet rolleri oluşmaya başlamıştır. Üretim biçimlerindeki değişim kadınları ev dışında çalışmaya itmiştir. Fakat bu süreçte ataerkil düzenin etkisi ve siyasal alandaki sorunlar nedeniyle eşitliğe dair söylemlerin belirli konularda kaldığı görülmüştür. Örneğin Rousseau, kadın ve erkeğin birbiri için yaratıldığını savunsa da kadın ile erkek haklarının ve sınırlarının birbirinden farklı olduğunu söyler. Kadının ilk işi ailesine

iyi bakmaktır. Kadın erkeğe bağımlıdır ve aile yaşamıyla sınırlanmış bir alana sahiptir (Rousseau, 2011:518-522). Devlet otoritesi ve kurumları güçlendikçe kadının sınırları daha da daralmıştır. Basit toplayıcı toplumlarda kadın-erkek arasındaki eşit ilişki, özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla cinsiyetler arasındaki ilişkileri de değiştirmiş ve kadının yeri aile içine uyarlanmıştır. Çünkü aile ilişkilerinin üstünde yer alan toplumsal alana, oradan devlete ulaşabilecek kişiler sadece erkeklerdir. Bu ayrıcalıklar neoliberal devlet politikaları ile desteklenerek kadının görevini evde iyi bir eş ve anne olarak, erkeği ise toplumsal ve iktisadi hayatta yer alan evin reisi olarak meşrulaştırmıştır.

Toplumun sürekliliğini, neslin devamını ve kültür aktarımını sağlamak ailenin işlevleri arasındadır. Toplumun ve kültürün temel özelliklerinden biri de çocuk sahibi olmaktır. Ancak çocuk sahibi olmak, cinsiyetler arasında eşitsizliği de beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifadeyle, kadın ve erkek için çocuk sahibi olmak eşit sorumluluk gerektiren bir durumken, toplum cinsiyet rolleri çerçevesinde çocuk sahibi olmayı annelikle ilişkilendirmiştir. Kadın biyolojik cinsiyet üzerinden değil toplumsal cinsiyet üzerinden ona yüklenen anlamlarla kimliğini tanımlayarak bu kültürel kodları çocuklarına aktarmaktadır. Anne, çocuklarından ve ev içindeki işlerden sorumlu olan bir aktör olarak ona verilenler üzerinden kimlik aktarımı yapmaktadır. Sosyokültürel açıdan belirli şartlara ve düzene göre belirlenen annelik kavramı kadını tahakküm altına almış ve kadını sadece annelik vasıflarıyla değerlendirmiştir.

Gündelik yaşam ve kültür bağlamında, anneliğin görüntüsü, içeriği değişmekte ve çeşitlenmektedir. Burç (2015:2), anneliğin yerine getirilmesi gereken birçok görev ve mesuliyet barındırdığını, emekliliği olmayan bir iş haline geldiğini ve anneliğin kalıplaşmış alışkanlıklar dizisi durumuna geldiğini belirtmiştir. Kadınların toplumsal hayattaki rolleri buldukları toplumların kültürel bakış açılarına göre belirlenmektedir. Geleneksel temeller üzerine kurulan Osmanlı Devleti'nde kadınlar, içinde buldukları toplumsal yapıda ikincil plandaki yerlerini sorgulayarak, kısıtlamalara ve eşitsizliklere karşı mücadele vermişlerdir. Osmanlı kadınları sadece eş ve anne kimlikleri ile değil farklı alanlardaki yetenek ve rolleriyle de görünür oldular. Toplumda görünür olmayı da kadın dergilerini ve derneklerini kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Erkekler tarafından eşit haklardan mahrum bırakıldıklarının bilincinde olan Osmanlı kadınları yazılarında toplumsal cinsiyet rollerini tartışmışlardır.

Cumhuriyet döneminde yaratılmak istenen yeni kadın imajı ile kadına hak ve özgürlük sunulurken, yasal ve sosyal haklar sağlanırken aynı zamanda kadının ev içindeki konumu da ön plana çıkarılarak annelik vurgusu yapılmıştır. Kemalistler, kadınların siyaset dışında bırakılmasını savunarak, onların toplumdaki yerini vatana asker ve hayırlı evlat yetiştiren anneler olarak belirlemişlerdir (Zihnioğlu, 2003:221).

Feminist düşünürler ise, ataerkil düzenin aileden başlayarak, eğitim, iş ve siyaset olmak üzere hayatın her alanına yayılarak erkek hâkimiyetini yeniden ürettiğini ileri sürmektedirler. Bu duruma bağlı olarak ataerkillik kavramı aile içinde ve dışında daha geniş anlamda kullanılarak erkeğin yönetimi anlamını taşımaktadır (Heywood, 2013:252). Aile kurumu, bireyler arasındaki ilişkileri ve dolayısıyla toplumu şekillendirirken, olguların oluşma sürecinde, ailenin yapısını, ailenin üyelerini ve aile içindeki kuşaklar arasındaki ilişkileri de değiştirmektedir (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2013:3). Tarihsel süreçte kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ataerkil yapı ekseninde şekillenmiştir. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde kadının, toplumsal ve iktisadi alanda eğitim ve çalışma hayatına katılma noktasında konumunda değişimler olduğu, ancak annelik ve cinsiyetçi iş bölümü gibi belli başlıklar altındaki konumunun aynı noktada kaldığı görülmektedir.

1980 sonrası eril iktidar, neoliberal politikalarla kadınları kontrol altına alarak annelik pratiklerini yeniden şekillendirmiştir. Denetleyici mekanizmalarla kadının, çocuklarını nasıl yetiştireceği, nasıl eğiteceği gibi konulara kadar kendisinin karar verme hakkı elinden alınmış ve neoliberal hükümetlerin ve politikalarının aile üzerindeki etkisi önemli bir sorunsalın başlangıcı olmuştur. Neoliberal politikaların kadın ve aile üzerindeki etkileri, daha fazla anneye ulaşabilmek amacıyla günümüz internet çağının yansımalarından biri olan anne bloggerların annelik deneyimleri ele alındıktan sonra son olarak Gaziantep’te yerleşik olan üç kuşak anne ile yapılan derinlemesine görüşmelerde kadınların annelik pratikleri ortaya konulacaktır.

Metodoloji

Sosyal bilimlerde kullanılan nitel araştırmayı “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlayabiliriz (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39).

Nitel araştırmalardaki analizler geniş bir grup ya da topluluğa genelleme yapma amacı taşımamakta, nicelik değil nitelik ve derinlik önem taşımaktadır. Bu çalışmada toplumsal araştırmalarda en çok kullanılan tekniklerden biri olan derinlemesine görüşmeler (mülakat) yapılmış olup yarı yapılandırılmış görüşme sorularından yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları, önceden belirlenmiş olsa da, görüşme sırasında her türlü değişiklik olabilmekte ve başlıkların sırası kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Her soru görüşülen kişinin yorumlarına açık şekilde sorulmuştur ve görüşmelerin başında detaylarıyla bu araştırmanın amacı ve kapsamı açıklanmıştır. Soy isimlerin ve kişisel bilgilerin saklı tutulacağına dair bir bilgilendirmenin ardından görüşme başlatılmıştır. Görüşmeler yüz yüze yapılmış olup, anneler ve kızlarıyla (büyükanne, anneanne, anne) görüşülürken rahat konuşabilecekleri ortamlar seçilmesine zen gösterilmiştir. Görüşmeler genel olarak her üç kuşak grüşmeciden birinin evinde bir araya gelerek gerçekleştirilmiş olup, sadece iki görüşmecinin iş yerinde yapılmıştır. Görüşmelerin bölünmeden tamamlanmasına zen gösterilmiştir. Görüşme uzunlukları görüşülen kadınlara göre değişmiş ve süre 30 dakika ile 60 dakika arasında değişiklik göstermiştir.

Araştırmada bir ereve oluşturmak adına Gaziantep'te yerleşik olan, evli ve çocuklu olmaları gözetilerek seçilen üç kuşak kadından (büyükanne-anneanne-anne) oluşan, toplam 18 katılımcıya sorulan sorular ile (bknz. ek 1) derinlemesine görüşme yönteminin kullanılmasının amacı, kuşaktan kuşağa aktarılan annelik pratiklerinin analizlerini daha derinlikli ele alınması sağlamaktır. Görüşmecilerden (bknz. ek 2) birinci kuşakta yer alan kadınlar 63-80 yaş, ikinci kuşakta yer alan kadınlar 44-60 yaş ve üçüncü kuşakta yer alan kadınlar ise 22-36 yaş arasında, orta ve üst sosyoekonomik gelir düzeyine sahip bireylerden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet kavramı, bireyin dünyaya geldiği an kadın veya kadın olarak ön plana çıkan biyolojik ve fizyolojik özelliklerini ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramı toplumun erkek ve dişi bireylerden beklediği davranış ve tutumları ifade etmektedir. Biyolojik özelliklerin toplumsal rolleri belirlediğini, bu özelliklerin davranış ve beklentilerimizi etkilediğini ve bunların değişmez olduğunu savunan görüşler bulunmaktadır. Bu varsayıma göre, toplumsal düzenlemeler erkek egemenliği üzerinden devam ederek, patriyarkanın biyoloji üzerinden baskı uygulamasına ve kadın-erkek eşitliğinin imkansız hale gelmesine neden olmaktadır (Stone, 2015:60).

Feminist filozoflar cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımının politik ve kavramsal sorunları olduğunu ve kadın-erkek arasındaki ilişkileri anlamak için uygun olmadığını savunmuşlardır. 1970'lerin başında feminist düşünürlerden ilk defa cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı üzerinde duran Ann Oakley, cinsiyete göre belirlenen davranışların ve düşüncelerin toplumun ve kültürün bir ürünü olduğunu öne sürmüştür. Oakley, her toplumun bireylerine uygun gördüğü davranış ve kurallar olduğunu ve bunların toplumdan topluma değiştiğini belirtmiştir (Kirman, 2011:328).Örneğin Afrikalı toplumlarda kadınlar ağır tarım işlerinde çalışırken, erkekler hafif temizlik ve zanaat işleriyle uğraşmaktadırlar. Dolayısıyla bir toplumun kabullendiği toplumsal cinsiyet kurallarını biyoloji belirlemiş olsaydı, çeşitlilik var olmazdı ve tüm toplumlar aynı toplumsal cinsiyet kurallarını benimserlerdi (Stone, 2015: 54).

Birey kadın veya erkek olarak tanımlanan fiziksel donanımlarla dünyaya gelmektedir. Ancak bireyin kendisinde var olan bu özelliklerin, diğer cinste var olan

özelliklerden farklı olduğunu anlaması, doğduğu an itibarıyla değil yaşamın daha ileri dönemlerinde toplumsal etkileşimi ile gerçekleşmektedir. Toplumsal roller kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklar üzerinden ve kültürel örüntülerle şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkların ötesinde toplumun oluşturduğu düşünsel bir kavramdır. Toplum tarafından kadın ve erkeğin nasıl olması ve ne yapması gerektiği belirlenmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet kavramı tarihsel dönemlere göre toplumdaki farklılıklar göstermektedir. Her ülkenin hatta her bölgenin kültürel özelliklerine göre kadından ve erkekte beklediği roller değişiklik gösterebilmektedir.

Simone de Beauvoir, toplumsal cinsiyet kavramını "Kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesi ile tanımlamıştır (Beauvoir, 1993:231).Toplum ve ataerkil iktidar tarafından kadından beklenen rollerin, biyolojik zorunluluktan değil, yasal, sosyal ve ekonomik yaptırımlar yoluyla kadınlara dayatıldığına işaret eder. Bu nedenle erkek özne için kadın her zaman ötekidir. Kız çocukların narin, şefkatli, marifetli, anne olma gibi; erkek çocukların ise güçlü, savaşçı, dayanıklı olma gibi bir yapıda dünyaya gelmediklerini, bu özelliklerin yaşam içinde cinsiyetlere dayatıldığı görülmektedir. Aslında güçlü kadınlar olduğu gibi şefkatli erkekler de olmaktadır. Kız ve erkek çocuklar geleceğin yetişkin kadınları ve erkekleri olduklarında da toplum tarafından kendilerine yüklenen roller değişiklik göstererek devam etmektedir. Toplumsal yapı, her iki cinsin farklı sosyalleşme sürecinden geçerek, farklı roller edinmesini beklerken, aynı zamanda sosyal hayatlarını da şekillendirmektedir. Kısacası doğuştan kadın ve erkek olarak geldiğimiz dünyada, kadınlık ve erkeklik toplumsallaşma sürecinde kültürel özelliklere göre belirlenmektedir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Ayrımı ve Toplumsal Roller

Cinsiyet rolü, kadın ve erkek için uygun görülen davranış kalıplarını ve kültürel beklentileri yansıtmaktadır. Erkekler için uygun görülen roller ve davranışlar erkeksi, kadınlar için uygun görülen roller ve davranışlar ise kadınsı olarak tanımlanmaktadır. Örneğin; anaokulu öğretmenliği gibi çocuk bakımı gerektiren mesleklerde kadınlar istihdam edilirken, erkek berberi, inşaat ustalığı, kaporta ustalığı, kamyon-tır şoförlüğü gibi meslek dalları erkek meslekleri olarak kabul edilmektedir. Kadınsı olarak nitelendirilen cinsiyet özellikleri arasında duygusallık,

hassasiyet, hoşgörülülük ve bağımlılık özellikleri yer alırken; erkeksi olarak nitelendirilen cinsiyet özellikleri arasında liderlik, bağımsızlık, baskınlık gibi özellikler yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet rolü ise, toplumun nesiller boyu aktararak belirlediği ve bireylerden istediği cinsiyetle ilişkili beklentiler olmakla birlikte sosyal ortamlarda kadınlığın ve erkekliğin ifadesidir (Dökmen, 2015: 29-31).

Chodorow'a göre, cinsiyete dayalı iş bölümünün temelinde kadınların anneliği yatmaktaydı. Kadının doğum gibi biyolojik işlevinin dışında üstlendiği, çocuk bakımı ve yetiştirme gibi sosyo-kültürel işlevler, erkeklerin de yapabileceği bir yetidir (Erdoğan, 2008:76).

Kadına ve erkeğe toplum tarafından yüklenen anlam ve beklentiler, kişilerin cinsiyetlerine göre davranışlar sergilemelerine neden olmuştur. Bu davranış kalıpları toplumsal cinsiyet rolleri olarak kabul edilmektedir. Kadın ve erkeğin rolleri, yapacağı işler toplum tarafından belirlenirken, sorumlulukları ve görevleri farklılık göstermektedir. Cinsiyetler arasındaki rol ve görev dağılımlarındaki bu farklılıklar kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğe yol açmaktadır.

Connell, biyolojik cinsiyet farklılıklarının toplumsal cinsiyet ilişkilerini yapılandırılması yönündeki savın sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. Toplumsal cinsiyeti belirleyen etkenin biyoloji olduğunu savunan görüşün, toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet ile ilişkili iktidar uygulamalarını eşit sunması beklenemez. Cinsiyet çerçevesinde belirleyici bakış açısı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların kültürel, toplumsal ve siyasal açıdan indirgemeci ve tek tipleştirici olmasına neden olmaktadır. Biyolojik belirlenimcilik, kadın ve erkek arasında kesin farklılıklar bakımından toplumsal yaşamdaki karmaşıklıkları açıklayamamaktadır. Böylece toplum, cinsiyetler arasındaki farklılıkları kültürel olarak detaylandırarak kategorileştirir (Connell, 1998:167). Dolayısıyla cinsiyet rolü teorisinin ortaya çıkardığı roller ve cinsiyet ilişkileri çeşitli şekillerde uygulanabilir. Bu rollerin kendi içinde belirsizlikler bulunmaktadır ve bu belirsizliklerin temelinde kadınlara ve erkeklere göre belirlenen genel roller ortaya çıkmaktadır. Cinsiyet rolü teorisi temelindeki belirsizlikleri biyolojik cinsiyet kategorisiyle tamamlamaya çalışır (Erdoğan, 2013:17).

Connell'a göre iktidarın cinsiyetçi bakış açısı, evde, işyerinde ve kurumlarda kazanç dengesi veya kaynaklar yönünden eşitsizliğe neden olmaktadır. Yöneticilerin çoğunluğu işleri kadınların üst düzeylere ulaşmasını güçleştirecek şekilde düzenleyen erkeklerdir. İktidarı bir otorite olarak ifade edersek, yapısında toplumsal

cinsiyeti barındırdığını ve merkezinde erkekliğin yer aldığını söyleyebiliriz (Connell, 1998: 151). İktidarın pratikleri siyasal alan dışında toplumun genelinde de görülmektedir. İktidarın eril hâkimiyeti kamusal ve özel alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alanda kadınların iş hayatında karşılaştığı zorlukların başında erkekleşen bir iktidarın yer aldığı, kadınların bu iktidar anlayışının ürettiği anlayışa maruz kaldıkları görülmektedir.

Connell, toplumsal cinsiyet konusunda insanların bireysel olarak değil, kolektif etkileşimlerle yapılandırılmış olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda yapılan indirgemecilik biyolojik ve bireysel özelliklerin belirleyicisi değil, toplumsal düzenlemelerin farklılaşabileceği sınırlar koyan kolektif bilinçtir (Connell, 1998:153).Tüm toplumlar kendilerini ve üyelerini yeniden üretmek amacıyla cinsel ve toplumsal ilişkileri barındıran ve cinsiyetin biyolojik olgularını kontrol altına alan politikalar yürütmektedirler.

1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Annelik

Kadınlar yüzyıllardır erkeklerin ve ailenin hizmetindeki kişiler olarak görüldüler. 18. yüzyılda kadınlar toplumdaki yerlerini sorgulamaya ve erkeklerle aynı haklara sahip olmayı talep etmişlerdir. Ancak bu yıllarda henüz hukuksal ve siyasal hakları bulunmadığı için kadınlara uygun görülen bir rol olan annelik uzun yıllar önemini koruyarak, tartışmalara kapalı kalmıştır. 20. yüzyıl ile birlikte feministler çalışma alanlarını genişleterek kadınlar için temel sorun olan toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı ön plana çıkarmışlardır.

Toplumsal cinsiyet açısından ele aldığımızda kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkiler tarihin önemli bir kesitini oluşturmaktadır. Bu ilişkiler kendiliğinden gelişen bir olgu değil, sürekli yeniden tanımlanan sosyal bir inşadır. Dolayısıyla yeniden tanımlama sosyal düzenin hem sonucu, hem de nedenidir. Bu nedenle cinsiyetler arası ilişkiler, uluslar, ırklar, sınıflar ve kuşaklar arası ilişkiler gibi yararlı çözümlene kategorileri büyük paydada insan deneyimleri ile tarihin yeniden yazılmasına katkı sağlamaktadır.

Tarihsel süreçte tüm hükümetlerin anneliği nasıl ele aldığına baktığımızda anneliğin siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutları olduğunu görmekteyiz. Örneğin; Hitler'in kadınlarla ilgili politikası doğum ve annelik yanlısı değildi, tam tersi doğuma karşıydı ve erkeklik kültürüne dayanıyordu (Thebaud, 1992:16).

Hükümetlerin, teşvik ettiği toplumsal cinsiyet simgeciliğinin işlevleri ve sonuçları çoğunlukla hiyerarşiler kurmak ve iktidar ilişkilerini tanımlamak için kullanılarak, değişime hız kazandırmaktan çok engelleme eğilimindedir. Toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla dişili ve erili tanımlayan ve cinsel kimliği biçimlendiren düşünceler ve simgeler sosyal rolleri belirlemektedir.

Farklı ideolojideki hükümetler kadın vatandaşlarını ulusallaştırma politikalarını uygularken farklı düzeylerde otoriter tutum sergilemişlerdir. Annelik bir kamu politikası sorunu haline gelince, refah devleti kurumuna doğru ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Kadınlar düşmanlarca kuşatılmış anayurdun hizmetine seferber edilirken, kendisini ulusun çoğalmasına adanmıştır.

Savaş cinsiyet rolleri açısından ev kadını ve anne olarak kadın imajını güçlendirmiştir (Thebaud, 1992:32). Savaş, çatışmanın içinde kalan erkeklerle dayanak oluşturdu ve kadınları, doğurgan anneler ve verimli yuva kurucular olarak ait oldukları yerlerine eve geri gönderdi. Ancak savaş süreci kadınları yüceltirken, bunu kadınların doğurganlık, çocuk bakımı, ev idaresi gibi sorumluluklarını yerine getirmelerini pekiştirmek amacıyla yapmıştır. Savaşın kadınları zayıf cins olarak gördüğünü ve bir kadının öncelikli rolünün insan ırkına anne olarak hizmet etmek olduğunu savunmaktaydı (Thebaud, 1992:55).

1915'te savaş nedeniyle çok sayıda erkeğin ölmesi ve doğum oranlarındaki düşüş nedeniyle, anneler ve çocuklar için tasarlanan yeni tıbbi ve sosyal politikalar, büyük aileleri teşvik etmek amacı taşımaktaydı. Britanya'da anne ve çocuk bakımı merkezlerinin sayısı artarken, 1918'de Anne ve Çocuk Sağlığı Yasası çıkarıldı ve 1919'da Sağlık Bakanlığı kuruldu. Ancak bu kampanyanın söylemleri kadının çalışmasına düşmanlık barındırıyordu ve niyet çalışan annelerin kendilerini suçlu hissetmelerini sağlamaktı (Thebaud, 1992:57).

1920'lerde Almanya'da feminist gruplar annelere ücret ödemeye ikna edemediği hükümetten, ancak dul kadınlar ve asker çocukları adına yardım aldılar (Thebaud, 1992:59). Nişanlısı ölen kadınlara, hayatını kaybeden askerlerin çocuklarına teyzelik yapmaları, anneler ve çocuklar adına hayır işlerinde görev alarak vekil anne olmaları önerildi (Thebaud, 1992:60).

1914'ten önce kadınlar, savaşa katılıp anneliğe sosyal bir boyut kazandırarak annelik rolünün alanını genişletmeyi ve eşitliği sağlamayı hedefleyerek oy hakkı için mücadele etmişlerdir. Almanya'da ve Britanya'da terhis politikası toplumsal cinsiyete göre farklılaşan emek pazarını yeniden üretmek, babanın çalıştığı, annenin evde

kaldığı geleneksel aileye geri dönüşü amaçlamıştır. Kanada, Britanya bu düşünceyi hemen benimserken, Fransa hükümeti bu düşünceyi 1918'de doğum politikası ile benimseyerek kadınların onuruna devlet törenleri yapmıştır.1920'de doğum primleriyle birlikte beş ve üstü çocuğa sahip anneler aile madalyasıyla ödüllendirilmiştir (Thebaud, 1992:74). Annelik yanlısı söylemler, kadınların haklarından çok görevlerini ön plana çıkarmıştır. İngiltere'de ve Birleşik Devletler'de anne ve çocuk sağlığı üzerine çıkan yeni korumacı yasalar, bu alandaki olumlu gelişmelerdi, ancak çalışan annelerin asıl sorunlarını ele alamadılar (Thebaud, 1992:74).

Savaş cinsiyetleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmış ve cephe ile cephe arkasında alan oluşmasına neden olmuştur. Erkekler savaşmak ve fethetmek için, kadınlar çocuk doğurmak ve ev işlerinden sorumlu olmak için yaratılmıştır. Kadınlar özünde öteki-merkezlidir, kendilerini adamadan, doğumcu ve aileci ideolojileri olmadan mutluluk bulamazlar (Thebaud, 1992:77). Dolayısıyla kadınlar daha fazla evle, erkekler ise kalifiye emekle özdeşleştirilmiştir. Birçok kadının savaşlar arasındaki yıllarda bağımsız davrandığı dönem, böyle bir yaşama yönelik her eğilim, anneliğin bir kadının yaşamının onuru olduğuna dair genel bir görüşle hemen bastırılmıştır. Çoğu feminist düşünür, anneliği ahlaki gerekçelerle yücelterek, çalışan kadınlar için özel koruma taleplerinde kadınların haklarını değil, annelerin ihtiyaçlarını dile getirdiler (Thebaud, 1992:78).

Almanya'da sosyal işlev olarak annelik vurgusunun Fransa'da olduğu gibi kadınlara özgüven aşılabilirliği ve onları siyasal eyleme çekebildiği görülmüştür (Thebaud, 1992:79).Toplumsal cinsiyet savaş zamanı toplumda kilit bir rol oynayarak ve sonraki yılların toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde köklü bir muhafazakâr etki bırakmıştır. Bu etki sadece 1.Dünya Savaşı dönemine değil, savaş sonrası dönemlere de yansımıştır. Savaşın muhafazakâr etkileri, kadın-erkek ilişkilerinde 1960'lara kadar köklü değişimi engellemiştir (Thebaud, 1992:79).

Bu süreçte ev ve çocuk büyütme ürünleri imalatçıları ve perakendecileri reklam aracılığıyla modern kadınlığı tanımlamışlardır. Anne, yuva yapmayla, ev idare etmeyle ve çocuk büyütmeyle ilişkilendirilmiştir. Kadın doğasının ve kutsal kadınlığın yüceltilmesi, kadınların aşağı bir statüde yer almasına neden olmuş ve annelik biyolojik görev olarak değerlendirilmiştir. Erkekler içgüdüsel bir kadın profili belirlediler ve duyarlılık kadın karakterinin zekâdan önce gelen bir özelliği idi (Sohn, 1992:96). İtaat etmek ve uysal olmak kadının en yüce erdemleriydi ve

tutkularının peşinde koşmak onu yorabilir, kadınlığını tehlikeye atabilirdi. Kamusal alan erkeklerin yeri; ev ise kadının yeriydi.

1918'de İngiltere'de açılan anne ve çocuk merkezlerinde hekimlerin annelere fazlasıyla sorumluluk yüklemesi kadınların evin dışında çalışmalarını zorlaştırmıştır. Böylece çocukları korumayı amaçlayan önlemler, Fransa'da çalışan annelerin mesleklerini yapmasında kısıtlamalara neden olmuştur. Sorumsuz anne olarak değerlendirilmemeleri için kadınlara, çocuklarını ücretli bir sütanneye teslim etmemeleri tembihlenmekteydi (Sohn, 1992:97). Zaten emzirme işlemi kadınların evde kalması demektir. Annelik, politikacılar, gazeteler, romanlar aracılığıyla mesleklerin en soylusu olarak lanse edilmekteydi.

Fransa'da ev işi emek için ücret talep eden dergi anneliği; ailede uyumu, çocuklarda sağlığı, dolayısıyla ülkede refahı sağlayan sosyal bir işlev olarak yüceltti (Sohn, 1992:97). 19. Yüzyıldan itibaren kadınlığın önemine yapılan vurgular, tıbbileşen toplumun kadınlara yeni görevler yüklemesi, kiliselerin laik öğretileri ile birlikte Fransa ve İngiltere arasındaki savaş döneminde anneliği, kadınlığı, meslekten vazgeçmeyi vurgulayan söylemlerin kazanması ile sonuçlanmıştır. Kadın ev işleriyle sınırlandırılan, eve hapsedilen bir özne haline gelmiş, erkek baskısı bu modele çok çabuk uyum sağlamışlardır (Sohn, 1992:98). Kadınların anne olarak evde kalmaları, çocuk büyütme kadınlığın bir ayrıcalığı olarak gösterilerek, bu sorumluluklar anneliğin işlevi olarak benimsetilmiştir.

İngiltere'de çalışan anneler çocuklarının bakımını akrabalarından destek alarak karşılarken, Fransa çalışan annelerin çocuklarını bırakabilecekleri anaokulları açarak hizmet sunmaktaydı. Aile desteğinden yoksun olunması, kreş ve anaokulunun olmaması, İngiliz kadını için çocuğu doğduğunda ev dışında çalışmaması demektir. İsveç ise, çocuk doğurmanın ve büyütmenin kadınların sorumluluğunda olduğunu savunmaktaydı. Bu nedenle kadınlar çocuk sahibi olsalar da çalışmaya teşvik edildiler; kürtaj yasallaştı ve doğumların kadınların isteği doğrultusunda gerçekleşmesi için doğum kontrolü eğitimleri verildi. Amaç çocuk doğurmayı daha az keyfi ve çocuk büyütme zahmetsiz hale getirmektir (Grazia, 1992:123).

Mussoli'nin nüfus politikasında hekimler kadınları anneliğe hazırlıksız, üreme bakımından zayıf, hastalıklı çocuk doğurmaya yatkın görürken, diğer yandan faşist soy ıslahçıları en yoksul vatandaşlara karışmama politikası uygulamışlardır (Grazia,1992:131). Bu nedenle devlet çocuk doğurmanın ve bakmanın modernleşmiş modelini yaymaya çalışmıştır.1928'de Mussoli'nin çiftçiliği teşvik projelerine

hükümet desteği eşlik etmiş, aile bütünlüğünü koruma adı altında aile reisi evde ve tarlada ücretsiz kadın ve çocuk emeğinden yararlanmıştır. Benzer politikalarla İtalyan kadınlara da yeni roller yüklenmiştir. Kadınlar çocuk büyütme dersleri, ev işi kursları ve faşist kadın grupların toplantılarıyla aile yönetimi, geleneksel ev yönetimi gibi konularla kaynaştırılmıştır (Grazia, 1992:135).

Faşizm, işbölümünü keskin bir şekilde birbirinden ayırmıştır. Erkekler çalışarak ailenin geçimini sağlarken, kadınlara çocukların bakımı ve ev içi işlerini yapma kalmıştır. Diktatörlük kadınları iş alanında erkeklerle rekabet etmekten vazgeçirmek için yasalar geliştirerek kadınların ücretli emek ile özgürleşmelerini engelleme amacı taşımıştır. Güçlü erkek inşası için çalışmak şartken, kadının çalışması üremeye direk engel olmasa da, üremeden uzaklaştırarak, bağımsızlığı ve doğurmaya karşı olan ahlaki ideolojiyi pekiştirir (Grazia, 1992: 136). Diktatörlük korumacı yeni yasalar adı altında ayrımcılığın diğer boyutunu sergilemiştir. 1938'de kadın çalışanlara iki ay zorunlu doğum izni, iki ay doğum ikramiyesi, yedi ay sonra işe geri dönme hakkı, ücretsiz izin alma ve çocuk bir yaşına gelinceye kadar günde iki kez emzirme izni verilmiştir (Grazia, 1992:137). Kadınların öncelikli işleri üremek ve anne olmak, ailesel işlevleri devlet yararına yerine getirmektir.

Faşizm kadınları tek bir açıdan ele alarak, annelerin ortak biyolojik özellikleri üzerinden, ulusal devlet iktidarı amacı için kullanmaya kararlıydı. Yasalar, sosyal hizmetler anneliğin yüce önemini kabullendi. Kadınlar anne olarak çok çocuk doğurarak ulusa katkıda bulunmalıydılar, çünkü uzun süredir nüfus gerilemekteydi ve doğum oranında artış istenmekteydi (Bock, 1992:145).

Nazi toplumsal cinsiyet politikasında kadınlara devletin amacının nüfus sayısını arttırmak olduğu anlatılarak, annecilik hedef alınmıştır. Yardıma muhtaç herkese bakma içgüdüünün kadınlara özgü ve tehlikelere neden olan bir davranış olduğu, anneciliğin ırka aykırı hareket ettiği düşüncesi savunulmuştur. Kadının fiziksel ve zihinsel özellikleri nedeniyle tüm canlılara duygusal bir eğilim gösterdiği ve doğada bundan daha kötü bir günah bulunmadığı yönünde baskı yapılmıştır (Bock, 1992:149). Tüm aile yardımları kadınlara ve annelere değil, kocalara veya babalara verilmiş ve dönemin bir bakanı tarafından babalığın ebediyetten geldiği, baba kavramının muğlak olmadığı, bu nedenle mali işlemlerin merkezine konulması gerektiği vurgulanmıştır. Babalık önemsenerak vergi reformlarıyla ödüllendirilmiş; evli olmayan anneler, ancak çocuklarının babası belliyse ve yetkililer tarafından kabul edilirse çocuk ödeneği alabiliyorlardı. Nazi nüfus politikasının temelinde

doğum ve annelik yerine, babalık ve erillik inancı yatmaktaydı (Bock, 1992:161).

Bu bağlamda her toplumlarda annelik biyolojik özelliklerle anlamlandırılan ve kültürel anlamda farklı nitelikler yüklenen bir kavramdır. Annelik hamilelik süreci ile birlikte bedensel bir tecrübe ve doğumundan sonra bebeğin tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir roldür (Miller, 2010: 33). Görev ile ilişkilendirilen bu role, zaten annenin içinden gelerek bunları yaptığı söylemi eşlik eder. Genel olarak duygularla kurgulanan annelik, bu özcü bakış açısından doğal görünüm kazanır. Kadın olmak, anne olabilmek demektir ve annelik içgüdüselidir. Dolayısıyla her kadın anne olmak ister ve bedensel kusuru olmayan her kadın anne olabilir.

Bu bağlamda hamilelikle birlikte bebeğiyle bir bağ kurmaya başlayan kadın, hamilelik sürecindeki tüm sıkıntıları atlatıp doğumu gerçekleştirdikten sonra mutlulukla çocuğuyla ilgilenir. Anneye bunları yaptıran yine annelik içgüdüselidir (Sever, 2015:73). Bu içgüdü kadınlığa dair olduğu için, kadınlar zaten anneliği bilir, erkekler gibi bebek bakımını öğrenmeye ihtiyaçları yoktur. Bu nedenle çocuğun bakımından öncelikle anne sorumludur. Zaten aksi olsaydı bebeği karnında taşıyan ve beslemek için emziren taraf erkek olurdu. Baba, ailenin önemli unsurudur, ancak ailedeki rolü anne ve bebeğin güvenliğini sağlamak ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için gereken parayı kazanmaktır. Baba bebeği ne karnında taşır ne de emzirir. Bu nedenle bebeğe anne gibi bakamaz. Annelik ideolojilerinin altında, annelik içgüdüsel miti üzerinden tüm kadınların anne olmak istediği ve eninde sonunda anne olacağı algısını yaratmak yatmaktadır. Bu algının kabullenilmesi adına anneliği kutsal ilan ederek bu görevin içselleştirilmesi için uğraşır (Sever, 2015:74).

Kadınlık annelik üzerinden tanımlandığında, kadın çocuk istemiyorsa, kadınlığından şüphelenilmesi doğal hale gelmektedir. Çocuk istemeyen bir kadına henüz zamanı gelmediği için böyle düşündüğü, zamanı gelince çocuk sahibi olmayı isteyeceği ilk söylenenler arasındadır.

Annelik duygusunu kadının içgüdüsel olarak taşıdığı kabul edilirken, kadın için dünyaya gelme nedeninin ve mutlu olmanın tek yolunun annelikten geçtiği savunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, yeniden kurgulanan annelik deneyimlerinden, sevme biçimine kadar her alanda kadının yapacaklarını belirlemektedir. Anneliğin ebedi olarak var olduğunu ve sonsuza kadar devam ettiğini iddia eden bu ataerkil düşünce kadını hâkimiyeti altına almıştır. Kadın çocuğu doğurma işlevini gerçekleştirirken, erkek onların güvenliğini ve geçimini

sağlama görevini üstlenmekte ve böylece en genel anlamıyla kadınlık-erkeklik tanımı ortaya çıkmaktadır (Demren, 2003: 6). Bu tanım aynı zamanda toplumsal iş bölümünün cinsiyetlere göre ayrıştırılmış halidir. Bu noktada kadın doğurganlığı ile özel alana hapsedilmektedir.

Bunun yanı sıra çalışsın, çalışmasın annenin çocuk bakımı ve ev işlerini de üstlenmesi beklenmektedir. Kadınlar dünyada sadece gündelik işlerle değil, aynı zamanda çocuklarıyla, hasta aile üyeleriyle, akrabalarıyla, ihtiyaç içinde olanlarla da iç içe yaşamaktadırlar (Donovan 2013: 328). Fazlasıyla emek gerektiren ve zor olan annelik görevini yerine getirmenin bir yolu da kadınlara atfedilen anneliğin kutsal olduğu söylemlerinden geçmektedir. Fakat anneliğin kutsallığı söyleminden çalışan kadın da payına düşeni almıştır. Eğer anne çocuğunu emzirmek ve uzmanların tavsiye ettiği düzeyde çocuğu ile zaman geçirmek isteyip, evde kalmayı tercih ederse, ekonomik bağımsızlığını kaybetmekle karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar çocuklarına karşı sorumluluklarını ve ev içindeki sorumluluklarını yerine getirdiğinde iş gücüne katılma oranları düşmektedir.

Toplumda bir yandan da çalışan anne ile çalışmayan anne karşıtlığı ortaya çıkmaktadır. Çalışan kadın hedeflerinden vazgeçmeyip, çocuklarını kendi emeğiyle büyütmezse, bu sefer ilgisiz ve bencil anne suçlamasıyla karşılaşacağını, kariyerinden vazgeçerse üstüne kalan işler yüzünden hedeflerine de istediği sürede ulaşamayacağını bilmektedir. Böylece ev işleri ve çocuk bakımını üstlenen kadının başka alanlarda başarılı olmasını engelleyen toplumsal iki yüzlülük ortaya çıkmaktadır. Kadınların ev içinde çalışması ve ev dışında ücretli çalışması, bir yandan toplumsal denetimle, diğer yandan kişisel güçlenme bağlamında değerlendirilmektedir. Kadınlar ücretli çalışmaya başladıklarında aile içindeki konumları etkilenmekte, kişisel güçleri ve güvenleri artmaktadır. Diğer yandan kadınlar ev dışında çalışırken ev içinde üstlendikleri rollerde bir değişim olmadığında, kadınların daha fazla yıpranmalarına, kendilerine zaman ayıramamalarına da neden olmaktadır (Sancar vd., 2006:77).

Maier'in ifade ettiği gibi kadınlar tarih boyunca geri planda kalmışsa, bunun nedeni detay gerektiren işler yapmak ve çocuk yetiştirmek gibi işlerin kadınlara yüklendiği içindir (2015: 99). Örneğin bulaşık ve çamaşır yıkamak, ütü yapmak gibi hiçbir kutsallığı olmayan işler kutsal anneliğe dâhil edilmiştir. Kutsal anne olabilmeyen iyi anne olmaktan geçtiği ve iyi annenin ise çocukları için yemek yapan, temiz bir ev ortamı sağlayan, onların ödevlerine yardımcı olacak kadar bilgili bir

anne olması gerektiği düşünülmektedir. Fazlasıyla zaman alan ve sıkıntılı olan bu işler ücretlendirilmeyen ev içi emek kapsamında değerlendirilmektedir. Anneler, işlerine dönmek ve kariyerlerine devam etmek isteseler de onlar için ekonomik kayba sebep olmaktadır. Hem iş yerinde hem de evdeki işlerin sorumluluğunu üstlenen annenin, toplumdaki çocuk da yaparım kariyer de söylemleri ile örtüşmesi için işte ve evde çifte mesai yapması ve bu yorucu tempoya razı olması gerekiyor.

Anneler evdeki işleri eşleri ile paylaşmadığında ya ücretli emek satın almak zorunda kalıyor veya iş yerinde fazla sorumluluk almaktan kaçınıyor, böylelikle ev işlerine ayıracak zaman yaratıyor. İki seçenekte de daha az paraya razı olmak zorunda kalmaktadır. Bunun yanı sıra, kadınların anne olması işe alınırken, yükselme fırsatı yakaladıklarında negatif bir etken olarak değerlendirilip çoğu zaman önlerine engel olarak çıkmaktadır. Çocuklardan öncelikli sorumlu olan kişinin anne olduğunu düşünen işverenler, annenin çocuklarıyla ilgilenebilmek için işteki verimliliğinin azalacağını düşünmektedir. Fakat baba olmak erkeklerin iş hayatı için her zaman olumlu bir faktör olmuştur; genel görüşe göre çocuk sahibi olmak erkeğin sorumluluk sahibi, güvenilir ve ciddi biri olduğunu gösterir (Maier, 2015: 101-102). Bu algı nedeniyle, annelerin kariyerleri düşerken, babaların kariyerleri yükselebilmektedir.

Badinter'in de ifade ettiği gibi; geçmişe nazaran günümüzdeki annelik tam mesaili bir çalışma demektir. Geçmişte altı çocuğa yapılan bakımı, bugünkü annelerden iki tanesine sunmaları beklenmektedir (2011: 119). Eskiden annenin çocuğuna göz kulak olması yeterli görülürken, şimdi annenin zamanını, uykusunu bütünüyle çocuğa adanması, onu topluma yararlı bir birey olarak yetiştirmesi gerekmektedir.

Anneliğin sürekli vurgulanması, kadın kimliğinin unutulmasına sebep olabilmektedir. Bazı annelerin eşi ile cinsel hayatını ertelemesi, bebeğin rahatı için anne ve babanın yataklarını ayırması, çiftin tamamen bebek odaklı yaşaması; kadının ve erkeğin anne-baba olmak dışındaki kimliklerinin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Badinter, anneliğin aşkla uyumlu görünmediğini; çocuk bakımının getirdiği yorgunluğun, mahremiyet kaybının, duygusal yükün ve günlük sorumlulukların sonucunda, aileyi aile yapan şey olduğu düşünülen bebeğin, aslında anne ve baba olmak dışında sevgili olan çiftin arasındaki aşk ilişkisine engel olabileceğini ifade etmektedir (2011:120).

Toplumun genel bakış açısından kadınlık, annelikten sonra gelmektedir. Bu

bakış açısı kadının annelik dışında vasfı yokmuş gibi hissetmesine neden olabilmektedir. Badinter, bu çelişkilerin yıkıcı tarafının, bireyin içinde yaşadığı kadınlık ve annelik arasındaki gelgitler olduğunu vurgulamaktadır. Toplum, kadına önceliğin bebeğinde olduğunu söyler; fakat kadın da bir insan olarak kişisel arzulara ve tutkuya sahiptir, dolayısıyla kadın ego ve fedakârlık hissi arasında çatışma yaşamaktadır (Badinter, 2011:-121).

Annelik, kadının kendisini gerçekleştirmesinin önemli bir adımı olarak görülürken, anne olmak kişinin kendisini tamamlamasına ve kendisini gerçekleştirmesine engel de olabilmektedir. Maier, Beauvoir'ın İkinci Cins'te anneliği aşkınliğin önünde bir engel olarak tanımladığını hatırlatmaktadır (2015: 99). Annelik büyük bir engel olmasa da, anneliği icra ederken aşkınliğa ulaşmak da kolay olmamaktadır. Toplumun heteronormatif bakış açısı ile modern annelik algısı günümüz kadınlarına eğitilmiş, iyi bir anne olmalarını vurgulamaktadır. Bu bakış açısına uymanın toplumsal onay vaadi verilirken, uymamanın dışlanma tehdidi içerdiği de hissettirilmektedir.

Diğer yandan genel anlamda var olan annelik mitlerinin sürmesinde kadınların da payı olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Annelik ideolojilerinin kadınların dışında geliştirildiğini ve sürdürüldüğünü söylemek gerçekçi olmamaktadır. Miller, ironik anlamda kadınların anneliğe yönelik olumsuz fikirlerini ve deneyimlerini gizlemek için direndiklerini, bunun annelikle ilgili mevcut mitleri ve ideolojileri sürdürdüğünü söylemektedir (2010:175 ve 190). Fakat bu durum annelerin mitleri bilinçli ve isteyerek yeniden ürettikleri anlamına gelmemektedir. Miller'ın da ifade ettiği gibi, anneler kendilerini güvende hissetmedikleri ve toplum tarafından dışlanmaktan korktukları için kendilerini kontrol etmektedirler, çünkü iyi bir anne olarak görülmemekten çekinmektedirler. Anne olduktan sonra pişmanlık duyduğunu veya annelik deneyiminin beklediğinden zor, sevimsiz, tatmin etmekten uzak vs. olduğunu ifade etmek ve bunları söylediğinde karşılaşacağı tepkiler göz önüne alındığında, bir anne için itirafı imkânsız olabilmektedir. Annelik deneyimlerine ilişkin neyin dile getirilip neyin dile getirilemeyeceği daha büyük etkenler tarafından belirlenmekte ve sosyo-kültürel, etnik, ırksal, cinsiyetlendirilmiş ve yapısal pozisyonlara bağlı olmaktadır (Miller, 2010: 211).

Annelik içgüdü ve anneliğin kutsallığı mitleri toplumdaki önemini korumaya devam etmektedir. Toplumda evli ve çocuksuz kadınlara hala neden çocuk

sahibi olmadıkları sorulmakta, sorunun kendilerinden mi eşlerinden mi kaynaklandığı merak konusu olmakta, ya da çocuksuz olmalarının nedenini açıklamaları yönündeki baskılar devam etmektedir. Kadının önyargıları reddetmesi durumunda ise kısır olduğu ve bunu sakladığı düşünülmektedir. Evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı istemediğini söyleyen bir kadın, kadınlığından şüphe duyulmasıyla karşılaşabilmektedir (Sever, 2015:83). Bunların hepsi, her kadının içinde yatan annelik içgüdüğü olduğu söylemiyle ilişkilidir.

Anne olmayı seçen kadınlara da neden anne olmak istedikleri sorulduğunda, anne olmayı seçen kadınlar çoğunlukla annelik içgüdüğü mitini yeniden üretmektedir. Kadınların çoğunlukla annelik tercihlerini biyolojik saat ve hormonlar üzerinden açıklamaları, bir yandan kendilerinin neden anne olmayı seçtikleri sorusunu cevaplamaktan ve anlamlandırmadan kaçınmalarını sağlayan kolay bir yol olmaktadır. Kişinin anne olmasının birçok amacı olabileceği gibi, hiçbir amacı olmak zorunda da değildir. Anne olmanın sorumluluğunu hormonlara yüklemek, kişiyi bunun cevabını bulmaktan kurtarmaktadır. Anneliği o değil hormonlar istemiştir, suçlu onun bilincinin dışında bir yerlerde yatan annelik içgüdüğündedir.

Ortner, anneliğin ikincil bir konumda yer almasının nedenini, kadının doğumdan sonra üstlendiği çocuk bakımı ve çocuk yetiştiriciliği gibi rollerle sosyal alandan çıkarak ev içi alana geçmesinden kaynaklandığını öne sürer (Erdoğan, 2008:76). Artık kadının yeri evidir. Erkek ve kadın olarak tecrübelerimiz; geçmişten, derinlerden ve gündelik yaşantımızın oluşmasını sağlayan en duygusal ilişkilerden meydana gelir (Erdoğan, 2008:76).

Chodorow, annelik rolü aracılığıyla yapılan toplumsal cinsiyetin, annelik rolünün iki cinsiyete eşit yayılmasıyla ortadan kalkacağını öne sürmektedir. Anneliği içgüdü ile ifade etmek yerine, kapasite ve ihtiyaçlar üzerinden ele almıştır. Sürekli kişisel ilişkiye ihtiyaç duyan kadınların bu ihtiyacın karşılığını diğer bireylerden alamamaları anneliğin yeniden üretilmesindeki temel nedendir. Giderilmeyen bu ihtiyaçlar kadınları anne olmaya yöneltir, anneliğin temelindeki en önemli neden psiko-sosyal faktörlerin varlığıdır (Erdoğan, 2008:74).

Chodorow'a göre, annelik biyolojik kökenli değil, aslında toplum tarafından belirlenen bir roldür. Kadınlar anneliklerini tecrübe ederken annelik kapasitesine ve arzusuna da sahip olurlar. Böylelikle anneliğin yeniden üretimi, toplum tarafından yapılandırılarak aktarılır (Erdoğan, 2008:77). Kız çocukları ve erkek çocukları gelecekteki cinsiyet rolleri için küçük yaşlardan itibaren eğitilmekte, kız çocuklarına

sunulan eğitim hakkı erkek çocuklarına sunulan eğitim hakkı kadar kolay olmamaktadır. Kız çocuklarının ağırlıklı olarak bebeklerle, erkek çocuklarının ise arabalarla oynaması, pembe rengin kız çocuklara, mavi rengin erkek çocuklara uygun görülmesi, erken çocukluk döneminden itibaren kitaplar, dergiler, reklamlar, dersler, tv programları ile cinsiyet ayrımcılığının toplum tarafından yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

Aile dinamiğinin de çocukların toplumsal cinsiyet algısını etkilediğini vurgulayan Firestone, çocuk ve ebeveyn ilişkisindeki iktidar boyutuna vurgu yaparken, Chodorow ve Dinnerstein gibi diğer feminist kuramcılar da ağırlıklı olarak ailedeki işbölümü ve örgütlenme biçimlerini ön plana çıkarmışlardır. Bilinçli öğrenme rol eğitimi olarak tanımlanan ergenlik öncesi dönemde nesne ilişkilerinde kriz ve çatışma olmadığına dikkat çeken Chodorow'a göre, oedipal dönem ve erken adolesan dönem babanın kızının gelişiminde önemli olduğu iki dönemdir. Bu dönemde kız çocuğu heteroseksüelliğe geçmeye çalışır ve ergenlik öncesinde (çocukluk döneminde) nesnel ilişki de çatışma ve kriz yaşanmaz (Erdoğan, 2008:81). Bu süreç öğrenme dönemidir. Rol kuramcılarının, sosyal psikologların, feministlerin tanımladığı bilinçli öğrenme rol eğitimi bu dönemde meydana gelir. Anneden uzaklaşma sürecinde olduğu için kız çocuğunun adolesan dönemi, daha sorunlu ve çatışmalı bir döneme tanıklık etmektedir.

Annelik temelinde yapılandırılan eşitsiz cinsiyet organizasyonu, cinsiyete dayalı iş bölümünün hem nedeni hem de sonucu olan annelik olgusunun yeniden üretilmesine, kamusal-özel alanların feminen-maskülen özelliklerle birbirinden ayrılmasına yol açmıştır (Erdoğan,2008:77). Endüstrileşmenin ve kapitalist büyümenin, söz konusu alanların sınırlarının keskinleşmesindeki payı büyüktür. Ayrıca bu sınırlar, cinsiyet rollerinin birincil ve ikincil konumlarını, değer ve tutumları, feminen ve maskülen özelliklerin de tanımlanması anlamına gelmektedir. Erkek egemen değerlerin bir sonucu olarak özel alan-kamusal alan ayrımı, cinsiyete dayalı işbölümü, farklı cinsiyet kimliklerinin oluşumu, annelik pratiğinin psiko-sosyal etkilerinin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anne kadar birincil önem taşıyorsa da baba da çocukların sevgiyi tanımlayış ve yaşayış biçimlerinde etkili olabilmektedir. Kültürel sembolleştirmelerin de sayesinde biçim kazanan baba figürü, bir imge ve nesne olarak gerek cinsiyetin öğrenilmesinde gerekse kimlik ediniminde çocukları üzerinde etki gösterebilmektedir, ancak bu etki babanın kız ve erkek çocuğuyla etkileşim niteliği

bakımından farklılık göstermektedir. Baba ile kız çocuğu arasındaki etkileşim negatif bir tanımlama ve farklılık kodlarıyla varlığını sürdürürken, erkek çocuğu ile pozitif bir tanımlama ve benzerlikle biçim kazanmaktadır. Bu nedenle yeniden üretilen cinsiyetçi yaklaşım ve hiyerarşileri temelinde, cinsiyetin öğrenilmesi aşamasında, babanın kız çocuğuyla ilişkisi süregelen değildir. İletişimdeki bu süreksizlik ve kırılmalar kız çocuğunun/kadının adeta ulaşılamaz bir noktadaymış gibi baba figürü aracılığıyla erkek imgesini ideal, güçlü ve dokunulmaz bir içerikle anlamlandırmasına yol açmaktadır. Bu idealleştirme nedeniyle, kız çocuğu, babasından ve diğer erkeklerden beklediği ölçüde değil, alabildiği ölçüde ilgi ve şefkat görür. Kız çocuğu için birincil erkek figürler olmadığından diğer erkeklerle bağlantılı olarak güvenli bir benlik duygusu geliştirmek zordur (Erdoğan, 2008:80). Chodorow'un bu tespiti, kadının erkeklerle ilişkisinde neden bir özgüvensizlik ve eksiklik duygusu yaşadığını da açıklamaktadır.

Çağdaş toplumlarda halen devam eden güç-baskı mekanizmaları, temel kültürel araçlar ve ideolojiler, toplumsal kurumlar aracılığıyla özel alanda cinsiyet ilişkilerini yeniden üretmeye devam etmektedir. Bunun sonuçları kamusal alanda kendini göstermektedir. Kısacası, kamusal alan ve özel alan karşılıklı ve döngüsel bir şekilde birbirini etkileyerek anneliği üretmekte ve bunun sonucunda annelik yeniden üretilmeye maruz bırakılmaktadır. Chodorow'a göre, kapitalist düzen çocukları, büyükanne-büyükbaba gibi büyük ebeveynleri ve aile dışından kişileri evden uzaklaştırmış ve erkeklerin aile yaşantısına katılımlarının azalmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2008:81). Ev, anne ve çocukların alanı haline gelmiştir; bebek-çocuk bakımı akrabalarından izole edilen, sosyal ilişkisi azalan, ebeveynlik konusunda çok az destek alan biyolojik annelerin alanı olmuştur. Maaşlı bir işte çalışmak bu sonucu değiştirmemektedir. Kadınlar maaşlı işlerden yüksek paralar kazansalar da ailede annelik faaliyetlerini sürdürmektedirler; çocukların yetiştirilmesi hala annenin sorumluluklarından biridir.

Chodorow, basit ve karmaşık toplumları incelediğinde, her iki toplumun temelinde anneliğin ev içi faaliyetlerinin değişmeyen özellikler arasında yer aldığını ileri sürer (Erdoğan, 2008:81). Kültürün kuşaklararası aktarılması sonucu, feminen özellikler olarak içselleştirilen beklentiler, hemen hemen her toplumda standartlaşmış bir durum ortaya çıkarmaktadır. Çocukları küçük yaşlarından itibaren sorumluluk sahibi olmaları yönünde yetiştiren basit toplumlar olduğu gibi, çocukları kız-erkek eşit şekilde topluma katkı sağlayacak bireyler olacak şekilde yönlendiremeyen

karmaşık toplumlar da olabilmektedir.

Örgütlenme biçimleri ve ekonomik yapıları farklı olmasına rağmen birçok toplum, cinsiyete özgü sosyalleştirme süreçlerinde, kültürel sembolleştirme, biçimler ve değerler açısından kadına özgü normatif bir yapı sunma konusunda ortak bir karakter sergileyebilmektedir. Dolayısıyla toplumsallaşma sürecinde kadının baskı ve ayrımcılığa maruz bırakılması, bireyler ve kurumlar aracılığıyla her gün yeniden üretilmekte ve cinsiyet ayrımcılığını benimseyen kişiler yaratmayı sürdürmektedir. Ancak ebeveynliğin eşitlenmesiyle birlikte toplumsal cinsiyet sistemi, feminenlik-maskülenlik biçiminde iki kategorili yapı nispeten ortadan kaldırılabilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİNDE KADIN

2.1. Osmanlı Devleti ve Annelik

Tarihsel sürece baktığımızda toplumsal hayatın her döneminde kadın konusunda yapılan tartışmalar güncelliğini korumuş ve toplumsal düzende meydana gelen değişimler kadının toplum içerisindeki yerini etkilemiştir. 1789 Fransız Devrimi ile başlayan ve birbirini izleyen siyasal, ekonomik ve ideolojik değişimler kadının toplum içerisindeki rolünün değişmesinde önemli rol oynamış ve diğer toplumları da etkisi altına almıştır.

Fransız Devrimi ile başlayan ve Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına alan milliyetçilik akımı, modernleşme sürecini hızlandırmış ve Osmanlı Devlet yapısının yeniden şekillenmesinde, Batıya uyum sağlamasında itici güç olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 1839 Tanzimat Fermanı ile ordu ve hemen arkasından diğer alanlarda yaptığı çalışmalar, devletin yapısı dışında toplumsal ve kültürel hayata da yansımıştır. Bu dönemde kızlar için okullar açılmış, ölen babanın mirasından kız çocukları da pay almaya başlamış, gelinlik vergisi kaldırılmış, cariyelik sistemine son verilmiştir (Altındal, 1994:181). Ayrıca sosyal yaşam, sanat, edebiyat, basın gibi alanlarda da değişimler olmuş ve bundan Osmanlı kadını da etkilenmiştir. Tanzimat dönemine kadar zamanının çoğunu evin içinde geçiren ve dışarıdaki hayat ile sınırlı bir ilişkisi olan kadının, toplumsallaşma süreci başlamış, ancak kadınlar sorunlarını ve beklentilerini özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı ile gündeme getirmeyi başarmışlardır. Kadınlar toplumsal statülerini elde etmek için bu dönemde çıkan gazeteler ve dergilerde yazılar yazarak etkin rol oynamışlardır.

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nde kadına yönelik faaliyetler seferberlik ve annelik görevlerinin hatırlatılması üzerinden şekillenmiştir. Erkeklerin cepheye gitmelerindeki temel amaçlardan biri annelerinin, eşlerinin ve çocuklarının onurlu yaşamını savunmaktı. Dolayısıyla kadınların ve çocukların tehdit ve baskı

altında olması ihtimali, gönüllü askerliğin en önemli temalarından birisi idi. Bu nedenle kadınlardan beklenen cepheye gidecek askerleri desteklemeleri ve seferberlik görevlerini yerine getirmeleriydi. Cephede yaralanan askerlere giyim, yiyecek, sağlık hizmeti sağlanması ancak kadınların yardımları ile mümkün olabilirdi. Bu süreçte Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve diğer kadın dernekleri kadınlara yardım çağrısında bulunmuştur (Kurnaz Şahin, 2018:44).

Savaşın gerekliliklerinden biri olan vatanperver bir nesil yetiştirmek kadınların en önemli görevi olarak görülmüştür. Neslin, millî ve manevî değerlerle yetişmesi kadının öğretileri ve emeği ile gerçekleşirken, devlet için savaş süresince ihtiyaç olduğunda cepheye gidecek genç gönüllü askerlerin yetişmesi önemli bir etkendi.

Kadınlar asker eşi, annesi, kardeşi olarak tüm sorumluluklarını yerine getirdiler. Bu ağır sorumlulukları üstlenmek kadının toplumsal hayatta ön plana çıkmasını sağladı. I. Dünya Savaşı'nda kadının etkin bir rol alması onun politik ve sosyal haklarını talep etmesine imkân sağlamıştır (Hamzaoğlu:2017:80). Savaş sonucu nüfustaki düşüşü telafi etmek, nüfusun çoğalmasını sağlamak ve bireyler yetiştirmek kadının temel görevi olarak yansıtılmıştır. Kadın toplumun dinamik tutulması, cemiyetin varlığını sürdürmesi için tek güçtü (Kurnaz Şahin, 2018: 224). Kadının anneliğini, vatan sevgisine feda ettiği ve etmesi gerektiği düşüncesi aşılılarak, kadının milliyetçi ve vatansever kimliğinin oluşması, milli bilincin inşa edilmesi sağlanmıştır. Türk kadını I. Dünya Savaşı'nda fedakâr kadın olarak sembolleşirken, anne, kardeş ve eş olarak yaşadıkları tüm acılara metanet göstermişlerdir (Kurnaz Şahin, 2018:226).

2.1.1. Kadın Dergilerinde ve Kadın Derneklerinde Annelik

Osmanlı Devleti döneminde kadınlar, toplumu bilinçlendirmek, değişime hazırlamak ve haklarını elde etmek amacıyla seslerini ilk kez basın ve kadın dergileri aracılığıyla duyurmuşlardır. Kadınların dergide yazı yazma konusundaki tereddütlerini gidermek ve kadınların beklentilerini kamuoyuna duyurmak açısından kadın dergileri önemli bir sorumluluk üstlenmiştir. Bu kadın dergilerden ilki 1869'da çıkan *Terakki-i Muhadderat* dergisidir. Daha sonra farklı tarihlerde ve farklı isimlerle birçok yeni dergi çıkmıştır. Yazı kadrosu kadınlardan oluşan 1 Ağustos 1895'te *Hanımlara Mahsus Gazete* adıyla çıkan dergi de önemli bir yere sahiptir. Bu derginin

diğer önemli özelliği 13 yıl boyunca (1895-1908) toplam 604 sayı olarak çıkan en uzun süreli kadın dergisi olmasıdır (Çakır, 1996: 27). Ayrıca ünlü tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan ve ilk Türk kadın roman yazarı sayılan Fatma Aliye'nin bu dergide yazması da dergiyi önemli hale getirmiştir. Zihnioğlu'na göre (2003: 44), Osmanlı Dönemindeki feminist hareketlerin düşünsel ve eylemsel temellerini atan, söylemleri ile dikkat çeken en önemli düşünür Fatma Aliye'dir. 'Hanımlara Mahsus Gazete' adıyla çıkan bu dergi ilk sayısında "nesil yetiştiriciliği" rolü dolayısıyla kadınların eğitilmesi, geliştirilmesi gerektiğini vurgulamış, kadın ve toplum arasında bağlantı kurulmuştur (Çakır, 1996: 29). Ayrıca kadın ne kadar bilgili olursa onun kucağında büyüyecek çocuk da o kadar terbiye ve eğitim görür. Çünkü çocuk ileride mensubu olduğu milletin gelişmesi ve mutluluğu için çalışacaktır (Çakır, 1996: 28). Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla, gelişmekte olan sosyal ve yazınsal hayatta kadınların eğitim alması gerektiği fikri ile Hanımlara Mahsus Gazete çıkartılmıştır. Ancak gazete çıkış amacından uzaklaşarak, evlilik, ev ekonomisi, kadınların eğitilmesi, kadınların aile içindeki rolleri, örtünme, çok eşlilik gibi konuları işleme dikkat çekmiştir (Yıldırım ve Seyhan, 2015:46).

Hanımlara Mahsus Gazete'de yazan bazı kadın yazarlar ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini savunanların, kadınlara atfettiği rolleri reddetmiş ve toplumdaki konumlarını sorgulayarak kendilerini erkeklerle kıyaslamışlardır. Bu sorgulama ve kıyaslamanın ilk örneğini ilk kadın roman yazarı olan Fatma Aliye vermiştir. Fatma Aliye'ye göre, kadının kendini geliştirmesine engel olan en önemli etken erkeklerdir ve bu durum tüm dünyada aynıdır.

"Bizim erkeklerimiz Avrupa Darülfünunlarında okuyorlar, profesörlük dereceleri alıyorlar, Kant ve August Comte'lardan daha ileri filozof oluyorlar yalnız sadece iki konuda fikirleri değişmiyor, olduğu gibi kalıyor. O da tesettür ve taaddüd-i zev-cat meseleleridir. Bunlar ne kadar temeddün kazanırlarsa kazansınlar Müslüman kadınlarına hukuk ve hürriyet vermeye yanaşmıyorlar ve Müslümanlara birden fazla kadın almayı mümkün kılan fikirleri değiştirmiyorlar. İşte bunun için erkeklerin kadınlar hakkındaki fikirleri düzelmedikçe bizde erkeklerle kadınların bir araya gelmeleri mümkün olmuyor" (Karaca, 2011: 108-109).

Batılı bazı kadın ve erkek yazarların, seyyahların Osmanlı kadınlarına dair aşığılayıcı ve ötekileştirici düşüncelerine karşı çıkıp, onların anlayıştan yoksun olduklarını alaycı bir tutumla dile getiren Fatma Aliye, Osmanlı kadınlarını savunarak, bu kadınların özgüvenlerini ve kimliklerini yitirmelerine izin vermemiştir. Bunun yanı sıra Fatma Aliye incelemelerinde tarih boyunca İslamiyet'in çok sayıda kadın şeyh ve öğretmen yetiştirdiğini ortaya çıkararak, yabancıların bu konudaki önyargılarını değiştirmeye çalışmıştır (Zihnioğlu, 2003: 48-49). Aliye, "Ünlü İslam

Kadınları” (Meşahir-i Nisvan-ı İslam) kitabında başarılı İslam kadınlarından örnekler vererek, kadınları tarihlerini araştırmaları konusunda teşvik etmiştir (Çakır, 1996: 29).

Osmanlı kadınlarının toplumda en üst mevkide yer aldığını vurgulayan ve kadınlara kadınlık gururunun önemini aşıl原因 bir diğere kişi de Fatma Aliye'nin kız kardeşi Emine Semiye'dir. Semiye'ye göre, kadın ve erkek arasında zekâ bakımından bir fark bulunmamakta, ancak kadın hareketlerine karşı baskıcı grubu oluşturan erkekler, bazı iltifatlarla kadınları pasifleştirmiş ve kadınların faaliyetlerine engel olmuşlardır (Zihnioğlu, 2003: 49). Kadın hareketini başlatan bu isimlerin yüksek eğitim almış, aydın ve bürokrat çocukları olmaları ve dönemin kadınlarının okuma yazma oranlarının düşük olması göz önüne alındığında, bu kadın hareketlerinin daha sonraki akımlara ancak öncülük ettiği söylenebilir. Bunun yanı sıra basına yoğun sansür uygulayan II. Abdülhamit'in, kadın yazarlar Aliye ve Semiye kardeşlerin babası Ahmet Cevdet Paşa'ya yakınlığı dikkate alındığında, bu kadın yazarlar ve gazeteler devre hâkim olan siyasal kültürü yansıtmaktadırlar. Nakiye Hanım gibi ihtilalci ve Namık Kemal hayranı bir kadının söz konusu dergide yazıyor olması, derginin tek bir siyasal çizgide olmadığını, farklı görüşleri olan kadınların 'haklarını' savunurken ortak noktada buluşabildiklerini göstermektedir (Zihnioğlu, 2003: 50).

Farklı siyasal görüşlerde olmalarına rağmen yardım dernekleri sayesinde ortak paydada buluşan Osmanlı kadınları ilk kez bir araya gelerek örgütlenme imkânı bulmuşlardır. Kadın dergileri kadınların kendilerini birey olarak ifade etmelerini sağlarken, kurulan dernekler bu bireysel taleplerini ve güçlerini örgütlü birliklere dönüştürmüştür.

Kadınlar hak mücadelesi verirken ve kadın sorunlarının çözümünü ararken deneyim kazanmış ve bu mücadelede önemli işlevler gören dernekler açılmıştır. Emine Semiye'nin 1898'de Selanik'te kurduğu *Şefkat-i Nisvan* ve 1908'de yine Selanik'te kurulan Osmanlı Kadınları *Şefkat Cemiyeti-i Hayriyesi* derneği bunlara örnek olarak verilebilir. Osmanlı kadınlarının tümüne açık olan Osmanlı Kadınları *Şefkat Cemiyeti-i Hayriyesi* derneği kimsesi olmayan kadınlara ve çocuklarına yardım etmiştir (Çakır, 1996: 43). Bu dernekler yardım amacıyla açılan derneklerdir. Bu yardımlar dışında II. Meşrutiyet ile birlikte kadınların eğitim almasını sağlayan, iş yerleri açarak kadınların çalışmalarına destek olan ve böylelikle kadınların ekonomik sorunlarına çözüm arayan dernekler kurulmuştur. Bunun yanı sıra kadınların kamusal alanla ilgili eksikliklerini tamamlamak amacıyla kültür amaçlı dernekler, ülke

savunmasına ve sorunlarına çözüm arayan dernekler, kadınların siyasal partiler kurmalarını amaçlayan feminist kadın dernekleri kurulmuştur (Çakır, 1996: 50-78).

2.1.2. Osmanlı Kadın Hareketinde Annelik

II. Meşrutiyetle birlikte artan kadın hareketlerinin en önemli sebebi, II. Meşrutiyet döneminin önceden tasarladığı siyasal değişimde, cemaatten cemiyete, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişle ortaya çıkan yeni siyasal-kamusal alan ve onun oluşturacağı vatandaş profilinden kadınların kendilerine çıkardığı paydır. Çünkü II. Meşrutiyetle birçok düzenleme yapılmış, yeni siyasal özne olan vatandaş ile devlet arasındaki hukuksal ve siyasal ilişkiler netleşmiş, devlet kendi “makbul vatandaş”ını yetiştirmek amacıyla çalışmaları başlatmıştır (Üstel, 2014: 27).

II. Meşrutiyet yeni toplum fikrini hayata geçirirken kadınları toplumsal aktör olarak düşünüp bu bağlamda tasarlamıştır. Kadın hareketi, eşitlik, adalet ve özgürlük amaçlarıyla ortaya çıkmış olsa da, Osmanlı Devleti ve akabinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti modernleşmeyi bürokrasi, ordu ve aydın eliyle yapmış ve yine kadınların hizmetine sunmuştur (Çiçek, Aydın ve Yağci, 2015:281-282).

II. Meşrutiyet döneminde ordu, aydın ve bürokrasi üçlüsünün, eğitimleri devam eden kız çocuklarını biyolojik üreticiler ve kültürün aktarıcısı olarak fark etmeye başladıkları ve önemsedikleri dönemdir. Bu uyanış kadınlara ve kadınlığa dair yeni rol modelleri de beraberinde getirmiştir. Bu rol modellerin benimsetilmesi için zorunlu ilköğretim dersleri verilmiş ve istenilen vatandaş profili belirlenmiştir. Kız çocuklarına ilkokuldan itibaren toplumsal cinsiyet rollerine uyumlu bir biçimde “Malumat-ı Medeniye”, “Kızlara Mahsus Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye” gibi dersler verilmiştir (Üstel, 2014:112-113).

II. Meşrutiyet dönemi ile başlayan ve devam eden süreçte kadın hareketi, kadın örgütleri, kadın haklarını savunan siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları sayısında artış olmuş, kadınlar siyasal sistemde ve kamusal alanda var olmak istemişlerdir. Ancak kadınlar eğitim alma taleplerini, cinsiyet eşitsizliğini engellemek, erkeklerle eşit haklara sahip olmak amacından ziyade, daha mutlu bir aile, çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlamak ve çocuklarını iyi eğitmek için istemişlerdir (Çiçek, Aydın ve Yağci, 2015:282). Böylelikle kadınlar, ev içinde, anne rolü ile çocuk yetiştirme sorumluluğunu üstlenerek, erkeklerin kendilerine uygun

gördüğü rolleri kabul etmişlerdir. Devlet, eğitim aracılığıyla kadın ve erkek arasındaki ilişkileri düzenleyerek kamusal alandaki hiyerarşik yapısını özel alana taşıyarak kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren bir işbölümünü desteklemiştir.

Osmanlı Devleti döneminin sonlarına doğru faaliyetlerini arttıran kadın hareketi, Cumhuriyet dönemi ile değil Osmanlı Devleti'nin modern devletlere uyum sağlama çabaları ile başlamıştır. Dünyaya yayılan bu değişimler Osmanlı Devleti vatandaşının neredeyse yarısını oluşturan kadınları da etkilemiş, kadınlar siyasal sisteme aktif bir şekilde katılmaya başlamış ve bazı haklar talep etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam eden bu süreçte kadınlar siyasal hayata dâhil olmuşlardır. Bu süreçte yaşanan sorunlar Osmanlı döneminden Türkiye'ye miras kalan konulardır. Kadın hareketleri, Osmanlı döneminde de Cumhuriyet döneminde de hak ve özgürlük talebiyle ortaya çıkmış, belirli dalgalanmalara rağmen iki dönemde de mevcut erkek egemen zihniyet baskın gelmiştir (Çiçek, Aydın ve Yağci, 2015:282-283). Bu bağlamda Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet dönemi arasında keskin bir çizgi olmadığı, paralellik gösteren bu süreçte Osmanlı kadının rolünde modernleşmeye bağlı olarak değişim başladığı söylenebilir. Kadın toplum hayatında farklı bir statü kazanmaya başlamış ve bunun en önemli göstergeleri kadın dergileri ve dernekler olmuştur.

2.2. Cumhuriyet Döneminde Annelik

19. Yüzyıl ile başlayan toplumsal gelişmelerden etkilenen birçok düşünür kendi ülkelerinin de değişmesini ve ilerlemesini arzu ederek, Batılılaşma ile modernleşmeyi aynı kabul etmeye başlamışlardır. Modernleşme, iktisadi ve siyasi sistemde, hayat tarzında, zihniyet ve görüşlerde, ithal edilmiş, batıdan aktarılan modellere uyum sağlama, onları benimseme anlamına gelir olmuştur. Modernleşme, ülkenin iç dinamizmi neticesinde ortaya çıkmadığından, bir değişmeden çok toplumun başkalaşması olarak düşünülebilir (Gümüş,2011: 87).

Cumhuriyet döneminden sonra hızlı bir değişim süreci başlamış, bu durum ailenin yapısında da değişimlere yol açmıştır. Bu değişimler demografik, ekonomik, sosyal ve hukuki alanlarda yapılan yeniliklerle daha da görünür olmuştur. Evlenme yaşının yükselmesi, kişi başına düşen millî gelirin artması, eğitim düzeyinin

yükselmesi, özgürlük ve eşitlik anlayışının gelişmesi, gıda tüketiminin artması, kadınların ücretli çalışmaya başlaması ve aile ile ilgili kanunların çıkması gibi hukuki yenilikler yapılmıştır (Gümüş, 2011: 87).

Toplumsal değişime bağlı olarak 1926 yılında hukuki alanda yapılan yeniliklerden biri olan Medeni Kanun ile kadın, toplumsal ve hukuki alanda erkeklerle eşit haklara kavuşmuştur. Bu tarihten çok daha önceleri, 16. yüzyılda Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin kararıyla kamu haricinde kısılan nikâh geçersiz sayılmıştır (Eliaçık, 2016:1768).Ancak 1926 yılında İsviçre Medenî Kanunu'ndan esinlenerek yepyeni bir medenî kanun ile lâik aile hukuku oluşturuldu. Daha önce dört kadınla evlenmeye izin veren ve sonra 1917 tarihli Aile Kararnamesi ile kısıtlama getirilen çok kadınlılık hali Cumhuriyetin bu yeni kanunu ile ortadan kalkıyordu. Osmanlı toplumunda son çare olarak başvurulan yollardan biri olan, erkeğin kararıyla tek taraflı nikâh bağının bozulması hakkı tamamen kalkıyor, kadına mahkeme güvencesinde söz hakkı veriliyordu. 1935 yılında çıkarılan hukuki alandaki reformlardan bir olan Soyadı Kanunu ile kadın artık, "... gillerin gelini... zâdelerin gelini" değil, ailede adı ve soyadı olan bir kişidir (Gümüş, 2011: 88).

Cumhuriyet dönemi en önemli görevinin annelik olduğu düşünülen kadına, erkeklerle eşit haklardan yararlanma fırsatı vermiştir. Uluslaşma sürecinde kadınlar; biyolojik üreticiler, ulusal grupların sınırlarının yeniden üreticileri, ideolojik yeniden üretimde kültürün aktarıcısı, ulusal kategorilerin dönüşümü, yeniden üretimi ve inşasında kullanılan semboller, ulusal, ekonomik, politik ve askeri mücadelelerde katılımcı olarak yer alırlar (Mengünoğul, 2006:35).

Sancar, Türk modernleşme sürecini, aile odaklı modernleşme olarak kavramsallaştırır (2012:191). Erkekler ulus devleti kurarken, kadınlar aileler kurarak, neslin devamını sağlayarak, ideolojik yeniden üretimin aktarılmasını sağlamışlardır. Cinsiyetsizleşme üzerinden, vatan vurgusuyla, ulusun, ailenin, toplumun anası olarak sembolleştirilen kadın temsili ortaya çıkmıştır. Eril dil modernleşme sürecinde milliyetçilik, ulusçuluk ve aile kavramı ile birlikte kadın bedeni üzerinde tahakküm kurmuştur. Sancar'ın (2012:194) ideal kadın imgesinde; Türk kadını, gerektiğinde vatan için savaşan, çocuklarının yetiştiricisi ve eğiticisi, aktif, ahlaklı, vatanı ve ailesi için fedakârlık yapan, aynı anda itaatkâr ve sessiz kadın niteliklerini taşıyan bir kadındır.

Kadınların ailenin yeniden üretimindeki rolüne, milletin ilerlemesi vurgusu ile birlikte, taşıyıcılığı görevi atfedilir. Modernliğin aile odaklı inşasında kadınlık ve

erkeklik üzerinden yapılan ayırım, anneliğin kutsanması ile kurgulanır. İktidar ilişkilerinin, ulus anlayışının şekillendirdiği aile, dışil değerlerle inşa edilen yerdir. Kültürel alanı da içine dâhil eden ailenin ön plana çıkan özelliği, kadınların iyi vatandaş olarak toplumda yer almalarının annelikten geçmesidir (Şerifsoy, 2011: 170). Kadın için iyi vatandaş olmanın yolu annelikten geçerken, erkek için iş sahibi, baba olmak yeterli olmuştur. 1926'da çıkan Türk Medeni Kanunu sonrası milli aile söylemlerinde siyasetin ve modernleşmenin etkisi görülmektedir. Milli kadın aile kadınıdır ve bu kadınlar vatana hayırlı asker, muallim, iyi bir vatandaş yetiştirmektedirler. Kadının, aile ile ilişkilendirilmesi, kendisinden iyi evlat/iyi vatandaş yetiştirmesinin beklenmesi iktidar ideolojisini yansıtmaktadır. Kadın bedeninin ve doğurganlık özelliğinin araçsal bir uygulamaya tabi tutulması, kadın bedeninin millileştirilmesi ve vatandaşlık anlayışı ile ilişkilendirilmesi modernizasyon sürecinin cinsiyetçi bakış açısını yansıtmaktadır. Ulusun sürekliliğini sağlayacak olan annenin, ailenin taşıyıcısı olarak kolektif düşüncede millileşmesi amacıyla kadın bedeni etki altına alınmıştır. Örneğin, 1 Mart 1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 468 ve 472 maddelerine göre çocuk düşürme suç sayılmış ve devlet kürtajı yasaklamıştır (Doğan, 2016:95).

Anneliğin milliyetçilik ile ilintili olduğu nokta ise militarizmle kurduğu ilişkidir (Walby, 2011:54). Militarizmin erkeklik ve milliyetçilik ile iç içe olan anlayışı doğurganlık ve annelik mitleriyle kendini güçlendirir. Askerlik ve kahramanlık üzerinden biçimlenen ve militarizmin temsili olan geniş bir sürecin parçasıdır. Saigol'un (2011:231) ifade ettiği gibi, askeri değerlerin baskınlığı, ulus-devlete yönelik sadakat ile toplumsal cinsiyet ideolojisi arasında karışık bir ilişki oluşmaktadır. Bu ilişki ulus-devletin annelik inşasıyla ifade bulmaktadır. Ulus ve milletin aile üzerinden kurgulanışı, annelik ve erkek evlat üzerinden propaganda haline getirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kadınların cinselliğinin, aile yoluyla ulusa hizmeti söz konusudur.

2.2.1. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketi ve Annelik

1927 yılında Türk Kadınlar Birliği'nin mücadelecisi ve siyasal hak taleplerine odaklanan politikası, dönemin iktidarı tarafından hoş karşılanmamıştır (Gülen, 2015: 154). Nezihe Muhiddin başkanlığında 16 Haziran 1923'te kurulan Kadınlar Halk Fırkası'nın partileşmesine, yeni kurulacak olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nı geri

planda bırakacağı düşüncesiyle Mustafa Kemal ve hükümeti tarafından izin verilmemiştir (Toprak, 1988: 30-31). Diğer bir görüşe göre ise partinin tüzüğünde KHF'nin taleplerinden biri olarak kadınların seçme ve seçilme hakkının yer alması, partinin kurulmasına izin verilmemesinin nedenleri arasındadır (Zihnioğlu,2003:150). Sonra bu talepler tüzükten çıkarılarak 1924 yılında “*Türk Kadınlar Birliği*” adıyla yeni bir dernek kurulur. Derneğin ardından 1925 ve 1927 yılları arasında derneğe bağlı olarak *Türk Kadın Yolu* dergisi çıkarılır (Gülen, 2015:154).

Türkiye’de tek parti döneminde devlet eğitim, giyim kuşam, medeni hukuk gibi alanlarda reformlar yaparak kadınlara sosyal ve politik haklar kazandırıp kadının toplumdaki statüsünü değiştiren düzenlemeler yaparken kadınlara kendi taleplerini ifade edecek pek fazla alan bırakmamıştır. Cumhuriyetle birlikte kazandıkları yeni statünün avantajlarından ve ayrıcalıklarından yararlanan, eğitim düzeyi yüksek olan bu kadınların dönemi için “Kemalizm” “feminizm” işlevi görmüştür. Kadınlar ile devlet arasında ilişki güçlenmiş ve diğer sosyal gruplar gibi kadınlar da kendi durumlarını değiştiren ve kazanılmış haklarını devam ettiren koruyuculuk ve paternalizmden güç almışlardır (Durakbaşı, 2017:19). Göle’ye göre ise, ‘Kemalist kadın gururuyla’ erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını söyleyen kadınların nasıl bir çizgiyi takip edeceği bundan sonra merak konusu olarak büyük önem taşımaktadır (Göle,1991:78).

Modernleşme sürecinde Türk ulusçuluğu ve Türk feminizmi arasındaki ilişkiye baktığımızda, *Türk Kadınlar Birliği* derneği kadınlara siyasal haklar talep ederken, yeni kurulmakta olan rejim hakkında toplumu bilinçlendirerek aradaki bağı kuvvetlendirmiştir. Bir taraftan toplumsal değişim sürecine destek verirken, diğer taraftan da feminizmle kurduğu ilişki nedeniyle siyasal iktidarla gerilimler yaşamıştır. Kadının yeni rejimdeki toplumsal kimliği çok geçişkendir. *Kadın Yolu* dergisinde sıklıkla vurgulanan ve öne çıkan kimlik anneliktir. Annelik ile savaş arasında ilişki kurularak, anneliğin vatana, millete faydalı sağlıklı çocuklar doğurmaktan geçtiği vurgusu yapılır. Ancak bir yandan kadın, bu kimliğini mesleği ile birlikte sürdürmelidir. Milli kadın vurgusu derginin üzerinde yoğunlaştığı bir kavramdır. Buna göre, kadın; geleneksel rollerini aile içinde sürdürürken, eğitimine önem vermeli, çocuk yetiştirirken toplumun devamlılığını esas almalıdır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, en önemli görevi annelik olarak görülen kadına, erkeklerle eşit haklar verilmesi konusunda kamuoyuna çeşitli demeçler verilmiştir (Gülen,

2015:153).

Ulusal kurtuluş mücadelelerinden sonra başlayan modernleşme pratikleri, feminizm ve milliyetçilik ilişkisi üzerinden birbirini destekleyerek ilerlemiş ve Türkiye’de en erken Cumhuriyet döneminde kendini göstermiştir. Sancar, Türk modernleşme sürecini aile odaklı modernleşme olarak yorumlamıştır (Sancar, 2012:191). Bu dönem erkeklerin ulus devlet kurduğu, kadınların ise bu süreçte aileyi kurarak, neslin devamını sağladığı ideolojik bir hedef belirlenmiştir. Ulusal eril dil ve erkek egemen toplum, kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetini annelik üzerinden sürdürmektedir. Modernleşme sürecinde milliyetçilik, uluslaşma ve aile kavramlarının ortak noktası olan kadın bedeni ve onun üzerinde kurulmaya çalışılan baskılarda eril dil hakimdir. Sancar, bu dönemin ideal kadın imajını, evlatlarını vatan için yetiştiren ve eğiten, gerektiğinde savaşa katılan, ahlaklı, vatani ve ailesi için fedakârlık yapan, sessiz ve itaatkâr kadın olarak tanımlar (Sancar, 2012:194). Hatice Refik’in, 13 Ağustos 1925 tarihinde kaleme aldığı “Kadın-Zevce” isimli yazısı dönemin kadına bakış açısını, kadının konumunu ve rollerini yansıtmaktadır.

“Aile ocağı, cemiyetin esas, beşeriyetin küçük bir timsalidir. Aile ocağının ruhu ise kadındır. Evlat yetiştirmekte en büyük ve fiili vazife kadının olduğu gibi, aile içinde sıhhat, saadet, neşe hemen hep kadının eseridir. Bir ailenin saadetini, felaketini yapan olduğu gibi, dolayısıyla bir milletin ilerlemesinde veyahut sükûtunda da kadının tesiri çoktur” (Sancar, 2012:191).

Bu bağlamda kadınların ailenin yeniden üretiminde rol oynayan, milletin ilerlemesini ve taşıyıcılığını sağlayan kişi olduğu vurgusu yapılmıştır. Modernleşmenin aile anlayışında benzer bir yaklaşım mevcuttur. Kadınlık ve erkeklik üzerinden ilerleyen eşitsizlik, anneliğin kutsanmasıyla kendini kurgular. Aile bu anlamda dişil değerlerle idealize edilen, iktidar ilişkileri ve ulus anlayışı ile şekillenen ve yeniden üretilen bir kurumdur. Sancar’ın, dişil ulusal alan olarak tanımladığı ailenin, özel alan olmasının yanında kültürel yanı dolayısıyla daha geniş anlamlar içermektedir. Burada dikkat çeken nokta kadınların iyi vatandaş olarak kabul görmeleri annelikleri üzerinden değerlendirilmektedir (Şerifsoy, 2011: 170).

20. Yüzyılın sonlarına doğru feminist kuramcılar ve sosyal bilimciler, eril tahakkümün yapısal bir değişim sürecinden geçtiğini, artık ataerki yerine yeni türde bir erkek egemenliğinden söz etmek gerektiğini tartışmışlardır (Zeybekoğlu, 2013:299). Toplumsal değişimle birlikte kadının kamusal ve özel alandaki etkinliği ve yeri değişmekte ancak ataerki sistem varlığını çağa ayak uydurarak yeniden inşa etmektedir. Sanayileşmenin ve kentleşmenin hız kazanması sonucu çalışan kadın sayısının artması, geleneksel geniş aile yapısının küçülmeye giderek çekirdek aile

yapısına dönüşmesi ve kadın hareketlerinin artması gibi birçok faktör erkeklik imgesi tartışmasındaki değişimi de beraberinde getirmiştir.

Modernleşen toplumlarda kadın ve erkek her alanda eşit düzeydedirler. Hukuk bu eşitliğin öncülüğünü yaparken, eğitim kültürel değişim programı uygular, aile kurumu ise kadınların eşitlik taleplerine göre yeniden rol dağılımına gitmektedir (Bayer, 2013:117). Bu görüşe göre kadının aile içindeki rolü, erkeklerle eşit haklara sahip olmasıyla birlikte yeniden şekillenmektedir. Artık kadın sadece anne değildir, çalışan, meslek sahibi olan, para kazanan, kararını kendi veren bir ferttir. Evin geçiminde ve kararların alınmasında kadın, erkekle eşit hak ve sorumluluklara kavuşmakta, böylelikle erkek ve kadın işleri gibi birtakım rol farklılaşmaları ortadan kalkmaktadır (Yıldırım, 2009:155). Kadınlara anne, eş ve ev kadını rolleri dışında bir de çalışan kadın rolü eklenmiştir. Kadınların birden fazla rolü eş zamanlı yerine getirmek zorunda kalmaları sonucu ortaya çıkan sorunlar toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

2.2.2. Toplumsal Açıdan Anne ve Baba Figürü

Toplumsallaşan ve bir kültür içinde büyüyen çocuğun doğduğu andan itibaren yaşamı boyunca en çok etkileşim içinde olduğu, en önemli kişiler annesi ve babasıdır. Annelik-babalık bir kültür ürünüdür ve çocuk yetiştiren anne ve baba kültür-insan ilişkisinin en temel aracılığını üstlenmektedir (Zeybekoğlu, 2013:300). Kültürlerarası bilimsel çalışmaların artmasıyla birlikte annelik ve babalığa özgü değerlerdeki ve davranışlardaki farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Uluslararası göç sonucunda birden çok kültürü bir arada barındıran ülkelerde yapılan araştırmalar annelik ve babalığa kültürleşme süreci bağlamında yaklaşmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2012: 61).

Siyasal, ekonomik, kültürel alanlardaki değişimler erkeklerin nasıl bir baba olacağını etkilemektedir. Dünyadaki bu hızlı değişim babalık kavramına da yansımıştır (Güngörmüş-Özkardeş, 2010:19). 1970'lerden sonra Batıda ortaya çıkacak olan "yeni baba" imajının temeli 1920'lerden itibaren atılmaya başlamıştır. Bu baba modelinde baba akşam işten eve geldikten sonra 'özellikle erkek' çocuklarına yakınlık gösteriyor, onlarla oyun oynuyor, hafta sonları onlarla birlikte geziyordu. Böylece ev ve erkek arasındaki algı değiştirilerek erkeklik evcilleştirilmekteydi. Fakat babanın çocuklarıyla ve evle ilgili ilişkisi yüzeyseldi.

Babalar sadece çocuklarıyla oyun oynuyor sorumlulukları bu kadarla sınırlı kalıyordu. Bebeklerin altını değiştirmek, onları yedirmek, uyutmak, yıkamak gibi işler yine anneye aitti (Çubuklu, 2007:105).

Baba figürü ile güler yüzlü patriyarkal babalık temsil edilmekteydi. Bu yeni söylem, babanın ailedeki otoritesini zayıflatmadan, çocuklarıyla arkadaş baba ilişkisi kurarak, annenin çocuklara yakınlığına karşı denge oluşturmaktaydı (Çubuklu, 2007: 104-105). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra babanın sorumlulukları söylemi güçlendi. 1950'li yıllarda güler yüzlü, samimi imajı ile babalık bir hobi gibi sunulmaya başlandı. 1970'li yıllardan sonra ise ev işleri ve çocuklarıyla daha çok ilgilenen, bu konularda karısıyla dayanışma içinde olan "yeni baba" imajı yayıldı. İkinci dalga feminist hareket, çocuğun fiziksel bakımıyla babanın daha fazla ilgilenmesi konusunda baskı oluşturdu. Diğer yandan 1970'lerde başlayan post fordist üretimle birlikte kadınların iş hayatına katılması, babanın evin geçimini sağlama üstünlüğünü zayıflatmaya başladı. Çalışmaya başlayan kadınlar, ev işleri ve çocukların bakımı konusunda kocalarından kendilerine daha fazla yardımcı olmalarını talep etmeye başladı (Çubuklu, 2007: 105-106).

Toplumsal değişimlere bağlı olarak gelişen modern yaşamın getirileri ile birlikte erkeklerin babalık sorumluluklarından uzaklaştıkları da görülmektedir. Gebelik süreciyle başlayan anne-çocuk arasındaki biyolojik bağ açısından baktığımızda, baba-çocuk arasındaki bağ kolay belirlenebilir bir durum değildir. Erkekleri babalık sorumluluklarını üstlenmeye ikna etme mücadelesi cinsiyet rollerinin yeniden düzenlenmesinin en önemli sorunlarından biri haline gelmektedir (Zeybekoğlu, 2013 306). Mevcut sosyokültürel yapıda erkek çocuklar için babaya yakın olmak, onunla sürekli iletişimde bulunmak, onun gibi olmak, onunla özdeşleşmek kimlik kazanımı açısından önemli bir gelişim sürecidir. Baba güç, iktidar, dış dünya, rekabet, macera, erkek olma ve erkek gibi davranma kavramlarını temsil etmektedir. Erkek çocuğunu ileride karşılaşacağı ortamlara hazırlamak açısından baba figürü önem taşımaktadır. Babasıyla çatışan, dövüşen ve rekabet eden erkek çocuk kendini dış dünyaya ve gelecekteki rolüne hazırlamaktadır. Sağlıklı gelişmenin bir parçası da bu çatışmaların sevgi ve şefkat alışverişiyle dengelenerek yapılmasıdır. İş yaşamı, ev geçindirme, ekonomik sorunlar, evden uzakta çalışma, toplumda kendine bir yer edinme çabası ve sosyalleşme ihtiyaçları çoğunlukla babaların evde sadece simgesel olarak var olmasına neden olmaktadır. Babanın evde olmadığı ya da evde çok az bulunduğu ailelerde babalar annenin ve çevrenin yaşattığı

simgeler aracılığıyla tanınmakta; evde nadir görülen babanın kimliğini, annenin baba hakkındaki duygu ve düşünceleri oluşturmaktadır (Navaro, 2007:153-154).

Genellikle babalarla çocukları arasındaki mesafe saygı ve itaat tutumuyla açıklanmaktadır. Çocuğun babasına karşı itaat tutumu babanın egemenliğini korumasını sağlarken, babanın iktidardaki konumu çocuğuna yakınlaşmasını engellemektedir. Örneğin, çocuğunu uyuduğu zaman öpmek davranışı otoritenin zarar görmeyeceği bir zamanı seçmek olarak yorumlanabilmektedir. Anne ve babaya saygısızlık yapmanın ve itaat etmemenin günah kabul edildiği bir toplumda itaat tutumunun hâkim olması ve kaynağını dinden alması olağandır. Otoritenin çocuğa karşı egemenlik sağlama yöntemlerinden biri de yasaklamak ve korkutmaktır. İlk bakışta eğitim gibi algılanmakla birlikte aslında egemenlik kurmak ve sürdürmek içindir (Onur, 2005:533-534). Babaların “babalık” kavramına yükledikleri anlamları, davranışları ve alışkanlıkları, aslında kendi babalarıyla olan ilişkilerine dayanarak kurguladıkları gözlemlenmiştir (Zeybekoğlu, 2013:307).

Toplumdaki gelişmelere bağlı olarak değişim ve dönüşüm hızla devam ederken ailenin yapısında ve aileyi oluşturan bireylerinin görev ve sorumluluklarında da değişimlere neden olmaktadır. Geleneksel geniş ailenin yerini anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı almaktadır. Kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesine ve ekonomik koşulların ağırlaşmasına bağlı olarak her geçen gün kadın iş gücüne duyulan ihtiyaç artmaktadır. Annenin çalışma yaşamına girmesi, aile içinde babanın görev ve sorumluluklarında değişimlere neden olmaktadır. Baba, evi geçindirmenin dışında çocuklarının bakım ve eğitim gibi diğer ihtiyaçlarında da önemli bir rol oynamaya başlamaktadır (Çağdaş, 2003:35). Tarihsel olaylar ve ekonomik nedenler erkeklerin aile içindeki baba ve koca rollerini zamanla değişime uğratmaktadır. Erkeklerin aile hayatına nasıl dâhil olduğu, sonrasında ne gibi farklılıkların ortaya çıktığı, baba ve koca rollerindeki tutum ve davranışları önem taşımaktadır. Erkeklerin aile içindeki rolleri, ırk ve sınıf bağlamında tarihsel dönemlerin ekonomik ve kültürel iklimine göre meydana gelmektedir (Eken, 2010: 38). Toplumsal değişime bağlı olarak 1970’li yıllarda babanın rolü ve çocuk üzerindeki etkisi yeniden sorgulanmaya başlanmıştır.

Daha önce kadının ve erkeğin annelik ve babalık rolleri birbirinden keskin sınırlarla ayrılmaktaydı. Günümüzde kadın-erkek, annelik-babalık rolleri temelinde farklılıklarını korusa da birbirlerine biraz daha yakınlaşmaya ve dayanışma içinde olmaya başlamıştır (Zeybekoğlu, 2013:307). Kadınlar ve erkekler her iki ebeveynin

de çocuk bakabildiği ve ev temizliği yapabildiği fikrine alışmışlardır. 30- 40 yıl öncesinde babanın bebeğin altını temizlemesi ve bezini bağlaması sıra dışı karşılanırken bugün birçok baba çok doğal bir şekilde bunları yapmakta, yapmayan babalar da en azından bu durumu garip karşılanmamaktadır. Annelik ve babalık tanımları toplumun değer yargılarına göre değiştikçe annenin ve babanın rol tanımı da değişiklik göstermektedir.

1980 Sonrası Neoliberal Politikalar

Devletin ekonomide müdahaleciliğine karşı çıkan neoliberal teorinin hükümet politikalarına olan etkisinin daha yoğun bir şekilde görülmesi 1980 ve sonrası döneme kadar devam eder. Neoliberalizmin tarihsel sürecine bakıldığında zaman dönemsellikler söz konusudur. Bu bağlamda iktisat alanında 1920'lere kadar egemen olan devletin küçültülmesi fikri, 1929 Büyük Buhranı ile etkinliğini yitirmiş ve yerini Keynesçi iktisat anlayışına yani "Müdahaleci Devlet" modeline bırakmıştır (Ataay, 2016: 130). Ancak sermaye-emek uyumu olarak adlandırılan Keynesyen dönem, otomasyon yoluyla kitlesel üretime geçilmesiyle 1945 sonrası hızla büyüyen dünya ekonomisine ayak uyduramamıştır. 1970'lerde yaşanan işsizlik, yüksek enflasyon ve ekonomik krizlere kesin çözüm üretmediği için, ekonomideki verimsizliğin asıl nedeni olarak görülmüştür. Hükümet tarafından ekonomik krizlerin çözümünde izlenecek yol ise neoliberal politikalar olmuştur. Neoliberal politikalar ve neomuhafazakâr politikaların birbiriyle uyumu ile "Yeni Sağ Anlayışı" özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kendine karşılık bulmuştur (Heywood, 2012: 118). Dünyadaki ülkelerin birçoğunun politikalarını etkisi altına alan yeni sağ akımının temel teorilerinden biri olan neoliberalizmi, yalnızca siyasi bir ideoloji olarak değerlendirmemek gerekir. Ataay'ın (2016:151) belirttiği gibi, neoliberalizm tezini; ekonomide, eğitimde, ahlakta, hukukta ve diğer her alanda otorite tarafından yapılabilecek bütün müdahalelere karşı çıkan görüş olarak değerlendiren teorisyenler de vardır. Buradaki eleştiriler, neoliberal teorinin devletin her türlü müdahalesine karşı olmasına rağmen etkin olduğu devletlerde müdahalenin asıl nedeni olarak ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla neoliberal politikaların uygulanırken amacından uzaklaştığı yönündeki eleştirilerin yerinde olduğu görülmektedir. Türkiye'de Turgut Özal döneminden itibaren özelleştirmelerle başlayan neoliberal politikalar, özellikle

AK Parti iktidarı döneminde ivme kazanmıştır (Çınar, 2011:14).

2.3.1. Politik Söylemlerde Annelik

Türkiye’de 24 Ocak kararları ile başlayan ve Turgut Özal’ın 1989-1993 yılları arasındaki başbakanlık döneminde hız kazanan küreselleşme ve neoliberal politikalar, 2000’li yıllardaki kuşaklara geri dönülmez şekilde tesir etmiştir. Birey kendisini, diğerlerini ve onlarla olan ilişkilerini neoliberal küreselleşmenin ortaya çıkardığı fikirler, söylemler ve temsiller çerçevesinden değerlendirmektedir (Özbay, Terzioğlu ve Yasin, 2011:14-15).

2008 yılında Türkiye’de “en az üç çocuk” söyleminden sonra, 2012’de, “kürtajı cinayet olarak görüyorum” söylemi ve hemen arkasından “toplam doğurganlık hızının tedricen yükseltilmesi” hedefi yer almıştı. İktisadi ve sosyal koşullar dikkate alınmadan ‘en az 3 çocuk’ söylemi ve buna benzer söylemlerle neoliberal politikaların kadın bedenini kontrol altına almak, kadını eşlik ve annelik vasıflarıyla eve hapsedmek istediğini görebiliriz (Özbay, Terzioğlu ve Yasin, 2011:11-12).

Günümüzde de geçerliliğini sürdüren geleneksel görüş kadını kocasına eş ve çocuğuna anne olarak tanımaktadır. Bu bağlamda, çalışmalarını yakın bir zamana kadar ‘Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’adı altında sürdüren bakanlık basit bir örnek teşkil etmektedir. Kadın, liberal feministlerin de değindiği gibi yüzyıllarca birinin annesi, birinin karısı, birinin ise kızıydı ve çok nadir tek başına bir birey olarak kabul gördü (Göz ve Kanat, 2011:149).

Diğer yandan iktidar özel desteklerle, yeni yapılanmaların ortaya çıkmasına imkan sağlamıştır. Küçülen devlet olgusu sivil toplumu büyütecek, bu durum da ister istemez gelenekçi yapıları besleyecektir. Bu nedenle “yeni sağ-yeni tutuculuk olarak tanımlanan siyasal ideoloji, neoliberalizm ile iç içe geçmiştir” (Şaylan, 2016:153). Neoliberal anlayışta talep eden birey, belirleyici olan ise devlettir. Talep siyasetinin ortaya çıkardığı alanda çocuk hakları, kadın hakları ve işçi hakları gibi söylemler de yer alır. Kadın haklarının neoliberal teori içindeki yeri talep siyasetinin yarattığı alandır (Gambetti, 2009:151). Neoliberalizm, gelenek ve muhafazakârlık üzerinden yarar-fayda yaklaşımıyla yeni bir toplum yaratmak ister. Bu yeni toplumdaki hiyerarşi, düzen ve otoriteye saygı için korunmaktadır.

Muhafazakâr ve gelenekçi bir ideoloji olan neoliberalizm için otoriteye,

düzene, ulusal kimliğe ve aileye saygı önemlidir. Bu nedenle neoliberal teorinin kendi içindeki hiyerarşide yer alan en dayanıklı yapı olan aile korunduğu sürece kadın ve kadın bedeni üzerindeki tahakküm korunmuş olur (Şen, 2018:3). Kadın üzerinde her türlü yaptırım uygulama hakkının da onun efendisine verilmesiyle iktidar ve tahakküm ilişkisi korunur. Ülkemizde 1980'den başlayarak 1990'lara kadar giderek artan ve mevcut hükümetlerin de kendine özgü bir tarzda devam ettirdiği neoliberal politikaların toplumsal yapıyı, aileyi çözen, yoksullaştıran, güçsüzleştiren ve farklı şiddet biçimlerinin yaygınlaşmasına neden olan etkileri görülmüştür (Özkazanç, 2013: 230). Neo liberal politikalar kadını yalnızca anne ve eş olarak tanımlamaktadır. Kadını beden algısı üzerinden nesnelleştirerek hukuksal kişi olma vasfından çıkarmaktadır. Yalnızca aile içinde tanımlanan kadının eş ve anne olma vasıfları kutsanarak kimliği ve iradesi yok sayılmaktadır. Bu nedenle neoliberalizmin patriarkal ideolojinin yeni yüzü olduğu söylenebilir. İktidarın kolayca şekillendirebileceği bir alan olan dil de toplumsal cinsiyet rollerinden payına düşeni almıştır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'ndeki (2019), kadın tanımına baktığımızda, sözlüğe göre kadın: "Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen', 'analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan', 'hizmetçi bayan, bayan" anlamlarını taşımaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere dişil bedenin doğurabilme özelliğine sahip olması, biyolojik olmanın ötesinde algılanmaktadır. Oysa erkeklik ve kadınlık gibi toplumsal cinsiyet rolleri ve bunların getirdiği farklılaşmış biçimler tamamen biyolojik değildir ve bunlar kültürlere göre değişebilen, evrenselliği olmayan, öğretme-öğrenme pratiğine dayalı süreçlerdir (Kaya, 2017:37).

Kadının toplumsal cinsiyet sorununa bağlı olarak geri planda bırakılması ve modern dünya sistemindeki toplumsal eşitsizlikler çerçevesinde eksiklik ve yanlışlıklar devlet tarafından uygulanan neoliberal politikalar ile desteklenmektedir. Kadının kendi bedeni ve fikri üzerinde söz sahibi olma yetisini elinden alırken, bunu özellikle kadının doğurganlığı, bir bakıma anneliği üzerinden yapmaktadır. Anneliğe kutsallık atfedilerek, kadın ev ile sınırlandırılıp, çocuk yetiştirmek sadece annenin vazifesiymiş gibi gösterilmektedir. İstihdam piyasasına katılması beklenen kadınların önündeki en büyük engel çocuk bakımı ve ev içindeki cinsiyetçi iş bölümünden kaynaklanan sorunlardır. Yapılan araştırmalarda cinsiyet üzerinden çalışanların zaman kullanımına bakıldığında hane halkı ve aile bakımına ayrılan zamanın erkeklerde günde 46 dk., kadınlarda ise 3 saat 31 dk. olduğu görülmektedir. Bakım

emeği açısından da aynı durum geçerlidir. ocuk bakımına ayrılan süre babalarda sadece % 1,4 olup, annelerin oranı ise % 88'dir (TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması, 2015). 2017 yılı Mart ayı sonuçlarında kadının işgücüne katılım oranının % 32,9 olduğu görölmektedir (Günay ve elik, 2018:183). Ev işleriyle meşgul oldukları için işgücüne dâhil olmayan kadın sayısı ise 11 milyon olarak açıklamıştır (TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2019).

2.3.2. 1980 Sonrası Kadın Hareketi ve Annelik

Türkiye'de 1980 sonrasında ortaya çıkan feminist faaliyetler sonucunda kadınlar; kadına karşı şiddet ve kadının toplumdaki konumunu sorgulamaya başlamışlardır (Sallan Gül, Özen ve Kahya, 2017:203)

1980'lerin feminist hareketini seçkin kadınların başlatması kitlelere yayılmasını engellediği ve kadınlar arasında hiyerarşiye neden olduğu tartışmalarını getirmiştir (Özar, 2015:6). Bunun dışında, 1980 darbe yönetiminin grevleri yasaklaması, emekçilerin baskı altında olması aynı zamanda emekçi kadınların sorunlarını dile getirmesinin de kısıtlanmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle 1980'lerin ilk yarısı kadınların bilinçlendirme toplantıları yaptıkları, dergilerde feminizm üzerine yazılar yazdıkları dönem olarak kalmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında ise dergiler aracılığıyla kadınların görünmeyen, karşılıksız ev içi emeği konusu öne çıkartılarak, kadınların bu hizmetlerinin sadece erkeklere ve kapitalizme yarar sağladığı vurgulanmıştır.

Kadınlara karşı iş yerlerinde yapılan ayrımcılık ve sömürü konuları ve bu yöndeki talepler satırlar arasında kalmış, daha öteye gidememiştir. Tekeli (1986:2), Cumhuriyet gazetesinde 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi' başlıklı yazısında çocuk bakımı, yuva, kreş sorunlarına değinse de bu konular kadın hareketi mücadelesinin asıl konuları ve talepleri arasında yer almamıştır. 1980'lerin sonu 1990'ların başında kadın sorunları yalnızca tartışma grupları, yayınlar ve Batı kaynaklarından çeviriler yolu ile bu konuları popülerleştiren birkaç feminist grubun gündemindeydi (Durakbaşı, 2017: 13). Bunlar gibi bir çok eğitim ortamında, kadın sosyologlar feminist teori ve hareketler üzerine seminerler vermişlerdir.

Medya genel anlamda, kadınlarla ilgili filmler ve kitaplar, feminist kadınlar

üzerine haberler yaparak, 80’li yıllarda kentte yaşayan kadınların bağımsızlık ve cinsel özgürlük arayışını anlatan ‘kadın filmleri’ türüne yoğunlaşmıştır (Durakbaşı, 2017:14).Ancak daha sonraki süreçte kadın konularının, erkeklerin egemen olduğu bir modernleşme ve Batılılaşma çerçevesinde ele alınması, feminizmin kendi başına bir söz alanını açmasını engelleyerek, geri planda kalmasına neden olmuştur (Durakbaşı, 2017:18).

1980 sonrası çalışma hayatına atılan kadınların annelik pratiklerinde de bazı dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönem kadın çalışmak zorunda kalsa da annelik kadının vasıfları arasında ve temel sorumluluğundaydı. Bu dönemde işçi sınıfı ailelerinde çocukların sorumluluğu annenin üzerindeydi (Gittins, 2011: 123-124).Aile bu süreçte küçülmüş, anneliğin nitelikleri toplumsal değişimle birlikte şekillenerek, sosyal ve ekonomik dönüşümle beraber anne ile çocuk arasındaki ilişki farklılaşmaya başlamıştır. Kadın iş hayatı ile ev içinde çalışmayı paralel yürütmek zorunda kalmıştır. Toplumsal bakış açısıyla ve doğal olarak görülen kadının ev içi sorumlulukları eş ve anne olmak ile bütünleştirilmiştir. Anneliğin toplumsal arka planında böyle bir süreç yatmaktadır (Aytaç, 2007: 89). 1980’li yılları bu sürecin belirginleştiği bir dönem olarak tanımlayabiliriz.

2.3.3. Neoliberalizmin İstihdam Politikaları ve Annelik

Neoliberal politikalar iş gücü piyasasında kadın ve erkek arasındaki tercih hakkını çoğunlukla erkekten yana kullanmaktadır. Kadın ev içinde çocuk, yaşlı, hasta bakımı gibi hizmet ağırlıklı işlere uygun görülürken, erkek kamusal alanla ilişkilendirilerek ev içi işlerinden muaf tutulmaktadır. Kadınların tabii olduğu konumu ve cinsiyete dayalı iş bölümü, zaman ve mekâna yayılan evrensel bir sorundur. Cinsiyetçilik, kapitalist dünya ekonomisinde üretken emek hiyerarşisinde kadının emeğini niteliksiz olarak değerlendirmektedir (Wallerstein,1992:87-88). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve ırkçılık kapitalist dünya sisteminin hiyerarşik yapısı içinde yer almaktadır. Wallerstein, cinsiyet ayrımcılığının kadının evinde, ev kadını olması gerektiğinin kabul edildiği 18. yy sonları 19. yy başları itibari ile kurumlaşmaya başladığını varsaymaktadır. Zamanla toplumsal cinsiyet ve ırkçılık benzer işlevler görmeye başlamıştır. Toplumsal cinsiyet de kadına ve erkeğe farklı muamelenin gerekçesi olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği aynı iktisadi ortamda kadının ve erkeğin farklı ücretlendirilmesine de dayanak oluşturmuştur.

Diğer yandan kadının doğum yapma ve bu süreçte çalışamama durumu da iktisadi hayatta erkeğin tercih edilmesine neden olurken, kadın ise anneliği tercih etmesi sebebiyle mevkii ve konumundan fedakârlık etmek zorunda bırakılmaktadır. Pek çok alanda kadın çalışanların annelik ve kariyerleri arasında seçim yapmaya zorlandığı bir dünya düzeni karşımıza çıkmaktadır. Çalışma hayatında yer alan pek çok kadın annelik ve kariyer arasında tercih yapmak arasında gidip gelirken, 'annelik kutsaldır', 'çalışan anne yarım annedir' söylemlerine maruz kalarak, toplumsal baskı ile mücadele etmektedirler. Bu baskının temelinde yer alan anneliğin kadının vazifesi olduğu hem çalışma hayatı hem de anneliği aynı anda başaramayacağı konusundaki erkek baskısı yüzyıllardır toplumsal ve kültürel öğretilerden biridir.

Badinter, 1980 ve 2010 yılları arasında annelik algısında fark ettirilmeden bir devrim yapıldığını ve bu devrimin en büyük amacını gerçekleştirerek anneliği kadın kaderinin merkezine yerleştirdiğini ifade eder (Badinter, 2011:9). Kadına iki seçim hakkı sunulmuş anneliği seçmesi durumunda çalışmaması, çalışma hayatını seçmesi durumunda ise çocuk doğurmaması beklenmektedir (Bulut ve Kızıldağ, 2017:93). Hâlbuki kadın hem anneliğini hem de toplumsal ve iktisadi hayattaki varlığını devam ettirebilmektedir. Kadınların iş hayatına katılması durumu değiştirmemiştir. Genel

olarak evin ve çocukların tüm sorumluluğunu hala kadınlar üstlenmektedirler. Kamusal ve özel alandaki cinsiyetçi iş bölümü açısından, kamusal alanda birincil konumda olan erkekler ebeveynlik rolünü ikincil konumda üstlenirler (Erdoğan, 2008:77). Çoğu toplumda olduğu gibi kadın sadece çocuğu doğurmakla kalmayıp, çocuk doğduktan sonra da onun bakımını üstlenen, diğer tüm gereksinimlerini karşılayan ve babadan daha fazla zaman geçiren ebeveynidir. Kadının anneliği ve iş bölümündeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadının çalışma hayatına katılımının azalmasına neden olan etkenlerden biri olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANNELİĞİN YENİDEN ÜRETİMİ

3.1. Popüler Kültür ve Annelik

Popülerin asıl anlamı halka ait olan demektir. Ancak günümüzde çoğunlukla sevilen, seçilen, talep edilen anlamında kullanılmaktadır (Güngör, 1999:18). Bu anlamla popüler kavramı, örneğin; tv programları, seçimler, parlamenter demokrasi, temsil sistemi gibi yönetici etkinliklerin belirleyicisi olmuştur. Popülerin bu egemen kullanılışı daha fazla alana taşınarak, yeni ifade biçimleri verilerek, toplumsal yapı için bir güvence oluşturmuştur. Örneğin popüler sanatçı, popüler sporcu, popüler dizi, popüler program gibi.

Toplumsal, kültürel ve endüstriyel bir form olarak, günlük yaşamda popüler olanı, popüler yapılanı ve popüler yapılmak isteneni gösteren, sunan, değerlendiren, yücelten, popülerlik kazandıran, popüler bir yönetimsel iletişim aracı haline gelmiştir (Alemdar ve Erdoğan, 2005:103). Popüler kültür sosyal medyayı kullanarak toplumsal hayata kolaylıkla girmekte ve toplumsal koşulları, olayları, hayata bakış açısını etkilemekte, yeni yaşam tarzlarını biçimlendirmektedir. Sosyal medyanın aktif kullanıldığı günümüzde her yaş grubundan kullanıcılar, iletişim araçları aracılığıyla içerik üreticisi ve tüketicisi olarak popüler kültürün oluşturulmasında ve aktarılmasında rol oynamaktadırlar. Popüler kültür, kültürün yaygın ve çok fazla insan tarafından tüketilen, inanılan yönleridir (Harold, 2012:356). Dolayısıyla sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan popüler kültür, tüketiciye sürekli yeniyi sunarak popülerliğini korumaktadır.

Kadının sosyal ve siyasi alanda kendini kabul ettirme mücadelesi uzun yıllardır devam etmektedir. Kadının toplumsal ve siyasal alandaki rolü ataerkil ideolojilerle yeniden üretilmiş ve bu durum kadının geri planda kalmasına neden olmuştur. Böylelikle kadınlar, ataerkil dayanışma ve yaşam pratiklerinin içerisinde

kendilerine yer bulma mücadelesi içine girmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında kadın toplum tarafından kendisine biçilen rollerle baş etmeye çalışmaktadır. Her ne kadar kadının sosyal, iktisadi ya da siyasi alandaki rolü sınırlandırılrsa da kadın geleceğin ve kültürün taşıyıcısı konumundadır.

Feministlerin öne çıkarttığı 'cinsiyetler arası siyasal ilişki' olarak adlandırdıkları olgu, toplumdaki mevcut erkek egemenliğine ve kadının ona bağımlılığı noktasına eleştiriler getirmektedir. Bu nedenle kadının ve erkeğin cinsiyetlerinden dolayı farklı davranışlara tâbi tutulmasına bağlı olarak artan eşitsizliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (Heywood, 2013: 79).Feministler, kadın ile erkek arasındaki güç ilişkisini açıklamak için “ataerkillik” kavramını kullanırlar. Bu kelime “babanın yönetimi” anlamına gelmekte ve aile içindeki koca-baba üstünlüğünü, eş ve çocukların ise ast olduklarını vurgulamaktadır (Heywood, 2013: 251). Bu noktadan hareketle toplumsal hayatta ataerkil değerlerin kadına her alanda olduğu gibi çalışma hayatında ve siyasal alanda verdiği rol önem taşımaktadır. Kadının kimlik tanımlaması toplumun ona yüklemiş olduğu geleneksel, örfi, ahlaki, dini değerlere göre şekillenmektedir.

Kimliği, kişinin, veya bir sosyal grubun çeşitli mensubiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan, dış gözlemle kavranabilen özellikleri olarak tanımlayabiliriz (Ayyıldız ve Ertürk, 2017:67). Kimlik, kolektif bir yapıya sahip olmamakla birlikte, bireysel yaşantıda var olan tasavvurları, yaşama katılma biçimlerimizi ve toplumsal yaşantı içerisinde bireyin konumlanmasını kapsamaktadır (Yanık, 2013: 225) . Volkan ve Itzkowitz’in, çocuklar üzerine gerçekleştirdikleri psikanalitik araştırma sonucunda, bir bebeğin yaşamın ilk başladığı andan itibaren ayrı bir kendilik duygusu olmadığı ve bebeklik boyunca insan zihninin bir karmaşa içinde olduğu sonucuna ortaya çıkmıştır (Özel Özcan ve Erden Kaya, 2016:224).Bireyin kendim 'ben' duygusu, dünyaya geldiğimiz ilk üç yılda biçimlenmeye devam ederken, aynı zamanda kendinde olan bazı parçaları diğer birey veya şeylere yansıtmayı öğrenir. Bu durum iki tip yansıtmayı ortaya çıkarmaktadır. Birincisi çocuğun iyiyi kendine alırken, kötüyü diğerlerine yansıtmaması, ikincisi ise çocuğun bütünleştirilmemiş, ‘iyi’ yönlerini korumak amacıyla diğerlerine yansıtmamasıdır. Çocuklar esasen kimlik kazanım sürecinde bir gruba ait olarak gruptaki erişkinler tarafından desteklenen ve beslenen ortak bir alan oluştururlar (Özel Özcan ve Erden Kaya, 2016:224).

Geçmişten günümüze gelen kültürel kodlar ile çocuklar kimlik kazanımı

sağlarken, bu kodların ataerkil kodlar üzerinden sağlandığı görülmektedir. Erkek çocuklarına ve kız çocuklarına verilen öğretiler sayesinde çocukların ilerideki hayatlarında cinsiyet ayrımcılığına yatkınlıkları belirlenmekte ve bu öğretiler çocuklara bizzat ebeveynleri ve toplum tarafından verilmektedir. Erkek çocuklarının ev işi yapmamasından, kız çocuklarının sanki evin her işinden sorumlu olarak yetişmesine ve hatta yaşı büyük dahi olsa evdeki küçük erkek çocuğuna tabi olma durumu gibi pek çok kodlama daha bireye çocukluk yaşlarından itibaren verilmektedir. Kız çocukları ilerideki hayatlarına hazırlarken eşlerinin ve ailelerinin mutluluğu, evlerinin huzuru için her şeyi yapacak özneler haline getirilmektedir.

Günümüze baktığımızda kadınlar ve erkekler kendi konumlarını ailelerinden miras aldıkları kültürel kodlar, yaşam pratikleri ve ideolojilerle birlikte kent yaşamının ihtiyaçlarına, bu yaşam içindeki deneyimlerine göre uyarlamaktadırlar. Erkek çocukların küçük yaşlardan itibaren ev işleri ile ilgilenmelerinin engellendiği toplumsal yapıda, evlendikten sonra ev işleri ve çocuk bakımı gibi günlük yaşam deneyimlerinde eşlerine yardımcı olmak isteyen erkeklerin alay edilme korkusu taşımaları yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Annelik olgusu, çocuk daha dünyaya gelmeden önce gebelik süreci ile başlayan ve annenin hayatının sonuna kadar çocuğuna karşı sorumluluklarının artarak ve değişim göstererek devam ettiği, kadının varoluşunu sağlayan zorunlu bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marshall “Sosyoloji Sözlüğü”nde annelik olgusunu, “anne olmanın pratik gerçekliklerini ve toplumsal önemini içeren bir terim” olarak tanımlamaktadır (Marshall, 1999: 31). Buna bağlı olarak annelik, toplum tarafından anneliğe yüklenen roller ile değerlendirilmekte ve sosyokültürel kalıplar içinde toplumdaki önemini korumaktadır. Kadınlar ve erkekler, annelerinden öğrendikleri özellikle aile ve evle ilgili birçok alışkanlığı sürdürmektedir (Dunn-Mascetti, 2000: 148). Bunun yanı sıra günümüzde toplumsal değişime bağlı olarak annelerin yaşam pratiklerinin değişime uğradığı, kadınların bilimsel yöntemlerden, sosyal medya, kitap, dergi vb. kaynaklardan yararlanarak anneliği deneyimledikleri de görülmektedir.

Toplumun sürekliliği ve sosyokültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması bağlamında annelik, kaçınılmaz kurallara ve sorumluluklara tabi tutulmakta, anneliğe atfedilen kutsallık nedeniyle kadın olmak ikinci planda kalmaktadır. Anneliğin biyolojik, duygusal ve sosyokültürel etkenlerle iç içe olması nedeniyle, kadın ile annelik kavramını birbirinden ayırmak zordur (Welldon, 2001: 42). Kadın, toplumda bir birey olmanın dışında; hem anne, hem eş, hem de ev kadını olmak gibi

sorumluluk gerektiren zor görevleri üstlenmektedir. Ayrıca toplumda cinsiyetçi rol dağılımıyla kadına benzer rol ve sorumluluklar yüklenmektedir (Timur, Ege ve Bakış, 2006: 51). Toplumsal bakış açısı ile ‘annelik’ kadın kimliğinin anlamlandırılmasında araç olmuştur. Çocuk sahibi olmak kadın ve erkek için geçerli bir durumken, toplumsal görüşün etkisi ile kadınları annelikleri ile sınırlandıran ve cinsiyetler arasındaki eşitsizliği meşrulaştıran bir bakış açısı olduğu söylenebilir.

Bayraktar, anne-çocuk eğitimi araştırmasında ‘anne olamamışlık’ kavramını tanımlarken kadınların çocuk merkezli yaşam sürdürmelerinden bahsetmektedir. Anne ve çocuk arasındaki bütünlüğün, toplumu kötülüklerden koruyacağı düşüncesiyle anne ile çocuk birbirinden ayrılmaz bir parça olarak görülmüştür. Bunu inkâr etmek ise anne olamamış olarak ifade edilmektedir (Bayraktar, 2011: 84). Kadınların toplum tarafından kendilerine atfedilen görevlerin dışındaki tüm yetenekleri, kariyerleri, kişisel başarıları sosyokültürel bakış açısıyla görmezden gelinerek, kadın sadece doğurganlık özelliği ile toplumda ön plana çıkartılmaktadır. Berktaş, anneliği toplumsal cinsiyet açısından değerlendirirken, değişen toplumsal koşullar sebebiyle kadının, erkek kimliği üzerinde tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır. Erkekler toplumsal yaşamda kadınları simge olarak görüp, kadınları iyi zevcelik ve annelikle sınırlandırmaktadırlar (Berktaş, 2003: 109).

Annelik tarihsel olarak ele alındığında, özellikle 18. yy’ın sonlarına doğru annelik içgüdüleri ile annenin kendiliğinden çocuğunu sevmesi söylemleri yayılmıştır. Böylece 18. yy.’nin sonunda kadına atfedilen ‘annelik sevgisi’ adıyla yeni bir kavram ortaya çıkmıştır (Badinter, 1992: 115). Kültürel değerlerin babayı konu dışında bırakarak sadece anneyi çocuğa tabi tuttuğu, anne olmanın annelik sevgisini de içinde barındırması, annenin çocuğuna karşı sonsuz ve aşırı sevgi taşıması gerektiği söyleminin kadını anneliğe, çocuğu ise anneye bağımlı kıldığı söylenebilir.

Toplumca genelleştirilmiş ve olumlu kabul edilmiş annelik olgusu, sosyokültürel etkenler nedeniyle çok yönlü hale getirilmiştir. Toplumda kadın olmanın gereği olarak görülen annelik kavramına yüklenen atıflar, anne olmayan kadına karşı kutuplaşmanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiş, annelik neslin devamını sağlayan, üretken anlamları taşıırken, çocuğu olmayan kadın eksik, yetersiz, kusurlu olarak anlamlandırılmıştır. Buna bağlı olarak toplumdaki bu iki uç noktayı uzlaştırmak, kadının annelik arzusunu karşılarken çocuğun da aile ortamında yetişmesini sağlamak amacıyla evlat edinme veya koruyucu aile olma durumu yaygınlaşmıştır. Annelik, çoğu zaman ev içi işler ve çocuk bakımı gibi konularla

sınırlı kalmak şartıyla kadının toplumda görünürlük kazanmasını sağlayan bir kimlikken, kimi zaman da engel olarak değerlendirilen ve istenmeyen bir durumdur.

3.1.1. Anne Bloggerlar

Genel olarak “anne blogger”lar annelik deneyimleri üzerine blog yazan kişiler olarak tarif edilmektedir (Öz ve Turancı, 2016). Annelik üzerinden ortaya çıkan ve popüler kültürün bir örneği olan blogger anneler, bloglarında kendilerini ifade ederken istedikleri biçimde ve yeterlilikte görünürlük kazanmaktadırlar. Bir yandan kendilerini iyi, her şeyi bilen ve araştıran, ideal anne olarak göstererek psikolojik anlamda tatmin olurken, diğer yandan gerçeği istedikleri biçimde sunma imkânına sahip olmaktadır. Popüler kültür, geleneksel ve kültürel değerlerin farklı biçimlerini oluşturur. Bu, eskinin yerini alan bir seçenek ve yeni bir akım olarak ortaya çıkmıştır.

Blogger anneler hem ortak duygu ve bilgilerini paylaşırken hem de erkeğin ev ve aile hayatında nasıl değişime uğradığını internet üzerinden tüm dünya ile paylaşmaktadırlar. Bu paylaşımlarla etkileşimi arttıran anneler aralarındaki iletişimi güçlendirmekte, çalışan-çalışmayan, eğitim ve gelir düzeyleri farklı her kesimden anne arasında bağ kurmaya imkân sağlayarak, annelerin kendileri ve deneyimleri ile ilgili paylaşımlarını göz önüne sermektedir.

Blogların bir öykü ve bir marka oluşturması, yazılar ile görüntüler arasındaki güvenilirliğe ve estetik ilişkisine bağlı olup, başarısı ise bu öykü ve yazarla iletişime giren okuyucuya bağlıdır, çünkü okuyucunun onları inandırıcı bulması önem taşımaktadır. Şüphe işin içine girdiğinde, güven kaybolur, özgünlük sorgulanır ya da tamamen kaybolur (Burç, 2015:8). Blogger anneler bloglarında, kendileri ile ilgili bilgi vermekte, hamilelikleriyle başlayıp, sonrasında devam eden deneyimlerini paylaşmakta, çocuklarının sağlığı, eğitimiyle ilgili tecrübelerine, herhangi bir ürün kullanımını sonucu şikâyetlerine ya da beğenilerine yer vermektedirler. Bebeklerine dijital ortam üzerinden günlük oluşturan blogger anneler, kendi aralarında dayanışma sağlarken, diğer yandan da ürün reklamı yaparak gelir elde etmektedirler.

Blogumun amacı hem kızıma dijital bir anı defteri bırakmak, hem de benim gibi yeni annelerle tanışıp deneyimlerimizi paylaşmaktı ama bunların ötesinde anneliğe dair çok güzel şeyler yaşadım. Neredeyse 3 yıl olacak ve ben öyle küçük küçük yazarken bu kocaman dünyada pek çok anneyle tanıştım, birçok anneden ilham aldım, birçok anneyle ilham verdim, tecrübemi paylaştım, tecrübeler edindim. Hiçbir zaman emin olmadığım bir şeyi savunmadım, inanmadığım hiçbir ürünün, markanın değerini arkasında durmadım. Bu sayede

güzel övgüler aldım, çok güzel dostluklar kazandım, çok güzel bebekler tanıdım. Bu yüzden iyi ki yazıyorum diyorum. Ve sizler okumaya devam ettiğiniz sürece, hep yazmaya, hep paylaşmaya devam edeceğim. (Herhaftalık).

2013 Selimin doğumu ile kariyerime farklı bir alanda devam edip, oğlumla daha fazla vakit geçirebilmek deneyimlerimizi paylaşabilmek adına bu bloğu kurduk. İlerleyen zamanlarda da firmalar-markalar ve oteller ile birlikte iş birliği içinde çalışmaya başladım. Basın lansmanları, Markaya ve ürüne özgü projeler ile firmalar ve ajanslar ile birlikte yoluma devam ettim. Şuan bir çok markaya proje üreten sosyal medya danışmanlığı veren ve aynı zamanda home ofis çalışan biriyim. Sitemin aylık hiti 200 binin üzerinde, yazdığım yazılar ile çok kısa sürede binlerce kişiye ulaşabiliyor ve kendi deneyimlerimi paylaşabiliyorum. (Eniselves).

Blogger annelerin bloglarında kendilerini tanımlayan, kimliklerini ve farklılıklarını ön plana çıkaran; yazan anne, blogcu anne, başka anne, tam zamanlı anne gibi isimler tercih ettikleri, bazıları da çocuklarıyla aralarındaki bağı ve adanmışlıklarını ifade eden; annesinin prensi, nilsmum, mutlu ikiz annesi, annesinin elası gibi isimler tercih ettikleri görülmektedir. Anneler bloglarına farklı isimler verse de, blog açma, yazma ve sanal dünyada var olma biçimleri çocukları üzerindedir. Kendilerini her şeyden önce anne olarak tanımlamaları ve anneliği en büyük terfi olarak yorumlamaları, onlar için annelik kimliğinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Gürçayır Teke, 2014: 37). Blogları olan annelerin, annelik kavramını terfi, üst makam, en önemli deneyim gibi atıflarla yüceltip, hayatlarını çocukları doğmadan önce ve çocukları doğduktan sonra diye ayırdıkları görülmektedir. Bunun etkisi, blog isimlerine de yansımıştır.

Günümüzde sosyal medya kullanan anne sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Anneler, aileleri için bağlantıda kalmak adına sosyal medyayı ve blogları kullanmaktadırlar. Pazarlamacılar blogları olan anneleri kaydetmiş ve bu anneleri istenilen pazara ulaşmak için kullanmaya başlamışlardır (Burç, 2015: 9). Bu sistemde anneler, bloglarında yaptıkları paylaşımlar ile hem geniş bir kitleye ulaşip hem de ürün tanıtımından ücret ve hediye alırken, bloglarda pazarlamacılar aracılığıyla istenilen pazara ulaşmak için anneleri kullanmaktadır. Böylelikle blogger anneler de ekonomik piyasada yerlerini almışlardır.

Son derece faal olan blogger anneler, bloglarında sürekliliği olan, akışkan ve dayanıklı bir annelik inşa etmektedirler. Blogger anneler çeşitli öznellikler sunarken, iyi anne-kötü anne söylemlerine karşı direnmekte, çoklu fikir ve annelik pratikleri sunmaktadırlar. Anneler kendi hikâyelerini anlatmak ve yeni olanaklar yaratmak için teşviklerde bulunarak, iyi anne-kötü anne söylemini "Tüm Anneler" söylemine yenik düşürmek istemektedirler (Burç, 2015: 10). Böylelikle, blogger anneler bir arada

toplamlarına imkân sağlayan sanal bir topluluk oluşturarak dayanışmalarını devam ettirmektedirler.

Kadın bloggerların anneliği yüceltmek amacıyla ortaya çıkardığı yeni annelik ideolojisi ile blogger anneler sosyal olarak tecrit edilmiştir. Blogger anneler ana akım medyada anneliğin farklı bir görünüşünü oluşturmaktadırlar. Sevgi dolu bir anne yerine, yeni doğan bebeğin ihtiyaçlarını karşılamaktan yorulan, çocukları hastalanınca ne yapacaklarına dair bir ipucu olmayan, doğum sonrası depresyondan mustarip ve hormonları nedeniyle kontrol edilemez şekilde öfkelenen kadınlar görülmektedir (Burç, 2015: 10). Geniş bir hayran kitlesi olan bu kadınlar, bir yandan eleştirilirken diğer yandan da sürekli desteklenmektedirler. Anne bloggerler toplumsal değişimi sağlayacak düşünce ve davranışlarının arkasında durarak mücadele vermekteler ve annelik mitlerini ortaya çıkarmaktadırlar. Blog sahibi anneler ideal anneliğe ulaşma amacında olsalar da pratikte farklı bir gerçeklik ile karşılaşmaktadırlar. Çoğu anne blogları benzer temaları ele almaktadır: ebeveynlik konusundaki alçakgönüllü hikâyeler, çocuklarla ilgili sevimli hikâyeler, ağdaş toplumda annenin ne anlama geldiği, ebeveynlik ya da diğer ikilemleri çözmede tavsiye veya destek çağrılarını. Ancak bu özellikleri paylaşan metinler arasında önemli farklılıklar vardır. En önemli olanı seyirciye ulaşmak, karşılıklılık derecesi ve birden çok sosyal zorunluluğun farklı alanlarına başvurması ile açıklanabilir (Burç, 2015: 11).

Blogger annelerin kendilerini kabul ettirmeleri anneliklerini günlük hayatta ve sanal dünyada birbiri ile örtüşecek şekilde gerçekleştirmeleri ile mümkün görünmektedir. Anne bloggerlar, anneliklerini popüler kültür aracılığıyla çok geniş bir alana göstererek, etkilerini ve varlıklarını sürdürmektedirler. Annelik olgusunun popüler kültür aracılığıyla ortaya çıkardığı yeni görünümlerinden biri olan blogger annelerin benzer özellikleri bulunmaktadır. Yeni annelik biçimleri, bireyi bilişime yaklaştırarak, teknolojiyi kullanmaya zorunlu hale getirmekte, tüketici veya pazarlamacı olarak ekonomik faaliyette bulunmaya teşvik etmektedir (Burç, 2015:11). Diğer yandan blogların, içerikleri bakımından popüler kültürün örneklerini taşıdığı, söylemsel anlamda da annelik olgusuna yüklenen sosyal ve kültürel anlamları pekiştiren bir yapıya sahip oldukları görülmektedir.

Blogların isimleri ve içerikleri ele alındığında, kimi çocuğunu, kimi anneliğini kiminin de blogunu ön plana çıkardığı görülmektedir. Anne bloggerların

nelerden bahsettikleri, bunları nasıl ifade ettikleri, nasıl bir yönlendirme yaptıkları, hangi önerilerde buldukları, nasıl ve hangi sebeplerle bir araya geldikleri ortaya çıkmaktadır.

Bloglarda kullanılan ifadelere bakıldığında, anneliğin avantajlı ve dezavantajlı yönleri, annelerin yaşadıkları tecrübeler, bebek bakımı, alışveriş gibi temalar dikkat çekmektedir. Blogger annelerin verdiği tavsiyeler anne adaylarının ve diğer annelerin yararlanacağı şekilde kurgulanmıştır. Bunun yanı sıra blogger anneler, çocuklarıyla ilgili bir konu hakkında blog üzerinden yazarak sorunlarını çözmektedirler. Burada ortak noktaları, çocukları ve anne olmalarıdır. Böylelikle, blogger annelerin üzerinde durduğu konular anne olmayı varsayan her şeyi içermektedir.

Bloglarındaki “*hakkımda*” başlıklı bölümlerden anne blogger’ların kendilerini nasıl tanımladıkları anlaşılmaktadır. Blogger annelerin burada kendilerini tanımlama biçimlerinden ve kimliklerini oluşturma biçimlerinden bilgi elde edilebilmektedir. Blog açma gerekçelerinin başında çocuklarını gösteren blogger annelerin aynı zamanda kişisel kariyerlerini de ön plana çıkardıkları görülmektedir. Blogger anneler, evli ve çocuk sahibi olmalarından duydukları mutluluğu da kendilerini tanıttıkları bölümde vurgularlar.

Malatya Doğumlu 1 yaşından beri İstanbullu, memur annenin 2 numaralı kızı... 2007 Ağustos ayında hayatının aşkıyla evlenen 2 kişilik yaşantılarına 5 yıl sonra bir küçük prens katarak hayatı daha da güzelleştiren şu sıralar hayatının en büyük dersini alıp “Anne” olan üniversite mezunu taze blogger.... (Annesinin prensi).

Her şeyden önce Nil’in Annesi, İngilizce Okutmanı, her konuda öğrenme delisi, Seyahat-Gezi meraklısı, mutlu Evli, bir de paylaşmayı seven bir blogger .(Nils Mum).

30 yaşlarında öğretmen bir anne... Ela kızın annesi...Şimdilerde kızına âşık, ama aslında eşine sevdalı ve ona sadık... Evlilikte sadakat olmazsa olmaz diyen, konuşmaktan çok dinlemeyi seven, sakinliğe doyamayan, hayattan her zaman adalet isteyen, tipik bir terazi örneği, eğitim şart sloganına bayılan, evde işte her yerde çalışan, yazma hevesiyle kâğıdı kalemi bir yana atarak klavyesine sarılan, blogger anne olma yolunda ilk adımı atan, hem eğiten hem öğreten ama bu aralar idare eden, mutlu, huzurluşimdilik bir çocuklu bir anne (Annesinin Elası).

Blogger anneler, kariyerleriyle ilgili haberleri, hayatlarındaki gelişmeleri, ilgi duydukları alanları da bloglarına yansıtmaktadırlar. Örneğin sağlık sektöründe çalışan blogger bir anne, sağlıkla ilgili gelişmelerden ya da hastalıklarla ilgili sorunlardan birine ışık tutarken, hukukçu olan bir başka blogger anne, çocukların hukuksal haklarıyla ilgili yasalardan bahseder. Blogları olan annelerin blog

isimlerine bakıldığında kendilerini tanımlama biçimleri ve çocuklarıyla kurdukları ilişki görünür bir hal almaktadır. Bloglarına verdikleri isimler değişse de annelerin blog açma, paylaşım yapma, sanal dünyada yer alma biçimlerini çocukları üzerinden gerçekleştirdikleri görülmektedir. Her şeyden önce anne olarak kendilerini tanımlamaları, anneliği hayatlarının en büyük hayat dersi olarak yorumlamaları, anne kimliğinin onlar için çok özel ve önemli olduğunu göstermektedir. Anne olmanın özel olduğunu, anne oldukları anda ve sonrasında hissettiklerine ilişkin duygularını yazılarında vurgulamaktadırlar.

“Yaz mevsiminin ilk günü “Bahar” adında bir kız aldım kucığıma. İlk nefesini alırken o, ağlamaktan kesildi nefesim.. Onunla yeni bir hayata başladım. O yeni hayatımda öğrendiklerimin çoğu burada...ne demişler “olanın olmayana bilen bilmeyene borcu var.”(Tam Zamanlı Anne).

“İster yaramaz olsun, ister geceleri uyumayan, gündüzleri evi birbirine katan, çoğu zaman yemeği yemek yerine yerlere döken... ama bir “Gülümseme” yada “Anne” demesiyle yaptıklarını unutturan, bir öpücükle kalbinizi bir daha fetih eden, sizi Anne yapan, bu kuzularsız hayat mümkün mü?”(Annesinin Prensi).

Blogger anneler, anne olmalarının hayatlarının dönüm noktası olduğunu, bebeklerini kucaklarına aldıklarında dünyanın durduğunu ifade etmiştir. Bebekleriyle yeniden doğduklarını ve farklı bir hayat yaşamaya başladıklarını, çocuksuz bir hayatın mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Blogger anneler çocuklarını varoluş nedenleri gibi gösterecekler de önceki kuşaklardan farklılıkları bulunmaktadır. Kendilerinden önceki kuşakların tersine anne blogger’ların evlendikten hemen sonra anne olmayı doğal bir durum, evliliğin asıl sebebi olarak görmedikleri yazılarından anlaşılmaktadır (Gürçayır Teke, 2014:38).

Badinter, 70’lerden önce evliliklerin doğal sonucunun dünyaya çocuk getirmek olarak görüldüğüne, üremenin içgüdüsel olduğuna, dinî görevin yerine getirilmesi ve türün devamını sağlamak için bireylerin sorumluluğu olarak algılandığına dikkat çeker. Badinter’e göre, anneliğe ilişkin çift değerlilik kadınlar tarafından doğum kontrol yöntemlerinin yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ortaya çıkar. Çocuk isteğinin evrensel olduğuna dair yargılar kırılmaya başlar ve seçme hakkı üzerinde durulmaya başlanır (Badinter, 2011: 17).

Anne bloggerların anneliğe bakış açıları, kendi annelerinden devralıp benimsedikleri bir değer ve kendini görünür kılmanın bir yolu olmaktan çok, üstlendikleri rollerden sadece bir tanesi olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla anne bloggerlar, hayatlarındaki birçok rol arasında annelik rolünün kendilerini çok özel ve önemli hissettirdiğine ilişkin düşüncelerini bloglarına yansıtmışlardır. Annelerin blog

açma gerekçeleri anneliğin dönüşümünü anlamak açısından önem teşkil etmektedir. Yelsalı Parmaksız, kadınların “uzaktaki aile ve arkadaşlarla iletişim kurmak, soyutlanma duygusunun üstesinden gelmek, annelik sevincini kutlamak, bebek için dijital bir günlük tutmak vb.” gerekçelerle blog açtıklarını ifade eder (Gürçayır Teke, 2014:38). İlk defa anne olan ve bebekleri 18 aydan küçük, 157 anne ile yapılan araştırmanın sonucunda, anneler blog yazma gerekçelerini kişisel deneyimleri belgelemek (% 89), arkadaşlarla ve aile üyeleriyle iletişimi koparmamak (% 86) olarak belirtmişlerdir (Gürçayır Teke, 2014:34).

Paylaşımlarından kesitler alınan anne blogger’ların, blog açma gerekçelerinin çeşitlilik gösterdiği, bazı blog yazarlarının çocuk yetiştirmek için iş hayatlarını sonlandırdığı ve daha sonra kendileri için bir şey yapmak istedikleri, bazılarının çocuklarına dijital anı defteri bırakmak amacı taşıdıkları, bazılarının ise diğer annelerle deneyimlerini paylaşmak için blog yazmaya başladıkları anlaşılmaktadır.

“Çocuğuna kendisi bakmak için profesyonel hayata ara verdi ve bir süre sonra “Bugün kendin için ne yaptın?” sorusuna “Hiçbir şey” dememek için blog yazmaya başladı. 2010’da ikinci oğlunun da aralarına katılmasıyla çok çocuklu hayata geçiş yaptı. Türkiye’deki profesyonel hayatın annelikle el ele gitmediğini gördüğünden çalışma hayatına dönme kararını bir kez daha erteledi ve kendini “tam zamanlı blog yazarı” olarak tanımlamaya başladı (Blogcu Anne).

Bloglar, evlerinden rahatlıkla internete bağlanabilen anne bloggerlar için iyi bir alternatif olup, işten ayrıldıktan sonra kendilerini aktif hissetme ihtiyacına da cevap vermektedir. Ancak blogger anneler için bloglar, artık hayatlarının merkezinde olan çocuklarına ayıracakları zamandan çalmamalıdır (Gürçayır Teke, 2014:39). Bloglarıyla ancak, çocukları uyuduktan sonra, babalarıyla oyun oynarken, aile büyükleri tarafından bakılırken ilgilendiklerini ifade eden annelerin, çocuklarını ihmal etmedikleri düşüncesini de vurguladıkları görülmektedir. Bebeğini ihmal etmeden, kendi adına blog yazarlığı yapan bir blogger annenin, bebeğin bakımı ile kendisine zaman ayırması arasında nasıl bir denge kurduğunu göstermesi dikkat çekicidir: Örneğin Erkan’ın Annesi isimli blogger anne şöyle yazmıştır:

Kızım dünyaya merhaba demesiyle birlikte hayatımızın merkezinde bir yer edindi kendisine. Onunla geçen zamanlardan keyif aldığım kadar hiçbir şey keyif veremezdi bana ama az da olsa arta kalan zamanlarda bir şeyler yapmalydım. Evet kendim için bir şeyler yapmalydım. Ne yapabilirim diye çok düşündüm ama blog yazmak hiç aklıma gelmemişti. Benimle yakın zamanda doğum yapan bir arkadaşımın bu işe başlaması ve bu işi gayet de güzel yapması beni de heveslendirdi. Kızımın yanında o dizimin dibinde uyurken ya da babasıyla oynarken onu hiçbir şekilde ihmal etmeden bu işi yapabilecek olmak küçük bir heyecan yarattı içimde. Bilgisayarın başına geçip küçük bir araştırma yaptıktan sonra bu işi o kadar çok insanın yaptığına öyle şaşırđım ki. Demek ki profesyonel olmak gerekmiyordu. (Annesinin Elası).

Kadınların üstlendikleri birden fazla rol ve sorumluk dışında annelik rolünün

de hayatlarına dâhil olması ile birlikte hiçbir şeye yetişememe kaygısının blogger anneler arasında da oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Bloglarda geçmişteki annelik deneyimleri ile günümüzdeki annelik deneyimleri arasında yapılan karşılaştırmalarda bu kaygı ortaya çıkmaktadır. Blogger anneler, geçmişteki anneleri ve anneliği idealize etmekte, günümüz anneliğini eleştirmektedirler. Buradaki eleştirinin temelinde, yaşam şartlarının değişmesine bağlı olarak kadınların kendilerinden beklenen yükümlülükleri yerine getirmekte zorlanmaları yatmaktadır.

Toplumsal bir alan olarak değerlendirilen anneliğin zamanla nasıl bir değişime uğradığını görmek için günümüzdeki anneler ile onların annelerinin çocuk yetiştirme yöntemleri, nasıl bir çocuk yetiştirilmek istendiği, toplumun anneden ve çocuktan beklentileri üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında bu farklılıklar açıkça görülmektedir.

Bora (1998:43), “Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması” başlıklı yüksek lisans tezinde, “en az iki kuşaktır kentte oturan, eğitilmiş, orta-üst sınıf kadınlardan oluşan” annelerle yaptığı derinlemesine görüşmelerle annelik kimliğinin dönüşümüne ışık tutmuştur. Bora, yaşlı kuşak ile genç kuşak arasındaki ilk fark olarak yaşlı kuşağın ‘annelik deneyimleri’ üzerine az düşündüğünü, genç kuşağın ise ‘ben nasıl bir anneyim’ üzerine yoğunlaştığını ortaya koyar. Diğer fark ise “siz kimsiniz” sorusunun cevabında görülür. Yaşlı kuşak için “siz kimsiniz” sorusu oldukça “yabancı” bir sorudur.

Kadınlar arasında kuşaktan kuşağa aktarılan annelik deneyimlerinin internet ortamında diğer kadınlarla paylaşılması, annelik deneyimine ilişkin kültürün evden çıkarak sanal ortam aracılığıyla tüm dünyaya görünür kılınmasına imkân sağlamıştır. Sanal dünyanın anneliğe dair pek çok bilgi ve deneyimi aile, akraba, yakın çevre dışında kalan, yabancı kişilerle de paylaşılmasına imkân sağladığı ifade edilebilir. Anneliğin bireysel, sosyokültürel ve politik boyutları annelik kimliğinin dönüşümündeki önemli nedenler arasında yer almaktadır.

3.2. Üç Kuşak Anne ile Derinlemesine Görüşme

Bu çalışmada üç kuşak kadının (Büyükanne, Anneanne, Anne) anneliği kuşaktan kuşağa nasıl aktarıldığı araştırılırken bireysel ve toplumsal bakış açısıyla annelik değerleri arasındaki bağlantılar ele alınmaya çalışılmıştır. Anneliğin bireysel algılandığı boyuttan bakarken toplumsal boyutunu, toplumsal yargılarla

değerlendirirken bireysel olarak algılanış biçimini göz ardı etmemek gerekmektedir. Buna bağlı olarak bireysel deneyim ve tecrübelerin toplum açısından nasıl anlam kazandığı görülmeye çalışılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler yaşananları olduğu gibi aktararak değil ama yaşananların bireyde nasıl anlam kazandığını ve nasıl aktarıldığını görmek açısından önem kazanmaktadır. Geertz, kültürü “insanların hayatla ilgili geliştirdikleri sembolik biçimler içinde hayat bulan bilgilerini ve hayata karşı tutumlarını ifade ettikleri, sürdürdükleri ve kuşaktan kuşağa aktarılan anlam örüntüleri” (Bora, 1998: 55) olarak tanımlamaktadır. Buradan yola çıkarak anneliğin de bir kültürü ve bakış açısı olduğu düşünülebilir. Derinlemesine görüşmenin amacı üç kuşak kadının annelik deneyimlerinde, anneliğe bakış açılarında ne gibi farklılıklar oluştuğunu anlamaya çalışmaktır.

3.2.1. Kadınların Anneliği Aktarma Biçimleri

Çalışmadaki kadınlar orta ve üst sosyoekonomik gelir düzeyinde iki farklı grup içinde yer almaktadırlar. Kadınların anneliği geleneksel bakış açısıyla anlamlandırmaları noktasında birinci kuşak ve ikinci kuşak kadınların aynı grup içinde yer aldıkları, üçüncü kuşak kadınların ise anneliği toplumsal sorumluluk olarak anlamlandırmaya çalıştıkları görülmektedir.

Evlilik yaşları 15-18 yaş arasında olan ve ailelerinin istediği kişi ile evlenen birinci kuşaktaki altı kadından üçü okuryazar değil, biri okuryazar, biri ilkökul, diğeri ise ortaokul mezunudur. Bu kuşağın kadınları kendi çabalarıyla, deneme yanılma yöntemiyle annelik deneyimlerini elde ettiklerini, kendi annelerinden hiç bir destek almadıklarından bahsetmişlerdir.

***Münife:** “Annem o eski zaman kadınıydı ki bir şey soramazdık. Annem öyle çok bilgili biri değildi. Aklımız yettiğince yetiştirdik çocukları işte. Hiç kimse destek olmadı.”(70 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Nazmiye:** “Çocuk büyütürken bana yardım eden hiç kimse olmadı” (80 yaşında, 5 çocuklu, görüşme 15.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Türkan:** “Bizim günümüzde anneler bir şey bilmezdi. Anneme hiç danışmadım.”(65 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 05.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

Görüşme yapılan üç kadın da ev hanımıdır. İkisinin eşi erken yaşta vefat etmiştir. Ancak üçü de benzer bir biçimde annelik deneyimlerini kendilerinin kazandığını belirtmektedirler. Toplumsal değişime bağlı olarak birinci kuşak

kadınların “geleneksel” olarak tanımlanan tarz içerisinde yer aldığı ve bireysel olarak anneliği deneyimledikleri anlaşılmaktadır. Küçük yaşta ailelerinin uygun gördüğü kişi ile evlenmeleri nedeniyle annelerinden ayrılarak manevi bir kopukluk yaşadıkları, geleneksel kültüre özgü olan geniş aileden ayrılp yine eşlerinin aileleriyle yaşadıkları geniş aile içinde evliliklerini sürdürmüşlerdir. Buna rağmen bu kuşak kadınların çocuk yetiştirirken hiç destek görmedikleri anlaşılmaktadır.

Görüşmedeki kadınların eğitim düzeyleri ve sosyoekonomik koşulları ele alındığında birinci kuşak kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması nedeniyle bilgi aktarımında yetersiz kaldıklarını, ekonomik düzeydeki farklılıkların ise etken olmadığını ortaya çıkartmaktadır. Bu kuşağın döneminde çocukların iş gücü olarak görülmesi kadınların bağımsız bireyler değil, ailenin bir parçası olarak algılanmalarına, cinsiyetçi bir ayırım ile kız çocuklarının ve kadınların evin her işinden sorumlu olarak yetişmesine, evdeki erkeklere tabi olmasına sebebiyet vermiştir.

İkinci kuşak kadınlarda anneliğin aktarılma biçimlerinde birinci kuşağa nazaran bir farkındalık oluştuğu ve buna bağlı olarak da değişimin başladığı kuşak olduğu düşünülebilir. Evlilik yaşının 16-18 yaş arasında olduğu ve ailelerinin istediği kişi ile evlenen ikinci kuşakta yer alan kadınlardan biri okur yazar değil, üçü ilkokul, ikisi ortaokul mezunudur.

***Nevin:**” Annemle hiç bir şey paylaşmazdık, ona hiç bir şey söylemezdik. Kızım daha farklıydık, her şeyi paylaşırdık. Örneğin; erkek arkadaşı olduğunu. Ama ben annemle hiç paylaşmazdım.”(53 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Hatice M.:**” Çocuklarımın her türlü sorunlarıyla ilgilenir, dinler, destek olur, hatırlarını sorarım. Şimdi çocuklarıma torunlarım için destek oluyorum.” (60 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 15.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Hülya:**” Çocuklarım bana, ben çocuklarıma hep destek olduk. Yeri gelince babalarını bile karşularına alıyolar. Artık yalnız değilim.”(45 yaşında, 3 çocuklu, görüşme 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Emine:**” Annemin uyguladığı sıkı disiplini ben kızlarıma uygulamadım. Çarşıya gitme, buraya gitme, şuraya gitme ben bunları uygulamadım. Kızlarım istedikleri yere gidebiliyorlar. Annem o rahatlığı bize vermedi, yani özgüveni sağlamadı.” (52 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 18.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Zahide:**” Kendi anneme baktığımda, ben çok iyi anneyim diyorum. Biz ondan hiçbir şey görmedik. Annem çok dik kafalı, benim dediğim dedikti. Yani hala da öyle benim sözüm, benim dediğim. Annem bizi çalıştırdı. Ben çocuğuma şuradan kalk şuraya otur demedim yani. O ne derse, ne isterse o oldu. Annem bize hiç alayım da giysinler demezdi. Hala da öyle. Kendinden başka kimseyi düşünmez. Ama ben isterim ki ben giymeyim kızım giysin. Şimdi de torunuma öyleyim. Evladın yanında olunca her şeyi unutuyorsun. Mesela geldiklerinde dünyalar benim oluyor. Akşamdan arayıp anne buraya gel dediğinde gitmek*

için sabah erkenden kalkıyorum."(44 yaşında, 1 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Birinci kuşak ile ikinci kuşak arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Birinci kuşağın çocuklarına küçük yaşlardan itibaren evin tüm sorumluluklarını yükleyerek, çocuklarının yaş grubuna özgü fiziksel ve psikolojik gelişimini göz ardı ederek disiplinle yetiştirdikleri anlaşılmaktadır. İkinci kuşağın ise kendisinin mahrum bırakıldığı çocukluk dönemini çocuklarının yaşaması adına daha duyarlı, daha bilinçli davranışlar sergileyerek, çocuklarının kararlarına saygılı bir bakış açısı kazandıkları görülmüştür.

Üçüncü kuşak kadınların çocukları henüz küçük yaşta oldukları için anneliği aktarma biçimlerinden çok, anneliği algılama biçimleri değerlendirilmiştir. Bu kuşaktaki kadınların evlilik yaşının 18-25 yaş arasında değiştiği, eşleri ile anlaşarak evlendikleri, altı kadından dördünün üniversite, birinin lise, birinin de ortaokul mezunu olduğu görülmekte ve buna bağlı olarak birinci ve ikinci kuşağa nazaran eğitim düzeylerinin arttığı anlaşılmaktadır.

Üçüncü kuşak kadınların farkı, birinci ve ikinci kuşak kadınlar için 'kimlik' aile içindeki görevlerini yerine getirmek ile değerlendirilirken, üçüncü kuşak kadınlar için bireysel özellikler ve kararlar ön plana çıkmaktadır.

Pınar: *'Bir ara home ofis çalışmaya başladım. Baktım çoluk çocuğa karışıyorum, iyice kafayı yiyeceğim, ev hanımı filan moduna giriyorum, ben ofis açacağım Pınar olacağım dedim. Ev hanımlığı bana çok uzak, çoluk çocuk, ev, yemek...hiç sevmem. Kısır döngü, sosyalleşemiyorsun. Konu komşuyla da iş yürümüyor, beni tatmin etmiyor, mutlu olmuyorum.'* (36 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 22.01.2019 tarihinde işyerinde yapılmıştır)

Şefika: *'Hiç evde olduğum bir dönem olmadı. Eğer çalışmasaydım eşim ve ailesinin, evdesin nasıl olsa, ne iş yapıyorsun ki sabahtan akşama kadar, mantığı olabilirdi. Yani iyiki çalışıyorum diyorum.'* (32 yaşında, 1 çocuklu, görüşme 07.03.2019 tarihinde iş yerinde yapılmıştır)

Semra: *'Evde yapılması gereken ev işleri olurdu, yapmak istemezdim. Beni zorladıkları için inat ederdim. Bende şöyle bir şey var, hala da devam ediyor, bana bir şey yap denildiğinde emir gibi algılıyorum ve yapmak istemiyorum.'*(22 yaşında 1 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Günümüzde bireysel kararlar alma ve kendini gerçekleştirme hedeflerinin önemszenmesi, anneleri daha önceki dönemlerde düşünmedikleri konularla baş başa bırakmaktadır. Kendini gerçekleştirmenin tek yolu evlenmek ve çocuk sahibi olmak ile sınırlı kalmadığı için, anne olmak diğer istek ve ihtiyaçlarla bir çatışma içine girmekte ve kadınlar kendilerine ait bir alan yaratmaya çalışmaktadırlar.

3.2.2. Aileleriyle İlişkileri

Görüşmedeki kadınlara, ailelerine karşı bakış açıları, evlenmeden önce ve evlendikten sonra aileleriyle aralarındaki ilişkinin nasıl bir değişime uğradığı, ailedeki bireylerden hangi konularda destek aldıkları ile ilgili sorular sorulmuştur. Burada amaç geleneksel ailede yetişen birinci kuşak kadınlardan başlayarak, bu kadınların yetiştirdiği ikinci kuşak kadınlarla devam ederek, günümüzün modern çekirdek ailesini kuran üçüncü kuşak kadınların, üç nesil süresince aile içindeki rollerini ve kadının ailedeki konumunu anlamaya çalışmaktır.

Birinci kuşak kadınların aile ilişkileri ile ilgili sorulara uzak geçmişte hatırlarında kaldığı kadarıyla genel, kabullenmiş, çatışmasız yorumlar yaptıkları, ikinci kuşak kadınların ise birinci kuşak kadınlara nispeten aile ilişkileri ile ilgili detaylı ve çatışmacı yorumlar yaptıkları görülmektedir. İkinci kuşak için kadınların farkındalık kazandığı ve dönüşümün başladığı kuşak olduğu düşünülebilir. Üçüncü kuşak kadınlar halen sürecin içinde yer aldıkları için aile ilişkilerinde bağımsız kararlar almakla birlikte, bazı konularda çatışma yaşadıkları, diğer yandan ise ailelerinden maddi manevi destek aldıkları, başka bir ifadeyle aile ilişkilerinin dinamik olduğu görülmektedir. Birinci kuşak kadınların aile ilişkilerinde cinsiyete dayalı iş bölümünü benimsedikleri ve ifadelerinde çatışma kelimesini kullanmaktan kaçındıkları görülmüştür.

Hatice Ö.: ‘ Üç aile bir arada yaşadık, iki evli halam ve biz. Kimi okula kimi işe gider, öyle dağılırdık. Her şeyimiz gayet güzeldi. Hiç zorluk, eziyet çekmedik. Ailece pikniğe gider, kız kardeşim ve annemle ev işleri yapardık. Herkes üstüne düşeni yapardı.’(77 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Fatma B.: ‘ Annemle ev işlerini yapardık, bize kuran-ı kerim okurdu. Dışarıya çok çıkmazdık. Dışarıya çıkacağımızda da annemle gider annemle dönerdik. Yalnız göndermezlerdi. Babam saçlarımız görünmesin, topuz yapmayın derdi. Biz de ona saygı duyar veuyardık.’(71 yaşında, 7 çocuklu, görüşme 18.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Münife: ‘Evde en büyük ben olduğum için ev işleri, temizlik ve yemekle ben ilgilenirdim. Kardeşlerimin sorumlulukları da bendeydi. Annem, büyükbaş hayvanlarımızla ilgilenirdi. Babam da cezaevinde memurdu. Büyüklerimiz ne derse o olurdu.’(70 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Türkan: ‘Evde kurallar yoktu. Hiç kızmazlardı. Dağa gider çalışır, eve döner akşam yemeği ile ekmek yapardık. Herkes görevini biliyordu. Kardeşimin hanımı ateşi yakarsa, annem ekmeği yapar, ben pişirirdim.’(65 yaşında, 6çocuklu, görüşme 05.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Birinci kuşak kadınlar evlenip evden ayrıldıktan sonra eşleri ve eşlerinin ailelerinin izni olmadan görüşemediklerini, aileleri ile görüşmeler bile sayılı zamanlarda görüştiklerini belirtmişlerdir.

Türkan: 'Kaynanam çok eziyet etti bana. Eşimi tembihlerdi, 'annesine gitti bugün' diye habire dayak attırırdı bana. Hiçbir yere gitmemi istemezlerdi. Evde otur derlerdi.'"(65 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 05.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Hatice Ö.: 'Kendi ailem eşimin ailesi ile aynı evde yaşadığımız için pek gelmezdi. Ayda bir ailemin yanına götürürlerdi beni, oradan da biri geri getirirdi.'"(77 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Birinci kuşak kadınların, birden fazla ailenin bir hanede yaşadığı, geleneksel-geniş aile diye tanımladığımız grup içinde, geleneksel ailelerin özelliklerini taşıyan değerler ile yaşadıkları görülmektedir. Geleneksel toplumlarda birden fazla işlevi kendi içinde toplayan, ekonomik birlik oluşturan, üç kuşağın aynı hanede yaşadığı geleneksel geniş ailede, aile içi ilişkilerde üyeler arasında hiyerarşik bir iş bölümü mevcuttur. Bu hiyerarşik sistem içerisinde bireyler, demografik kimliklerine de bağlı olarak birtakım rollerde yer alarak, aile içerisinde farklı konumlarda şekillenmişlerdir. Bireylerin farklı konumlandırılmasındaki temel etmenler; yaş, cinsiyet, evlilik durumu, doğurganlık, genel sağlık koşulları vb. olarak ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında; erkek kadından, yaşlı gençten, evli bekârdan, çocuk sahibi olan kısırdan, sağlıklı olan hasta olandan daha üstün bir koşulda konumlandırılmıştır (Özbay, 1984: 37).Geleneksel geniş aile yapısında, ilk sırada aile, ikinci planda bireyler yer almaktadır (Gökçe, 1976: 61). Geleneksel aile yapısı içerisinde sosyal kontrol mekanizmasının ve hegemonya koşullarının belirlendiği hiyerarşinin en üst basamağında yaşlılar yer almaktadır. Yaşlılar, başta üretim süreçleri olmak üzere, her konuda ailenin karar vericisi ve denetleyicisidir. Ailenin diğer fertleri de yönetici konumundaki yaşlı aile liderinin denetimi altında, kendilerine verilen görevleri yaparak gerekli sorumlulukları üstlenmektedirler (Eyce, 2000: 229). Bu bağlamda birinci kuşak kadınların küçük yaşlarından itibaren ev içindeki tüm işlerden sorumlu tutuldukları, ataerkil düzen içinde geleneksel yapıya bağlılık adı altında sınırlandırıldıkları görülmektedir. Güvenç, aile içindeki ilişkilerin ve toplumsal cinsiyete yönelik tutumların kuşaklar arası yaşantılara nasıl etki ettiğini incelediğinde, kadınların ve erkeklerin kendi aileleriyle olan kök ilişkileri, değerleri benimsediklerini ve bunları daha sonra kendi kurdukları aile ortamlarına taşıdıklarını ileri sürmüştür(1996:101-102). Güvenç'in ileri sürdüğü bu savın bu tez için görüşülen birinci kuşak kadınlar ile örtüştüğü görülmektedir.

İkinci kuşak kadınların anlatılarına bakıldığında aileleri ile ilişkilerinde ciddi anlamda çatışma yaşadıkları ve o süreçte bunun bilincinde oldukları, ancak

çatışmaların sonlanması adına yaptıkları tek şeyin sorunların üzerinin kapatılması olduğu anlaşılmaktadır. Aileleri ile aralarındaki en belirgin çatışmanın bireysel kararlarına saygı duyulmaması, bu kararlarını uygulayamamaları ve beklentilerinin karşılanmaması ile ilgili sorunlardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda kadınlar kendilerini ailelerinden farklı olarak tanımlamayı tercih etmişlerdir.

Emine: 'Babam Almanya 'da çalıştığı için evde kuralları annem belirlerdi. Tek başıma dışarı bırakmazdı. Erkeklerle muhatap olmayın, konuşmayın derdi. Çok katı olduğunu düşünürdük.' (52 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 18.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Nuran: 'Annem bir kızın cinsel gelişiminin nasıl olacağını hiçbir zaman anlatmadı. Onu anlatabilir, uyarabilirdi. Ben ortaokulda öğretmenimden öğrendim mesela. Böyle böyle olur korkmayın dedi. Bunları annemin anlatmasını isterdim. Ben aylarca hasta olduğumu annemden sakladım. Sonra kız kardeşim anneme söylemişti. Ben de ağlamıştım niye anneme söyledin diye. Evlenirken de o konu yok sayılırdı.' (54 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Nevin: 'Annemizle evlilik konusunu kesinlikle konuşmazdık. Annelerle özel konulara hiç girilmez. Ben zaten tek başıma gibiydim. Annemle hiçbir şey paylaşamadım.' (53 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Zahide: 'En büyük ben olduğum için hepsinin kahrını ben çekerdim. Çamaşırdı, bulaşıktı. Annem sürekli köye giderdi. En küçüğümüz bir haftalıkken onu üstüme bırakıp bırakıp bağa, bahçeye çalışmaya giderdi. Annemizden babamızdan izinsiz dışarıya bile çıkamazdık. Gezmeymiş neymiş yoktu. Yani sürekli baskı vardı. Arkadaşımız yoktu. Kardeşlerim küçük olunca en çok ben baskı görürdüm. Hiçbir şey diyemezdik. Saygı var, karşı çıkamazdık, hala da çıkamayız.' (44 yaşında, 1 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

İkinci kuşaktan kadınların evlenip kendi ailelerinin yanından ayrıldıktan sonra eşlerinin aileleri ile birlikte uzun yıllar aynı haneyi paylaştıkları dolayısıyla geleneksel-geniş aile yapısının ve buna bağlı benzer sorunların evlendikten sonra da devam ettiği görülmektedir. Ancak buradaki çatışmalar kendi ailelerinden uzaklaşmış olmaları, ailelerinin yaşam biçimlerinin içselleştirilmesi ve kendi çocuklarıyla aralarındaki ilişki ile çözülmeye çalışılmıştır.

İkinci kuşak kadınların eğitim seviyelerinin birinci kuşaktaki kadınlara nazaran arttığı ve kendilerini annelerinden farklı, kızlarını ise kendilerinden daha bilgili gördükleri, kadınlık algılarının annelerinin kadınlık algısından farklı olduğu, ancak tarihsel süreç göz önüne alındığında bu dönüşümün çabuk gerçekleşmediği ortaya çıkmaktadır. İkinci kuşaktaki kadınların babaları ile ilişkilerine bakıldığında, ataerkil bir düzen içerisinde baskı ile yetiştikleri, fikirlerinin alınmadığı, kız çocuklarının ev içinde yetiştirilmesi gerektiğini düşünen bir baba figürünün ortaya çıktığı görülmektedir.

Nuran: 'Babamızdan hiç dayak yemedik, ama onun gölgesini her zaman üzerimizde hissederdik. Babam bizim sokakta oynamamızı istemezdi. En nefret ettiğim şey oydu. Bizi ekmek almaya gönderirlerdi, ekmek almaya gitmek yasak değil, ama sokakta oynamak

yasaktı.”(54 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Zahide: ‘Babam sorumsuzdu. Sorumluluk üstlenecek bir adam değildi. Hala da öyle. Okula göndermedi bizi. İlkokulun birinci dönemini babam biliyordu, ikinci döneme babamdan izinsiz gizli gittim.’ (44 yaşında, 1 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Hülya: ‘Babam yurt dışında çalışıyordu. Şehirde olduğu zaman benim tek başıma bir yere gitmem, gelmem kesinlikle yasaktı.’ (45 yaşında, 3 çocuklu, görüşme 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

İkinci kuşağın anne ve baba ile çatışma içinde olduğu, evlendikten sonra da eşlerinin aileleri ile beraber yaşamanın doğal sonucu olarak benzer sorunları yaşadıkları, kendi kızları ile ilişkilerinde ise daha paylaşımcı, anlayışlı ve dayanışma içinde oldukları anlaşılmaktadır.

Üçüncü kuşak kadınlar anneleri ile ufak çatışmalar yaşasalar bile anneleri onlar için büyük önem taşımaktadır. Evlenmeden önceki iletişimleri ve dayanışmaları evlendikten sonra da aynı düzeyde devam etmektedir. Bu kuşak kadınlar ailelerinden maddi manevi destek almakta olup, teknolojik yollara, bilimsel kaynaklara başvurmanın dışında annelerine danıştıklarını belirtmişlerdir. Üçüncü kuşaktaki kadınlar evde kuralları annelerinin belirlediğini ifade etmiş olup, babalarından neredeyse hiç bahsetmemişlerdir.

Pınar: ‘Annem dört çocuk büyütmüş. Kardeşlerime, kendime bakıyorum; bir şekilde hayata tutunmuşuz, üniversite okumuşuz, kötü insanlar değiliz. Annem şimdi altıncı torununu büyütüyor, başarılı yani. Annemden destek aldım, almaya da devam ediyorum. Aşamadığım kriz dönemlerinde eşimden çok annemin desteği oluyor. Annemin bakış açısı daha öngörülü oluyor. Daha geniş bakıyor olaylara.’ (36 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 22.01.2019 tarihinde iş yerinde yapılmıştır)

Semra: ‘Çocuğumu büyütürken en çok annemden destek alıyorum. Mutlaka o olur yanımda. Anne baş edemiyorum gel diye onu çağırırım.’ (22 yaşında, 1 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Esra: ‘Annemden çok destek alıyorum. Ev, yemek, çocuk bakımı her konuda sürekli yardımcı. Evimiz birbirimize yakın, annem de sağolsun her zaman yanıma gelir.’ (36 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Fatma K.: ‘Çocuklarla ilgili konularda annemden destek alırım, anneme sorarım. Bunu yaptım olmadı, başka ne yapayım diye.’ (25 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 18.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Buket: ‘Küçük yaşta evlendim, kafama takılan sorunlar olduğunda ilk aradığım kişi oldu annem. Hamileliğim çok zor geçti, annemden çok destek aldım. Hala da alıyorum. Uyandığında ilk aradığım kişidir annem. Anne şunu yapamıyorum, yetiş dediğimde anında yetişir. Mesela canım sıkılır beni alır parka, kafeye götürür. Onun canı sıkıldığında ben yetişirim, hadi bir hava alalım derim. Biraz dertleşir evlerimize döneriz.’ (25 yaşında 2 çocuklu, görüşme 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Üçüncü kuşak kadınların annelerinden aldıkları destek kendilerine bireysel zaman ayırmak açısından özerkleşmelerini destekleyen bir durumdur. Hayatlarını

sadece ev işleri, çocuk ile sınırlanmamak, çalışma hayatı ve sosyal çevre ile de bağlantı kurmak istemektedirler.

Çekirdek ailede, aile fertleri arasındaki ilişki bağı toplumsal değişime bağlı olarak giderek daha da zayıflamıştır. Artık, aile üretim birimi olmaktan çıkıp, tüketim birimi haline almaya başlamıştır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın azalmaya başlaması çeşitli kurumların bu görevi üstlenmesine sebep olmuştur. Geleneksel geniş ailede, dini faktörlerin etkin bir biçimde etkisini göstermesinin yanı sıra, gelenek ve görenekler de, yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır (Ünal, 2013: 591).

Birinci kuşak kadınlar ile ikinci kuşak kadınlar arasında aile ilişkilerinin benzer özellikler taşıdığı, her iki kuşak kadınlarının evlenmeden önce ve evlendikten sonra geniş aile içinde yaşadıkları, evlendikten sonra kadınların kendi aileleri ile bağlarının zayıfladığı, ancak üçüncü kuşak kadınların evlendikten sonra çocuk bakımı ve ev işleri ile ilgili konularda aileleriyle dayanışmalarının artarak devam ettiği görülmektedir.

Çekirdek aile ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan, aileyi ilgilendiren kararlarda ve ekonomik faaliyetlerinde bağımsız, akraba ve hısımlık ilişkilerine mesafeli çekirdek ailenin yapısal özelliklerinin günümüzdeki üçüncü kuşak çekirdek aile yapısı ile aynı özellikleri taşımadığı görülmektedir.

Kadınların kamusal alanda daha fazla yer aldığı üçüncü kuşak kadınlar için toplumsal ve siyasal alanda destek mekanizmalarının yetersiz olması, annelerin kızlarına destek vermelerinin çok önemli bir dayanışma mekanizması olduğunu göstermektedir. Özel sektör veya devlet kurumlarında ucuz kreş imkânlarının sunulmaması, çocukların tüm sorunluluklarının sadece anneye ait olduğunun vurgulanması, çalışan kadınların annelerinden destek almalarına neden olmuştur. İkinci kuşaktaki kadınların kendilerine verilmeyen imkânları kızlarının yakalaması ve kendilerinden farklı bir yaşam kurmaları için kızlarına yardımcı oldukları görülmektedir.

Birinci kuşak kadınların anneleri ile aralarında benimsedikleri ve süreklilik gösteren bir ilişki kurdukları, ikinci kuşak kadınların anneleri ile aralarında fark olduğu ve annelerini otoriter, sert olarak tanımladıkları, üçüncü kuşak kadınların ise annelerini anlayışlı, öngörülü, yardımcı olarak tanımladıkları görülmüştür.

3.2.3. Evlilik İlişkileri

Birinci kuşak kadınların evlilikten bahsederken bu konunun eşleri ile kendi aralarında özel bir konu olduğunu düşünmeleri ve üçüncü bir kişi ile paylaşılmaması gerektiğini benimsemiş olmaları nedeniyle daha yüzeysel ve genel bilgiler verdikleri, ikinci ve üçüncü kuşak kadınların ise daha net ve rahat konuşarak düşüncelerini aktardıkları gözlemlenmiştir.

Birinci kuşak kadınların ifadelerinde ataerkil aile idealinin ortaya çıktığı görülmektedir. Sancar'a (2009) göre, emeğinden başka satacak bir şeyi bulunmayan mülksüz erkekler, üzerinde tahakküm kuracakları bir ailenin geçimini sağlayarak o aileye "reis" olunca toplumda saygın bir statü elde ederler ve bu da en yaygın "erkeklik inşa stratejisi" haline gelmiştir. Kapitalizmin sınıfsal sömürü ilişkilerini hiç umursamadan piyasadaki her koşulda iş bulduklarında emeklerini satmaya razı olan mülksüz erkeklerin temel amacı ancak para kazanarak ulaşabilecekleri bu "erkek ayrıcalığı"na sahip olmaktır. Mülksüz bir erkeği bulduğu her koşulda emeğini satmaya razı hale getiren "Sınıf bilinç (sizliği) durumu aslında "erkeklik gereği" olarak yaşanır. Böylece ekmek parasını kazanarak sınavdan başarıyla geçen erkek kendisini topluma kabul ettirebilecek, bir kadına ve çocuklara sahip olabileceği bir konuma gelerek erkek olabilecektir (Sancar, 2009: 63-64).

***Türkan:** 'Beyim kalıpçı, başka bir şey bilmez. Şunu al, şunu getir bilmez. Ev ile ilgili her şeyi ben yaparım. Mesela suya ben giderim, elektriğe ben giderim. Eve şunu al gel ben giderim.' (65 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 05.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Fatma S.:** 'Evde kararları eşim verirdi. Ev işleri ve çocuklarla ben ilgilenirdim. Erkekler işiyle ilgilenir, kadınlar da ev işleri ve çocuğuyla.' (63 yaşında, 3 çocuklu, görüşme 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Nazmiye:** 'Sabahın köründe kalkacaksın, güneş değdi mi üstüne her şeylerini yapacaksın (eşinin ve eşinin ailesinin). Boyun bükeceksin, kendileri ne derse o pişecek, o yenecek, işte böyle yaşadık. Evlendiğimde babamdan maaş ve ikramiye verdiler. Kalktı iş kuracağım dedi, o parayı aldı beni bırakıp şehir dışına gitti. Ben de üç aylık hamileydim o sırada, o gitti çocuk düştü.' (80 yaşında, 5 çocuklu, görüşme 15.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

***Münife:** 'Eşim terziydi, sabah erken gider, gece geç gelirdi. Bir şey diyemedik. İki elti var, kaynana var, ses edemezsin zaten. Sen görevini vazifeni yaptığında sorun olmuyor. Geçti gitti işte.' (70 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

Yukarıdaki ifadelere bakıldığında eşler arasında bir dayanışmanın olmadığı, çocuk bakımı, ev işleri ve bunun yanı sıra aynı haneyi paylaştıkları eşlerinin ailesine karşı sorumlulukların kadının üzerinde olduğu görülmektedir. Burada geleneksel geniş aile modelinin baskın ve belirleyici olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Birinci kuşak kadınların anneleriyle benzer bir yaşantıyı deneyimledikleri,

annelerinin değerlerini içselleştirdikleri, evlilikleri hakkında az konuştukları ve yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen makbul olanı sundukları görülmektedir. Birinci ve ikinci kuşak kadınların ifadelerinde cinsiyete dayalı bir iş bölümü göze çarpmaktadır. İkinci kuşakta yer alan kadınlar anneleri gibi çocuk bakımından, ev işlerinden sorumlulardır. Bu gruptaki kadınların tek ayrıcalığı kendilerini annelerinden farklı tanımlamaları ve kadının bağımsız olması söylemlerinin toplumda yaygınlık kazandığı sürecin içinde yer almaları ve bu fikri benimseyerek, bireysel kararlar verebilecek, çatışmalar yaşayacak gücü kendilerinde bulan kadınlar olmalarıdır.

Geleneksel annelerin yetiştirdiği annelerinden düşünce açısından ayrılan ikinci kuşak kadınların, kendilerini aileleri ile bağlantılı olarak görmedikleri, cinsiyete dayalı bir iş bölümünü eşleri ile aralarında tamamlayıcı roller olarak değil sorunlar olarak değerlendirdikleri ortaya çıkmaktadır. Ancak bu düşünsel dönüşümler pratikte çabuk yaşanmadığı için bu sorunları üstünü kapatarak atlattıkları anlaşılmaktadır.

Nuran: 'Eşimin çocuk bakımında kesinlikle hiçbir yardımı olmazdı. Daha 18 yaşındayım, çocuk geceleri zır zır ağlar, durmaz. Eşim alırdı yorganı fit fit fit yerde sürükleyerek salona gider, ben kucakta çocukla bir de yorgan gitmiş oturdum. Görüncem ana kucağı vermişti. Bir ucundan biri, diğer ucundan birinin tutması gerekirdi. Eşim ucundan tutmazdı, yardım etmezdi. Bir keresinde bakamayacağın çocuğu doğurmasaydın dedi.' (54 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Hatice M: 'Eşim katı, ciddi, çok resmi, bencil bir insandır. Kendi düşünceleri, kendi arzuları ön plandadır. Komşularla görüşürmezdi, kapının önüne çıkartmazdı. Bütün gün çalışıyordu. Akşam gelir yorgunum der, yemeğini yer, uzanır, benim hiçbir şeyime cevap vermezdi. Ben ev hanımıyım, çalışmıyorum diye hiç desteği olmadı. Sadece kurallar koyar, emirler verir. Danışma yok. Bir şeyi kafasına koyar, gelir şu olacak der. Mantık yok, konuşma yok, tartışma yok, birlikte karar verme yok. Uygulayacaksın. Doğumdan sonra psikolojik olarak kötü günler geçirdim. Göğsüm taşlaştı, süt veremedim, ameliyata kadar gitti. Sürekli ve şiddetli bir depresyon, e tabi eşimin etkisiydi.' (60 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 15.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Nevin: 'Antep erkeklerini biliyorsunuz. Eve hiç karışmazlar. Şimdi kredi kartı, araba girdi hayatımıza. Onları veriyorlar ne halin varsa gör diyorlar. Kendileri dışarda çalışıyor, biz de evde çalışıyoruz.' (53 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Üç kuşak kadına da planlayarak mı çocuk sahibi oldukları sorulduğunda, birinci kuşak kadınların evlenir evlenmez çocuk sahibi oldukları, çocuğun evliliğin asıl sebebi olduğu, anne olmanın kendini tamamlamak ve asıl görevini yerine getirmek olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır.

Hatice Ö: 'Çocuklarım plansız öylece oldu. Altı çocuğum var.' (77 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Münife: 'İlki plansızdı, Nevin oldu. Nevin sekiz aylıkken ben ikinci çocuğuma gebe kalmışım.

Dört çocuğum oldu.”(70 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

İkinci kuşak kadınlar ise bir yandan çocuk sahibi olmak isterken diğer yandan bunun çekincelerini yaşadıklarını, o süreçte ailelerinden ve eşlerinden destek almadıkları için çocuğa nasıl bakacakları konusunda kaygılı olduklarını ve kendilerini anne olmak için hazır hissetmediklerini ifade etmişlerdir.

Nuran: ‘Çocuk istemiyordum. Komidinin üstüne çıktım, düşürmek için atlardım. Filmlerde olur ya. Bakamamak korkutuyordu beni, ekonomik sorunlar vardı. Eşimin kendisine ait geliri yoktu, babasının elinin altındaydı. Tüp 1,5 TL iken eşimin haftalığı 3 TL idi. İlk çocuğum plansız oldu. İlk çocuğum yalnız kalmasın diye ikinci çocuğu planlı yaptık.”(54 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 12.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Zahide: ‘Evlenip İstanbul’a gelin gittim. Hamilelik dönemimde tek başıyaydım. Çocuğu nasıl büyüteceğim diye endişelenmişim, hazır değildim.’ (44 yaşında, 1 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Üçüncü kuşak kadınların ise toplumsal hayatta karşılaştıkları engellerin farkında oldukları, kamusal alana girmeleri, sosyal hayattan kopmak istememeleri dolayısıyla çocuk sahibi olma kararını verirken tüm bunları göz önünde bulundurarak kararlar verdikleri ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kadınların eşlerinin desteği ile değil, kreş hizmetinden yararlanarak, evin temizliğini yapması için ücretli kadın tutarak, annelerinden destek alarak sorumluluklarını hafifletmeye çalıştıkları görülmektedir.

Üçüncü kuşak kadınlar için evlenmenin ve çocuk sahibi olmanın sonucu olan ev işlerini yapmak ve çocuk bakımını tek başlarına üstlenmek doğal olarak yaptıkları bir şey değildir. Birinci ve ikinci kuşak kadınların dönemine nazaran üçüncü kuşak kadınların eşlerinin iş bölümüne kısmen de olsa dâhil oldukları görülmektedir.

Şefika: ‘Karı-koca kamuda çalışıyoruz. Genelde kararlarımızı ortak alıyoruz. Onun belirlediği benim belirlediğim diye bir şey pek yok. Mesela tatil planı yapacağımız zaman ortak karar alıyoruz. Eşim çocuk doğduktan sonra baba olmadı. Ben hamile kaldıktan sonra zaten baba olmuştu. Şimdi hala her şeyi beraber yapıyoruz. Mesela kızımın altının değişmesi gerektiğinde bana yardımcı oluyor, çamaşır asmamız gerektiğinde de bulaşık yıkamamız gerektiğinde de, her konuda bana destek oluyor.”(32 yaşında 1 çocuklu, görüşme 07.03.2019 tarihinde iş yerinde yapılmıştır)

Fatma K: ‘Eşim eski babalar gibi değil. İşten geldikten sonra çocuklara genelde eşim bakar. Her şeyleri ile o ilgilenir. Oynar, ayağında salları uyutur, ninni- ilahi okumayı sever. Küçük çadırımız var onun içinde oyun oynarlar. Çocuklarla ilgilenir yani.” (25 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 18.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Buket: ‘Hamilelik süreçlerim çok kötü geçtiği için bu süreçte eşim yemek konusunda, çocukla ilgilenme konusunda çok yardımcı oldu. Çocuk gece kalktığında çocukla ilgilendi. Benim yetişemediğim yerlere o yetişti.’ (25 yaşında, 2çocuklu, 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Esra: ‘Anne olduktan sonra eşim bana yardımcı oldu. Bulaşıkları makinaya yerleştirir, çamaşır asılacaksa asar, yardım eder yani.’(36 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

tarihinde evde yapılmıştır)

Semra: 'Evde benim yapamayacağım ağır işleri eşim yapar. Evim sobalı olduğu için kovaları kendi doldurur, sobayı kendi yakar, depoyu kendi temizler. Benim işim olduğunda çocuğa bakar.' (22 yaşında, 2 çocuklu, görüşme 15.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Üç kuşaktan kadınların sorunları çözmek için hangi yollara başvurduklarına baktığımızda birinci ve ikinci kuşak kadınların çatışmayı muhataplarıyla çözüme kavuşturmak yerine kaçınma ve üzerini kapatma yollarını tercih ettikleri, üçüncü kuşak kadınların ise sorun olarak gördükleri ev işleri, çocuk bakımı vb. konuları eşleri ile paylaşarak eşlerinin çözüme dâhil olmalarını sağladıkları ve cinsiyetçi iş bölümünün çok az düzeyde azaldığı ortaya çıkmaktadır.

3.2.4. Annelik Pratikleri

Üç kuşak kadına anne olarak kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda kadınların bu konuda suçluluk hissi ile anneliklerinin sınındığı, tek ve doğru annelik modeli varmış da kendilerinin de buna uygunlukları sorgulanıyormuş hissine kapıldıkları gözlemlenmiştir. Üç kuşak için de sürekliliği olan özellik, çocuğun asıl sorumluluğunun annenin üzerinde olmasıdır. Üçüncü kuşaktaki kadınlara eşleri çocuklar için yardımcı olmak amacıyla devreye girmişler, anneler ise esas sorumlu olarak yerlerini korumuşlardır. Ayrıca üçüncü kuşak kadınlar için kocaların dışında annelerin desteği çok önemlidir.

Üç kuşağın çocuklarını büyütürken danıştıkları ve bilgi aldıkları kaynaklarda da farklılıklar vardır. Birinci ve ikinci kuşak kadınlar annelerini referans göstermemişler, üçüncü kuşak ise annelerinin yanı sıra, komşu, arkadaş, kitap, dergi, tv, sosyal medya vb. kaynaklardan yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Birinci kuşak kadınların çocuk yetiştirme tarzları araştırılırken annelik deneyimlerinin üzerinden çok uzun zaman geçmesi nedeniyle kendilerine öz eleştiri yaptıkları, anne olarak çocuklarına karşı sert, baskıcı, otoriter davrandıklarını ifade etmişlerdir. Bu kuşaktaki kadınlara sil baştan anne olsanız çocuğunuza dair yaptığınız neleri yapmazdınız diye sorulduğunda hemen hepsinin baskıcı ve otoriter tarzda çocuk yetiştirdikleri ortaya çıkmaktadır.

Türkan: 'Tekrar başa dönsem çocuklarıma bir fiske dahi vurmazdım öfke ile. Çocukları çok sıkardım. Kızım şuraya gitmeyin, buraya gitmeyin diye. Şimdiki aklım olsa bunları yapmazdım.' (65 yaşında, 6 çocuklu, görüşme 05.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Fatma S.: 'Çocukların gözünün içine bakınca, otur deyince oturlardı. Şimdiki söylesen

de anlamıyor.”(63 yaşında, 3 çocuklu, görüşme 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)

Münife: *‘Şimdiki çocuklar şımarıklar, pişkinler, otur, dur yok. Aman yok elleme üzülmesin, işte böyle. Bizde böyle şeyler yoktu. Ama şimdiki çocuklar farklı.’(70 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 21.01.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

Birinci kuşak kadınlar için topluma hayırlı evlatlar yetiştirmek her şeyden önemli görülmekteyken, ikinci kuşak kadınlar için çocuk yetiştirirken otoriter tavır sergilemek ve kurallar koymaktan çok, çocuğun otoriteyi içselleştirmesini ve bağımsız kararlar almasını sağlayan tutum sergiledikleri görülmektedir. İkinci kuşak kadınların kendileri ve çocukları ile ilgili görüşlerindeki özerklik ailelerinden bağımsız olmalarından çok, kimseye muhtaç olmamak anlamı taşımaktadır. Bu kuşak kadınların kendilerini ve çocuklarını ‘kendi ayakları üzerinde duran bireyler’ olarak görme ve yetiştirme tarzını benimsedikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak üçüncü kuşak kadınlar çocuklarının eğitimlerine çok önem verdiklerini ve bu nedenle her türlü fedakârlığı yaptıklarını ifade etmişlerdir. İyi, ahlaklı insan olmanın yanında, eğitilmiş insanın her türlü engeli aşacağını düşünmektedirler.

Hatice M.: *‘Ben okuyamadım, onlar okusun istedim. Mücadele ederek hepsine de üniversite okuttum. Çocukların ders saatleri farklıydı. Hepsine ayrı ayrı sofralar hazırlardım. Dershaneden yorgun gelirlerdi, yatın ben sizi kaldırıyorum derdim. Onlar uyur dinlenir, ben saati kurar gece 3’te 4’te onları kaldırırdım. Kahvelerini yapar, meyvelerini hazırlar, yanlarına otururdum. Yeter ki onlar çalışsınlar, bir yerlere gelsinler diye.’(60 yaşında, 4 çocuklu, görüşme 15.03.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

Hülya: *‘Eşim de ben de çocukların okumasını çok istedik ve elimizden geleni yaptık. Ama liseye kadar okudular. Oğlum askerden döndükten sonra babasının yanında çalışmak istedi. Kızım da evlendi.’(45 yaşında, 3 çocuklu, görüşme 10.02.2019 tarihinde evde yapılmıştır)*

Birinci kuşak kadınlar için bireyin topluma yararlı olmasının kişinin kendine de yarar sağladığı düşünülürken, ikinci kuşak kadınların bakış açısıyla bireyin gelişmesinin önündeki engelin toplum olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu engellerin aşılmasını sağlayan yollardan birisi de eğitimidir. Böyle düşünülmesinin bir başka nedeni ise ikinci kuşaktaki kadınların, yaşam şartlarının kötüleşmeye başladığı ve toplumsal sorunların arttığı bir süreç geçirmiş olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Görüşme yapılan üç kuşak kadınlar arasında göze çarpan çatışmanın çocuk yetiştirme tarzı konusunda olduğu ortaya çıkmaktadır. Birinci kuşaktaki kadınlar, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak kadınların anneliklerini değerlendirirken bu iki kuşağın çok serbest çocuk yetiştirdiklerini, çocuklarına ne isterlerse aldıklarını, çocukları şımarttıklarını belirtmişlerdir.

Birinci kuşak kadınlar çocuklarını iyi yetiştirdiklerini, kendilerini o zamanın

şartlarına göre çocuk yetiştirme konusunda başarılı gördüklerini, kızlarının meslek sahibi kişilerle evlendiklerini, iyi evlilikler yaptıklarını ifade etmiş olup, burada kızlarının konumunu bireysel özellikleri ile değil, eşleri ve evliliklerini referans göstererek belirlemişlerdir.

İkinci kuşak kadınlar çocuk yetiştirme konusunda çocukları önemseyerek ve değer vererek, kararlarına saygı duyarak, fedakârlıklarla okutarak, çocuklarının her şeyden önce geldiğini, emeklerinin karşılığını fazlasıyla aldıklarını ifade etmişlerdir.

Üçüncü kuşak kadınların çocukları henüz küçük yaşta oldukları için çocuk yetiştirme konusunda kaygılı oldukları, kendilerini yetersiz hissettikleri ve suçluluk duygusuna kapıldıkları bu süreci tampon işlevi gören annelerinin desteği, kreş hizmeti, uzman yardımı vb. kaynaklara başvurarak tecrübe ettikleri görülmektedir.

SONUÇ

Günümüzdeki ekonomik koşullar, hem erkeğin hem de kadının çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak kadının çalışmaya başlayarak evin geçimini üstlenmesi hem kadın için hem erkek için kolay görünmemektedir. Kandiyoti'nin değindiği gibi, klasik ataerkilliğin çöküşü belki kadınları da aynı oranda tehdit etmekte ve kadınlar genellikle bu değişim sürecine direnmektedir. Çünkü farklı yaşama biçimini bilemeyen, hayatında telafi edici hiçbir seçeneği bulunmayan kadınlar, eski düzene sıkı sıkıya tutunarak erkeğin ataerkil görevlerini yerine getirmesi için ona baskı yapmaktadır. Kadınlar hayatın getirdiklerinin de etkisiyle, artık kayınvalide ve kayınpederleriyle birlikte yaşamadıkları için daha az otorite baskısı altındadır (Kandiyoti 1997: 139).

Görüşme yapılan üç kuşak (Büyükanne, Anneanne, Anne), 18 kadın arasında gözlemlenen olgu, kadınların eğitim, yaş ve gelir düzeyleri farklı olduğu halde kadınların hala kız çocuklarını ve erkek çocuklarını cinsiyetçi sosyalizasyon sürecine bağımlı kılarak yetiştirmeye devam ederken, ev işi ve çocuk bakımını kendilerinin üstlendikleridir. Günümüzde kız çocuklarının eğitimden mahrum bırakılmaması adına çeşitli kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından ebeveynlere farkındalık kazandırmak amacıyla çocukların meslek sahibi olmaları, kendi ayakları üzerinde durmaları konusunda eğitimin önemini vurgulayan bilgilendirmeler yapılmaktadır. Ancak yine de kız çocuklarının ev içinde, erkek çocukların ise ev dışında sosyalleşmeye yönlendirildikleri görülmektedir. Toplumun kadınlara ataerkil düzen dışında bir seçenek sunmadığı, kadınların pratikte var olan bu düzeni sorgulasalar da mecburen kabullendikleri görülmektedir. Modern öncesi toplumlarda kökleri sağlam olan ataerkil yapının kapitalizm ile kökleri daha çok güçlenmiştir. İş bölümünün kadınların aleyhine yapıldığı, kamusal alanın dışında bırakılmış ya da kamusal alanda varlığı sınırlandırılmış bir düzende kadınlar ancak mevcut olana eklenerek kendilerine yer açmışlardır. Diğer yandan ise başka bir yaşantıyı bilmemek var olanı sorgulamadan ona bağlanmayı beraberinde getirmektedir. Ataerkil yapı kesin kuralları olan, erilliğin baskın olduğu bir iktidar ilişkisi olarak anlamlandırılrsa da,

kadın ile erkeğin eşit haklardan yararlanmadığı bir toplumsal yapının yeniden üretilmesinde kadınların da payı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de kadın ve erkek eşitliğini sağlamak, kamusal alanda çalışan kadın sayısının artmasını sağlamak amacıyla sürdürülen politikanın gündelik yaşamda karşılığını tam anlamıyla bulmadığı görülmektedir. Kadın ve erkek eşitliğinin artık politik söylemlerin ötesine geçerek gündelik hayata uygulanması, aile kurumunun, eğitim sisteminin, hukukun, kitle iletişim araçlarının eril hâkimiyetten ve cinsiyetçi uygulamalardan arınması, değişimi kabullenmesi gerekmektedir. Bireyler doğdukları andan itibaren cinsiyet farkı fikri ile erkek ve kadın karşıtlığına dayanan hiyerarşik olarak algılanan kültürlerin ve toplumların ağına girerler (Yavuz, 2015:128). Bu nedenle dünyanın her yerinde, erkekleri egemen kadınları ise onlara tabi olarak konumlayan çok yönlü kültürel ve toplumsal yapının tamamına karşı çıkmak gerekir.

Üç kuşaktan çalışan ve çalışmayan kadınların hayatlarındaki tüm pratiklerin cinsiyetçi iş bölümüne uygun olduğu görülmektedir. Birinci kuşak kadınlar, kadın ile erkeğin birbirlerini tamamlayıcı roller üstlendiklerini ve bunun doğal bir durum olduğunu düşünmektedirler. Bu kuşak kadınlar cinsiyetçi iş bölümünü çatışma konusu olarak görmemektedirler. Cinsiyete dayalı iş bölümünün içselleştirilmesi bu kuşak kadınların annelerinin yaşam biçimlerini benimsemeleri, geleneksel yeniden üretim işlevlerinin devam etmesi, geleneksel annelerin yetiştirdikleri kızlar olmaları nedeniyle cinsiyetçi iş bölümünü sorgusuz sualsiz kabul etmeleri ile neticelenmiştir.

İkinci ve üçüncü kuşak kadınlar için cinsiyete dayalı iş bölümü çatışma konusudur. Bu kuşak kadınlar evdeki tüm sorumlulukları yerine getirmekte, fakat bu sorumlulukları bedensel olarak yerine getirirken düşünsel anlamda kabullenmekte zorluk çekmektedirler. İkinci kuşaktan kadınlar eşlerinin kendilerine yardımcı olduklarına dair bir bilgi vermemişler, tam tersi eşlerinin evle ve çocukla ilgili hiç sorumluluk almadıklarını ve bu durumla ilgili çatışmalar yaşadıklarına değinmişlerdir. Üçüncü kuşak kadınlar eşlerinin kendilerine kısmen yardımcı olduklarını, bu yardımların da çok seyrek ve sınırlı konularda olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin; kendisi ev işlerini yaparken kocasının çocuklarla ilgilenmesi veya sobayı yakmak için kömür kovanını kocasının taşıması gibi. Burada birinci kuşak kadınlar ile ikinci ve üçüncü kuşaktan kadınların hayattan beklentilerinin farklı olduğu düşünülebilir. İkinci ve üçüncü kuşak kadınlar hayatı paylaşmayı aile içindeki sorumlulukların paylaşılması olarak anlamlandırmaktadırlar. Özellikle üçüncü kuşak kadınların ev işi ve çocuk bakımı dışında kendilerine ait zaman ayırma konusunu

önemsedikleri görülmektedir. Bu kuşak kadınlar ev içindeki rollerini devam ettirseler de bunu birinci ve ikinci kuşak kadınlar gibi geleneksel bakış açısı ile anlamlandırmamakta ve kısmen de olsa eşleri ile çatışma yaşamaktadırlar.

Birinci ve ikinci kuşak kadınların çocuk yetiştirirken anneleri ile aralarındaki dayanışma zayıf ve sorunlu olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu kuşak kadınlar çocuk yetiştirirken eşlerinin kendilerine destek olmadıklarını belirtmişlerdir. Üçüncü kuşak kadınların ise çocuk yetiştirirken anneleri ile dayanışma içinde oldukları, bilgi alma noktasında büyük payı sosyal medya, dergi, kitap, tv. vb. alsa da yardımlaşma yönünden anneleri önem taşımaktadır. Annelerinden aldıkları destek üçüncü kuşak kadınların kendilerine ait zaman ayırmalarına imkân tanımaktadır. Anneleri açısından ise yaşları itibariyle sosyal hayatları sınırlı olduğu için kızları ve torunları aracılığıyla farklı bir sosyal alana dâhil olmanın bu kadınlar açısından önem taşıdığı görülmektedir.

Erkeklerin konumlarını belirlediği ataerkil sistem içinde kadınların da önemli rolleri vardır. Sosyalleşme sürecinde baş aktörler anne olarak kadınlardır. Çoğu kilit noktada güçlü ve geçerli ataerkil yöntemleri kullanarak erkekler üzerinde baskı oluşturabilirler; verilen kararları etkileme gücüne sahip olabilirler. Ancak bu durum, hegemonik erkeklerin, ataerkilliğin asıl sahipleri olduğu hakikatini değiştirmez. Ataerkil sistem, bünyesinde çeşitli çatışmaların, pazarlıkların bulunduran bir alandır. Kadın ile erkek arasında bazen uzlaşılan, bazen karşı koyulan, zamanla yeniden ele alınan ve değiştirilebilen bir pazarlık sürecini kapsar (Kandiyoti, 1997: 114). Kadınlar aile içinde tıpkı annelerinden gördükleri gibi yeniden üretimi üstlenerek ve bu rollerine yeni anlamlar yükleyerek güç kazanmaktadırlar. Eşleri ile eşit ancak farklı olduklarını vurgulayarak, kendilerine toplumsal görevler yükleyerek yeniden üretime katkı sağlamaktadırlar. Üçüncü kuşak kadınlar aldıkları destek ile kendilerini özerk ve etkin göstermektedirler. Bu noktada bir yandan bireysel mücadele verirken bir yandan da toplumun kadına karşı bakış açısına olumlu katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2005). *Popüler Kültür ve İletişim*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Altındal, M. (1994). *Osmanlıda Kadın*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Ataay, C. K. (2016). Hayek ve Friedman'ın Devlet Anlayışı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. (c) 4, (s) 1, ss. 129-151.
- Aytaç, A. M. (2007). *Ailenin Serencamı*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Ayyıldız, S. ve Ertürk, F. (2017). Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 2(1), ss. 65-88.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi*.(Çev. Kâmuran Çelik), İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Badinter, E. (2011). *Kadınlık mı Annelik mi?*.(Çev. Ayşen Ekmekçi). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayer A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2, 4(4), (S)8, ss. 117-129.
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar: Neoliberal Beden Politikalarında Annelik*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Beauvoir, D. S. (1993). *Kadın "İkinci Cins" I: Genç Kızlık Çağı*. (Çev. Bertan Onaran), 7.Baskı, İstanbul: Payel Yayınları.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bock, G. (1992).Nazi Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Kadınların Tarihi. *Kadınların Tarihi*. (Ed: Thebaud, F.) (Çev. Ahmet Fethi), C.5. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ss. 144-167.
- Bora, A. (1998). *Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Kurulması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bulut, D. ve Kızıldağ, D. (2017). Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Kadın İnsan Kaynakları

Yöneticilerinin Kariyerleri Üzerindeki Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 15(2), ss. 81-102.

Burç E. P. (2015). Popüler Kültür ve Annelik: Anneliğin Farklı Görünümleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*, Ankara, ss. 1-15.

Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çabuklu, Y. (2007). *Toplumsal Kurgular ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Everest Yayınları.

Çağdaş, A. (2003). *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*. Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları.

Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2013). Türkiye'de Aile, İş ve Toplumsal Cinsiyet. Sabancı ve Koç Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi.

Çınar, Y. (2011). Turgut Özal Ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, S (26), Eylül-Ekim. ss. 1-19.

Çiçek, A. C., Aydın, S., Yağci, B. (2015). Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *KAÜ İİBF Dergisi*, 6 (9), ss. 269-284.

Demren, Ç. (2001). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi*.

Doğan, R. (2016). Kadının Üreme Hakkı, Kürtaj, Çocuk Düşürme ve Düşürtme Suçları..*Türk Barolar Birliği Dergisi*. (S) 127, ss.73-120.

Donovan, J. (2013). *Feminist Teori*. (Çev. Meltem Ağduk, Aksu Bora ve Fevziye Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Y. Z. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dunn Mascetti, M. (2000). *İçimizdeki Tanrıça: Kadınlığın Mitolojisi*. (Çev. Belkıs Çorakçı), İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Durakbaşa, A. (2017). *Halide Edip, Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul:İletişim Yayıncılık.

Eken, H. (2010). *Rol Etkileşimi Bağlamında Kadın Subaylar*. Konya:Palet Yayınları.

Eliaçık, M. (2016). Ebussuud Efendi'nin Farsça Bir Manzum Fetvası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), ss. 1765-1772.

Erdoğan T (2008). Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*. 10, 4(14), .ss.73-82.

- Erdoğan, D. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Eyce, B. (2000). Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi MYO Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(4), ss. 223-243.
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. ss. 145-166.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor*. (Çev. T. Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. 8(1-2). Mart-Ekim, ss.46-67.
- Göle, N. (1991). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göz, A. C., Kanat, S. (2011). Britanya’da Liberteryen Feminizm, 1860–19101 Libertarian Feminism in Britain, 1860-1910. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3 (4), Bahar. ss. 145-155
- Grazia, V. (1992). Mussolini İtalyan Kadınları Nasıl Yönetti? *Kadınların Tarihi*. (Ed: Thebaud, F.) (Çev. Ahmet Fethi), C.5. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ss. 119-143.
- Gülen, H. (2015). Kemalist Modernleşme’de Aile, Ulus, Kadın ve Kadın Yolu/*Türk Kadın Yolu (1925- 1927) Dergileri*, (S)12, ss. 152-164.
- Gümüş, M. (2011). *Türk Ailesi ve Modernleşme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, G. ve Savaş Çelik, B. (2018). Kadınların Gözünden: Kadınların İstihdama Katılamama Nedenleri. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 2 (2), ss. 179-199.
- Güngör, N. (1999). *Popüler Kültür ve İktidar*. 1. Baskı. Ankara: Vadi Yayınları.
- Güngörmüş Özkardeş, O. (2010). *Baba Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gürçayır Teke, S. (2014). “Dönüşen Anneliğe Yönelik Netnografik Bir Analiz: Blogger Anneler”. *Milli Folklor*. 26(103). ss. 32-47.
- Güvenç, G. B. (1996). Üniversite Öğrencisi Kızların Annelerinin ve Babalarının Aile Algısı ve Toplumsal Cinsiyete İlişkin Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara,13(1-2). ss. 101-111
- Hamzaoğlu, M. (2017). Tanzimat’tan Erken Cumhuriyet Dönemine Türk Toplumsal ve Siyasal Yaşamında Öne Çıkan Kadınlar. *Lectio Socialis*, 2(1), ss.74-92.

- Harold, E. (2012). Popülarite: Popüler Kültürün Olmazsa Olmazları. *Millî Folklor*. (Çev. Dr. Dilek Tüfekçi Can), 24, (S)95, ss.356-366.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler*. (Çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan). 5. Baskı. Ankara: Adres Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). Kültür ve Ana Babalık: Kuram ve Uygulama Çıkarımları. (Der: Melike Sayıl & Bilge Yağmurlu). *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. ss. 61-73.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (Çev. Şirin Tekeli, Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Hüseyin Tapınç, ve Ferhunde Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaca, Ş. (2011).Fatma Aliye Hanım'ın Türk Kadın Haklarının Düşünsel Temellerine Katkıları. *Karadeniz Araştırmaları*, Güz (31),ss. 93-110.
- Kaya, T. (2017). Uluslararası Reklamcılıkta Kültürel Farklılıklar ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini. *BUJSS*.10 (1), ss. 32-50.
- Kirman, M. Ali. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. 2. baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kurnaz Şahin, F. (2018). *Mağdur ve Sembol: I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Kadına Yönelik Propaganda*. SUTAD, Güz (44), ss. 217-243.
- Maier, C. (2015). *No Kid: Çocuk Yapmamak İçin 40 Neden*. (Çev. Z. Canan Özatalay). İstanbul: Esen Kitap.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mengünoğul, G. (2006). *Farklılık, Toplumsal Cinsiyet Ve Kente Göç. İkinci Kuşak Göçmen Kürt Kadınlarının Kimlik ve Cinsiyet Deneyimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Miller, T. (2010). *Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler*.(Çev. Gül Tunçer). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Navaro, L. (2007). *Tapınağın Öbür Yüzü, Bağlılık ve Bağımlılık Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Özar, Ş. (2015). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları: Kadın Hareketi, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları. *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. (Ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. ss. 223-253.

- Özbay, C., Terzioğlu A., ve Yasin, Y. (2011). Türkiye’de Neoliberalleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü. *Neoliberalizm ve Mahremiyet: Türkiye’de Beden Sağlık ve Cinsellik*. İstanbul: Metis Yayınları. ss. 9-28.
- Özbay, F. (1984), Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansıması. Türkiye’deki Ailenin Değişimi. (Der: N. Erder), *Türk Sosyal Bilimler Derneği*, Ankara, ss. 35-64.
- Özel Özcan, M. S. ve Erden Kaya, E. (2016). Batı Tarihi İçerisinde Kadının Toplumsal ve İktisadi Rolü. *Düşünen Siyaset Dergisi*, c(31), ss. 223-240.
- Özkazanç, A. (2013). *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2011) *Emile*. Çev. Yaşar Avunç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı.
- Saigol, R.(2011). Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri. *Vatan Millet Kadınlar*, (Der. Ayşe Gül Altınay), (Çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yayınları, 4.Baskı. ss. 227-259.
- Sallan Gül, S., Özen B., Kahya, Ö. (2017). Morçatı ve Şefkat-Der Örneğinde Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Sivil Toplumun Rolü. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Aralık, (S)42, ss. 199-226.
- Sancar S., Acuner, S., Üstün İ., Bora, A. (2006). “Cinsiyet Eşitsizliği Bir Kadın Sorunu Değil, Toplumun Sorunudur”, UNDP-Kalkınma ve Demokratikleşme Projelerinde Cinsiyet Eşitliği Hedefinin Gözetilmesi Eğitimi 2005-2006, UNDP, İstanbul.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada, Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti. Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Sever, M. (2015). “Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter’den Kadınlık mı Annelik mi.? Miller’dan Annelik Duygusu: Mitler ve deneyimler ve Corinne Maier’den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması” *Fe Dergi*, 7(2), s.s. 72-86.
- Sohn, A. M. (1992). Fransa ve İngiltere’de İki Savaş Arası Dönem. *Kadınların Tarihi*. (Ed: Thebaud, F.) (Çev. Ahmet Fethi.), C.5. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ss. 94-118.
- Stone, A. (2015). *Feminist Felsefeye Giriş*. (Çev. Yonca Cingöz ve Bilge Tanrısever). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Şaylan, G. (2016). *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Şen, C. (2018). *Neoliberal Politikalar ve Kadın*. Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi,

Dokuz Eylül Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı.

Şerifsoy, S. (2011). Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950. *Vatan Millet Kadınlar*. (Der. Ayşe Gül Altınay), İstanbul: İletişim Yayınları, 4.Baskı. ss. 167-200.

Tekeli, Ş. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırıcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. *Cumhuriyet*, 20.02.1986, s.2.

Thebaud, F. (1992). Büyük Savaş ve Cinsel Bölünmenin Zaferi, *Kadınların Tarihi*. (Ed. Thebaud, F.)(Çev. Ahmet Fethi). C.5. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. ss. 31-79.

Timur S., Ege E. ve Bakış E. (2006). Engelli Kadınların Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1). ss.51-58.

Toprak, Z. (1988). Cumhuriyet Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası. *Tarih ve Toplum*, İstanbul, Mart, 51(9), ss. 30-31.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2019). (www.tdk.gov.tr.,Erişim tarihi.03.07.2019)

Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). *İşgücü İstatistikleri*.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2015). *Zaman Kullanım Araştırması*.

Ünal, V. (2013). Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), ss.588-602.

Üstel, F. (2014). “*Makbul Vatandaş*”ın Peşinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Walby, S. (2011). Kadın ve Ulus. *Vatan Millet Kadınlar*. (Der. Ayşe Gül Altınay), İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 35-64.

Wallerstein, İ. (1992). *Tarihsel Kapitalizm*. (Çev. Necmiye Alpay). İstanbul: Metis Yayınları.

Welldon, E. V. (2001). *Anne: Melek mi, Yosma mı?-Anneliğin İdealleştirilmesi ve Alçaltılması*. (Çev. Can Kurultay ve Semra Kunt-Akbaş), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik Ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20), ss. 225-237.

Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği. *Fe Dergi* 7(1), ss. 117-130.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. ve Seyhan, S. (2015). 1914 Yılında Yayınlanan Kadın Gazetelerinden

'Kadınlık'a Göre Kadın. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. S(23), ss. 39-65.

Yıldırım, E. (2009). Toplumsal Değişme Sürecinde Aile. (Ed. Kadir Canatan ve Ergun Yıldırım). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap. ss. 121-138.

Yuval-Davis, N. (2003). *Cinsiyet ve Millet*. Çev. Ayşin Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, III/2, ss.297-328.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap-Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fıkrası*, Kadınlar Birliği. İstanbul: Metis Yayınları.

Yararlanılan Bloglar

Öz, E., ve Turancı, E. (2016). *Sağlık İletişimi Açısından "Blogger Anne"lerin Kişisel Blogları Üzerine Bir İnceleme*. Esra Öz İle Sağlık Gündemi: <http://fesraoz.blogspot.com.tr/2017/04/saglik-iletisimi-acisindan-blogger.html> adresinden alındı.

<http://annesininelasi.com>

<http://annesininprensi.blogspot.com.tr>

<http://blogcuanne.com>

<http://herhaftalik.com>

<http://nilsmum.com>

<http://tamzamanlianne.blogspot.com.tr>

<http://eniselives.com>

EKLER

Ek 1. Görüşmeciler

1.Grup:

Nazmiye: 80 yaşında, ilkokul mezunu, evli, 5 çocuk annesi, ev hanımı.

Hatice M.: 60 yaşında, ortaokul mezunu, evli, 4 çocuk annesi, ev hanımı.

Pınar: 36 yaşında, üniversite mezunu, evli, 2 çocuk annesi, mimar olarak kendisine ait ofiste çalışıyor.

2.Grup:

Hatice Ö: 77 yaşında, ortaokul mezunu, evli, 6 çocuk annesi, ev hanımı.

Nuran: 54 yaşında, ön lisans mezunu, evli, 2 çocuk annesi, memur.

Şefika: 32 yaşında, üniversite mezunu, evli, 1 çocuk annesi, memur.

3.Grup:

Fatma B.: 71 yaşında, okuryazar, evli, 7 çocuk annesi, ev hanımı.

Emine: 52 yaşında, ilkokul mezunu, evli, 4 çocuk annesi, ev hanımı.

Fatma K.: 25 yaşında, üniversite mezunu, evli, 2 çocuk annesi, ev hanımı.

4.Grup:

Münife: 70 yaşında, okuryazar değil, evli, 4 çocuk annesi, ev hanımı.

Nevin: 53 yaşında, ortaokul mezunu, evli, 2 çocuk annesi, ev hanımı.

Esra: 36 yaşında, üniversite mezunu, evli, 2 çocuk annesi, ev hanımı.

5. Grup:

Türkan: 65 yaşında, okuryazar değil, 6 çocuk annesi, ev hanımı.

Zahide: 44 yaşında, okuryazar, dul, 1 çocuk annesi, ev hanımı.

Semra: 22 yaşında, ortaokul mezunu, evli, 2 çocuk annesi, ev hanımı.

6.Grup:

Fatma S.: 63 yaşında, okuryazar değil, evli, 3 çocuk annesi, ev hanımı.

Hülya: 45 yaşında, ilkokul mezunu, evli, 3 çocuk annesi, ev hanımı.

Buket: 25 yaşında, lise mezunu, evli, 2 çocuk annesi, ev hanımı.

Ek 2. Görüşme Soruları

Demografik bilgiler

-Büyükanne/Anneanne/Annenin;

-Adınız/Soyadınız?

-Kaç yaşındasınız?

-Eğitim durumunuz?

-Mesleğiniz?

-Yaşadığınız şehir?

-Kaç kardeşsiniz?

-Kaç yaşınızda evlendiniz?

-Kaç yaşınızda anne oldunuz?

-Sosyo-ekonomik gelir düzeyi?

Deneimler

-Ailede kendinizi en çok kime yakın hissederdiniz? Nedeni? (Anne-baba-anneanne-babaanne-dede-teyze-hala-bakıcı vs.)

-Kişisel bakımınızı ve eğitiminizi kim üstlenirdi? Ailede en çok kiminle vakit geçirirdiniz? Neler yapardınız?

-Çocukluğunuza dair unutamadığınız ve/veya hatırladığınız ev kuralları var mıydı? Varsa evinizde sizinle ilgili kuralları daha çok kim/kimler belirlerdi? Bu kurallara uydunuz mu?

-Çocukluğunuza dair unutamadığınız bir anınızı anlatır mısınız? Çocukluğunuzda sizi zora sokan, baş etmekte güçlük çektiğiniz, sizi zorlayan durumlar oldu mu?

Kadınların evlilik kavramına ilişkin görüşleri

-Evlenme kararını nasıl aldınız? (Anne-baba kararı, görücü usulü, uzun süren arkadaşlık sonrası, aşk, travmatik olaylar neticesinde mecburen)

-Evliliğin ilk yıllarından başlayarak eşinizin ve aile büyüklerinin sizden beklentileri nelerdi? Beklentilere nasıl cevap verdiniz?

-Evliliği tarif edecek olsanız?

-Evliliğiniz süresince hangi konularda siz, hangi konularda eşiniz belirleyici oldu?

-Anne olduktan sonra evde eşiniz ile yaptığınız işbölümünde değişimler oldu mu?

Kadınların hamilelik sürecine ilişkin bilgiler

-Hamileliğiniz planlı mıydı?

-Çocuk sahibi olma fikri size ne hissettiriyordu?

-Çocuk sahibi olma konusunda sizi korkutan bir düşünce oldu mu?

-Hamilelik döneminiz, çocuk yetiştirme, çocuğun eğitim ve gelişim süreçlerindeki rollerinizde sizi annenizden ayıran farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz? Bu farklılıklar hangi alanlarda göze çarpmaktadır?

Annelik sürecine ilişkin bilgiler

-Günlük hayatta nasıl bir düzeniniz, çalışma hayatınız vardı? Çocuktan sonra nasıl bir düzen kurdunuz?

-Sizin çocukluk döneminizdeki yemek alışkanlıklarınız nelerdi? Bu alışkanlıklar ile

sizin çocuğunuzun beslenme alışkanlıkları arasında farklılıklar olduğunu düşünüyor musunuz?

-Size göre çocuklarda doğru beslenmenin olmazsa olmazları nelerdir?

-Erken dönem bebeklerin yaşadığı problemlerdeki (Ateşlenme-diş çıkarma vb.) yöntemleriniz nelerdi?

-Çocuğunuzun genel sağlık sorunlarında neler yaptınız?

-Çocuğunuzun eğitim süreci başladığında neler yaşadınız?

-Çocuğunuzun gözüyle baksanız hangi davranışlarınızı değiştirmek isterdiniz?

-Çocuklu bir hayatta en çok zorlandığınız konu neydi?

-Anneliğin en keyif veren yanı sizce nedir?

-Anneliğin kişiliğinize katkısı oldu mu?

Özel Günler

-Çocukluğunuza dair hatırladığımız size özel bir program/kutlama var mıydı?

-Çocuklar için hazırlanan özel gün kutlamaları için neler düşünüyorsunuz? (Mevlüt-babyshower-diş hediği-doğum günü vs.)

Annelerin çocuklarına yönelik bilgi edinme yöntemleri

-Çocuğunuzu büyütürken en çok yardım aldığınız konular nelerdi? Kimden ya da nerelerden yardım aldınız?

-Anne olduktan sonra ailenizden/annenizden destek aldınız mı? Hangi konularda nasıl bir destek?

Ebeveyn tutumları

-Etrafınızdaki ebeveynleri düşündüğünüzde kendinizi nasıl tanımlarsınız?

-Küçükken annenizde değiştirmek istediğiniz davranış/tutum/özellik var mıydı?

-Sil baştan anne olsanız çocuğunuza dair bugün yaptığımız neleri yapmazdınız?